

**LİSE SOSYOLOJİ DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMININ
DEĞERLENDİRMESİ**

Taha YALAR
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir - 2001

LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRMESİ

Taha YALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Eğitim Bilimleri (Eğitim Programları ve Öğretim) Anabilim Dalı
Danışman : Prof.Dr.Bekir ÖZER**

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Haziran 2001

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRMESİ

Taha YALAR

Eğitim Bilimleri (Eğitim Programları ve Öğretim) Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Haziran 2001

Danışman : Prof. Dr. Bekir ÖZER

Bireylerin toplumun yapısını, işleyişini değişimini ve bunların bağlı olduğu toplumsal yasaları kavrayarak toplumsal yaşama uyum sağlayabilmeleri, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmeleri, herşeyden önce bireylerin bu konularla ilgili gerekli bilgileri ve düşünme becerilerini kazanmaları ile olanaklıdır. Liselerde bu bilgi ve becerilerin bir bölümü Sosyoloji öğretimiyle karşılanmaktadır. Belirtilen bu bilgi ve becerilerin lise öğrencilerine kazandırılmasında Sosyoloji Dersi Öğretim Programının beklenen işlevi ne ölçüde yerine getirebildiği önem taşımaktadır. Bu da Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesi gereksinimini doğurmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının bu dersin öğretimini yapan öğretmenlerle bu dersi alan öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir.

Araştırma, 1999 - 2000 öğretim yılında Eskişehir'in il ve ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde görevli bulunan 45 Felsefe Grubu Öğretmeni ile 500 lise öğrencisinden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde gerçekleştirilen bu araştırmanın verileri, bu araştıma için geliştirilen, birisi öğretmenlere ötekisi öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış iki ayrı anket aracılığıyla toplanmıştır.

Anketlerin birisiyle öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının öğeleri ile ilgili görüşleri, ötekisiyle de öğrencilerin Sosyoloji dersi ve öğretimiyle ilgili görüşleri saptanmıştır.

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde “SPSS” bilgisayar programından yararlanılmış, istatistiksel teknik olarak da sayı ve yüzdeler kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içerik ögesi dışında genelde yeterli ve uygun olduğu, öğrencilerin Sosyoloji dersine karşı olumlu ilgi ve tutumlara sahip oldukları, öğretmenlerin Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için güçlük çekilen konularda hizmetiçi eğitim programlarına katılmanın yararlı olacağı görüşünde oldukları anlaşılmıştır.

ABSTRACT

EVALUATION OF SOCIOLOGY PROGRAM IN HIGH SCHOOL CURRICULUM

Taha YALAR

Anadolu University Graduate School of Educational Sciences
Department of Educational Sciences Curriculum and Instruction Program
Supervisor: Prof.Dr. Bekir ÖZER

Only is it probable for individuals contribute to their society with regard to economic, social and cultural development when they comprehend the structure, function and change in the society, be aware of social laws they bound to in adapting themselves to the social life and acquire necessary knowledge and thinking capability. In high schools such kind of knowledge and skills are covered by the teaching of Sociology. It has great importance that to what extend the Sociology Program functions in covering the knowledge and skills aimed to be acquired by high school students. Therefore, this situation brings about the need of evaluating Sociology Program in High School Curriculum.

The main purpose of this study is to evaluate Sociology Program in High School Curriculum through questionnaires answered by both the teachers teaching Sociology and by the students taking this course.

The study was conducted based on the data collected from 45 Sociology teachers and 500 students in high schools in the academic year of 1999-2000. The data were collected by two questionnaires one of which was prepared for teachers and the other for students.

The analysis of the data was carried out by the SPSS computer program and as a statistical technique the figures and percentages were used.

The results of the study indicates that Sociology Program is satisfactory and appropriate except its content; students have positive interest and attitudes towards the Sociology course; and teachers have a general agreement on attainment to in-service training programs in order to be more effective on teaching the subjects where difficulties have been experienced.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Taha Yalar'ın **Sosyoloji Dersi Öğretim Programının Değerlendirmesi** başlıklı tezi, ...~~9.7.2001~~... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Eğitim Bilimleri (Eğitim Programları ve Öğretim) Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Bekir Özer

Üye : Prof.Dr. Mustafa Sağlam

Üye : Y.Doç.Dr.Serap Suğur

Doç.Dr. Coşkun BAYRAK
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Toplumun oluşumunu, işleyişini, değişimini ve değişimin toplumsal kurumlar üzerindeki etkilerini inceleyen ve bu konularda bilginin geliştirilip, genelleştirilmesini amaçlayan sosyoloji, sosyal bilimler kapsamında önemli bir rol üstlenmektedir. Genelde sosyal bilimler ve onun önemli bir parçası olan sosyolojinin öğretimi, bireyin toplumun sürekli bir değişim süreci içinde olduğunu kavramasını, bu değişimin neden ve sonuçlarını anlamasını, bu sonuçlar bağlamında gelecekteki durumu ile ilgili bilgi sahibi olmasını, aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak bireyin kendi başına bağımsız yargıya varma yeteneğinin oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlayan bir alandır.

Öğrencilerin toplumu, toplumsal kurumları ve toplumsal değişimin dinamiklerini kavrayarak toplumsal sorunları bilen, bu sorunların giderilmesinde kendilerine özgü çözüm önerileri geliştirmelerine olanak sağlayan gerekli bilgi ve düşünme becerilerini kazanmış bireyler olarak yetişmelerinde Sosyoloji öğretimi önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar çeşitli değişikliklere uğratılarak uygulanmıştır. Bu araştırmanın amacı, bugün liselerde uygulanmakta olan Sosyoloji Dersi Öğretim Programını öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler ışığında değerlendirmektir. Değerlendirme ile programın elde edilen bulgulardan yararlanarak bilimsel nitelikli olarak geliştirilmesine katkı sağlaması umulmaktadır.

Bu araştırmanın planlanması ve gerçekleştirilmesi sürecinin her aşamasında değerli görüş ve önerileri ile kılavuzluk yaparak beni yüreklendiren danışman hocam Prof. Dr. Bekir Özer'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimi ve araştırma süresince katkılarını esirgemeyen Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü ve İlköğretim Bölümündeki bütün hocalarıma, araştırma verilerinin çözümlenmesinde

katkıları olan Arş. Gr. Özge Özer'e ve Arş. Gr. Adnan Boyacı'ya, ayrıca kaynaklarından yararlandığım öteki araştırma görevlilerine içten teşekkürlerimi sunarım. Veri toplama araçlarını sabırla yanıtlayarak araştırmanın gerçekleştirilmesinde büyük payı olan öğretmen ve öğrencilere, araştırmanın çeşitli aşamalarında karşılaştığım sorunları benimle paylaşan bütün çalışma arkadaşlarıma ve araştırma raporunun yazımını özveri ile gerçekleştiren Vahit Ülgi'ye teşekkür boçluyum. Bütün eğitim yaşamım boyunca beni destekleyen babam Ahmet Yalar ile annem Selman Yalar'a ise ne kadar teşekkür etsem azdır.

Eskişehir, 2001

Taha YALAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vi
ÖNSÖZ '	vi
ÖZGEÇMİŞ	ix
İÇİNDEKİLER	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xii

BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi	2
1.2. Sosyal Bilimler ve Sosyoloji	8
1.3. Sosyoloji Öğretiminin Gerekliliği	12
1.4. Türkiye'de Sosyoloji Öğretiminin Geçmişi	16
1.5. Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programı	21
1.5.1. Amaçlar	21
1.5.2. İçerik	22
1.5.3. Öğretme - Öğrenme Süreçleri	24
1.5.4. Değerlendirme	29
1.6. Sorun	30
1.7. Araştırmanın Amacı	32
1.8. Araştırmanın Önemi	33
1.9. Sayıtlar	33
1.10. Sınırlılıklar	34
1.11. Tanımlar	34
2. İLGİLİ ARAŞTIRMA VE YAYINLAR	36

	<u>Sayfa</u>
3. YÖNTEM	44
3.1. Araştırma Modeli	44
3.2. Evren ve Örneklem	44
3.3. Verilerin Toplanması	47
3.4. Verilerin Çözümlemesi	49
4. BULGULAR VE YORUMLARI	51
4.1. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Görüşleri	51
4.1.1. Amaçlar	51
4.1.2. İçerik	54
4.1.3. Öğretme-Öğrenme Süreçleri	57
4.1.4. Değerlendirme	67
4.2. Öğrencilerin Sosyoloji Dersi ve Öğretimi ile İlgili Görüşleri	71
4.2.1. Öğrencilerin Derse Karşı Olan İlgi ve Tutumları	71
4.2.2. Öğretme-Öğrenme Sürecinin Gerçekleştirilmesi	74
4.3. Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitim Gereksinimleri	77
4.4. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Önerileri	82
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	83
5.1. Sonuç	83
5.2. Öneriler	86
EKLER	88
1. LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRMESİ ARAŞTIRMA ANKETİ (Öğretmenler için)	89
2. LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ DEĞERLENDİRMESİ ARAŞTIRMA ANKETİ (Öğrenciler için)	96
3. ARAŞTIRMA İZİN ONAYI	99
KAYNAKÇA	100

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
ÇİZELGE	
1. Araştırmanın Örnekleme	45
2. Örnekleme'deki Öğretmen ve Öğrencilerin Kişisel Özellikleri	46
3. Öğretmenlerin Sosyoloji Programının Amaçları ile İlgili Görüşleri	52
4. Öğretmenlerin Sosyoloji Programının İçeriği ile İlgili Görüşleri	55
5. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersinde Öğretim Yöntemlerini Kullanma Sıklıkları	58
6. Öğretmenlerin Düzenledikleri Öğretme-Öğrenme Etkinliklerinin Düzeyleri	60
7. Öğretmenlerin Sosyoloji Öğretiminde İzledikleri Yollar	61
8. Öğretmenlerin Sosyoloji Ders Kitapları ile İlgili Görüşleri	62
9. Öğretmenlerin İzlediği Ders Kitapları	63
10. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersinde Araç-Gereç Kullanma Sıklıkları	63
11. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersine Ayrılan Süreyle İlgili Görüşleri	65
12. Sosyoloji Öğretimi Yapılan Sınıflardaki Ortalama Öğrenci Sayısı	66
13. Öğretmenlerin İzleme Testlerini Uygulama Durumları	67
14. Öğretmenlerin Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Durumları	68
15. Öğretmenlerin Ölçme Araçlarının Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarını Yapma Durumları	70
16. Öğrencilerin Sosyoloji Dersine Karşı İlgisi ve Tutum Dereceleri	72
17. Öğrencilerin Sosyoloji Dersinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Görüşleri	75
18. Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitim Programlarını Yeterli Çeşitlilikte Bulma Dereceleri	78
19. Öğretmenlerin Sosyoloji Programını Uygulamada Karşılaştıkları Güçlükler	79
20. Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitime Katılmaya İlişkin Görüşleri	81

Birinci Bölüm

GİRİŞ

Hızla gelişen bilim ve teknoloji toplumsal yaşamı etkilemektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla toplumsal yaşama yansıyan gelişme ve değişimlerden kuşkusuz eğitim kurumları da etkilenmektedir. Bilim dünyasında oluşan gelişmeler çağdaş toplumlarda eğitim programlarını da yakından ilgilendirmekte ve program geliştirme çalışmalarını sürekli kılmaktadır.

Çağdaş eğitim ve öğretim uygulamaları, bireylere onların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişki kurmaları, toplumsal olay ve konulara sürekli ve etkin bir biçimde yaklaşmaları, birtakım toplumsal olayları çeşitli açılardan çözebilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve düşünme yetilerini kazandırmak durumundadır (Özoğlu, 1987, ss. 3-4). Programların sözü edilen nitelikleri ne ölçüde kazandırabildikleri ise programların değerlendirilmesiyle anlaşılır.

Eğitim programlarını daha etkili duruma getirecek doğru kararların alınabilmesi uygulamada bulunan programların bilimsel çalışmalarla değerlendirilmesine bağlıdır (Erden, 1995, s. 2). Program değerlendirme, programa dayalı eğitim kaynaklarını kabul etme, değiştirme ya da ortadan kaldırma kararının alınabileceği bilgileri içermektedir (Demirel, 1998, s. 159).

Bu bağlamda, uygulamada bulunan Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerinin bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak incelenmesi ve programın geliştirilmesinde ilgililere fikir verebilecek önerilerin belirlenmesi özel bir önem taşımaktadır.

1.1. Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi

Eğitim kurumları amaçlarını eğitim programları aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Eğitim bilimleri alanyazınında *eğitim programı* kavramı bilim adamları tarafından farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Varış (1996, s. 13), "bir eğitim kurumunun veya sosyal çevrenin bireylerin yaşantılarını düzenlemek ve zenginleştirmek için yürüttüğü tüm etkinlikler" in eğitim programının kapsamına girdiğini belirtmekte ve öğretim programlarını, kol etkinliklerini, özel günlerin kutlanmasını, rehberlik hizmetlerini, sağlık etkinliklerini, gezileri, yetiştirme kurslarını, sanatsal ve kültürel çalışmaları ve benzeri etkinlikleri bu kapsama almaktadır. Ertürk (1998, s. 95), eğitim programını *yetişek* olarak adlandırmakta ve bunu belli esaslara göre düzenlenip örgütlenmiş öğrenme yaşantıları sistemi olarak açıklamaktadır. Demirel (1998, s.7) ise, farklı görüşleri birleştiren yaklaşımla, eğitim programını "öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği" olarak tanımlamaktadır.

Eğitim programları kapsamı içerisinde ele alınan *öğretim programı*, belirlenmiş bilgi kategorilerinin bir sistem içinde düzenlenmesiyle oluşmaktadır (Varış, 1996, s. 13). Öğretim programı, bir öğretim basamağında okutulacak dersin konu ve amaçlarını, kaç saat okutulacağını ve amaçların hangi öğretim yöntem ve teknikler ile öğrencilere kazandırılabilceğini gösteren ayrıntılı kılavuzdur (Büyükkaragöz, 1997, s. 2). Başka bir deyişle, öğretim programı bir dersle ilgili öğretme-öğrenme sürecinde nelerin niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir proje planıdır (Özçelik, 1992, s. 4). Türkiye'de ilköğretim ve orta öğretime ilişkin öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanmakta, hazırlanan programların uygulanmasında öğretmenlere sınırlı ölçülerde esneklik tanınmaktadır.

Toplumsal yaşamda oluşan gelişme ve değişimler çağdaş ülkelerde *program geliştirme* çalışmalarını zorunlu duruma getirmektedir. Genel anlamıyla program geliştirme, eğitim programlarının tasarlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonucuna göre yeniden düzenlenmesidir (Erden, 1995, s. 4). Varış (1996, s. 16) ise, program geliştirmeyi "hazırlanmış programın araştırmacı bir yaklaşımla uygulamada

geliştirilmesi" olarak tanımlamakta ve program geliştirmenin masa başında programa kimi konuların eklenmesi veya çıkarılması olmadığını, eğitim süreci ile ilgili bütün koşulların sürekli biçimde geliştirilmesi olduğunu açıklamaktadır. Çağdaş eğitimde program geliştirme, programın uygulamaya geçirilmesiyle sınırlı olmayıp geliştirilmiş olan programın uygulamaya konulmasından sonra sürekli yinelenen "uygulama-değerlendirme-düzeltilme" evrelerinden geçirilerek daha gelişkin bir düzeye getirilmesine dönük etkinlikleri kapsamaktadır (Büyükkaragöz, 1997, s. 60).

Toplumsal yaşamda gelişmelere açık, yeniliklere uyum sağlayabilecek yurttaşlar yetiştirmek isteyen toplumlar, program geliştirmeyi sürekli kılmak zorundadırlar. Varış'ın (1996, s. 16) belirttiği gibi, "program geliştirmenin temelinde, sosyo-kültürel ve bilimsel teknolojik dinamizmin, her geçen gün, daha nitelikli insangücü gerektirmesi yatmaktadır."

Bir öğretim programının mükemmel hazırlandığı kabul edilse bile, öğretim programı özü ve yapısı bakımından denemeye açık öğeler ve ilişkiler bütününden oluşmaktadır. Bu durum, hazırlanan programın denenmesini, deneme sonuçları ışığında değerlendirilmesini, değerlendirme sonuçlarına göre düzeltmelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır (Büyükkaragöz, 1997, s. 60).

Program geliştirme çalışmaları değerlendirmeye bir bütünlük oluşturmaktadır. Program geliştirme sürecinde gerekli düzeltmelerin yapılarak programların daha işlevsel duruma getirilmesi için programların değerlendirilmesine gereksinme duyulmaktadır. *Program değerlendirme*, gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkililiği hakkında karar verme sürecidir (Erden, 1995, s. 10). Ertürk'e (1998, s. 107) göre değerlendirme, program geliştirmenin son ve tamamlayıcı halkası olarak eğitim amaçlarının gerçekleşme derecesini belirleme sürecidir. Eğitim programına dayalı eğitim kaynaklarını kabul etme, değiştirme ya da yürürlükten kaldırma kararının verilebileceği bilgileri içeren değerlendirme, program geliştirme uzmanına da ilgili kararlar için yetki verir (Demirel, 1998, s. 159). Uygulamada bulunan programların yetersiz kalan veya aksayan yönlerinin belirlenebilmesi ve gerekli düzeltmelerin

yapılarak programların geliştirilebilmesi için programların değerlendirilmesi gerekmektedir (Demirel, 1998, ss. 159-160).

Bir öğretim programının amaçlar, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme olmak üzere dört temel ögesi bulunmaktadır.

Öğretim programında *amaçlar*, yetiştirilecek bireylerde bulunması uygun görülen eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özelliklerdir (Ertürk, 1998, s. 24). Bir öğretim programının hazırlanmasında yapılacak ilk iş amaçların belirlenmesidir. Bir anlamda, amaçların belirlenmesi ile hangi davranışların öğretim yolu ile öğrencilere kazandırılacağına karar verilir (Fidan, 1997, s. 20). Amaçlar, eğitim süreçlerinin başında ele alınması gereken önemli bir öge olarak kabul edilmektedir (Varış, 1996, s. 109). Programda yer alan içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerinin programın amaçlarına göre düzenlendiği gözönünde bulundurulursa, amaçların programda üstlendiği rol daha iyi anlaşılmaktadır.

Amaçlar düzenlenirken program geliştirme sürecinde görev alanlar toplumun ilgilerini, eğilimlerini, toplumsal yaşayışını bilerek bireyin ve toplumun gereksinmelerini gözönünde bulundurmalıdırlar. Sönmez'in (1985, ss. 25-26) de belirttiği gibi, toplumsal gerçeği, bireyi ve konu alanını merkeze almadan belirlenen bir amaç boşlukta kalır ve gerçekleşemez. Amaçların işlevsel olması, belirlenen özellikleri bireylere kazandırabilmesi için bilimsel çalışmalar çerçevesinde toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Toplumsal özellikler yanında eğitimin ana maddesi olan bireylerin de biyolojik, kültürel ve sosyal yapısı irdelenmeli, amaçlar bireysel ve toplumsal özellikler dikkate alınarak düzenlenmelidir. Amaçların düzenlenmesinde birtakım ölçütlere gereksinme olduğunu belirten Varış (1996, s. 97), bu ölçütlerin herkes için anlaşılır bir biçimde dile getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre gerçekçi bir biçimde geliştirilen amaçların karşılaması gereken koşullar şöyle sıralanmıştır:

- Amaçlar, toplumun koşullarına ve gereksinmelerine yanıt vermelidir.

- Amaçlar, insanların temel gereksinimlerini karşılayacak yönde olmalıdır.
- Amaçlar, demokratik ideallere uymalıdır.
- Amaçlar, kendi içinde çelişki halinde bulunmamalıdır.
- Amaçlar, istenen davranış değişikliğini açıklayan bir yönde dile getirilmelidir.
- Amaçlar, gerçekleştirilebilir nitelikte olmalıdır.

Öğretim programlarında amaçlardan sonra ikinci önemli öge *içeriktir*. Ne öğretilim? sorusunun yanıtladığı içerik ögesi ile programda yer alan amaçları gerçekleştirebilecek konuların seçilmesi ve düzenlenmesi söz konusudur (Demirel, 1998, s.120). Programda öncelikle amaçlar belirlenmekte daha sonra da bu amaçlar doğrultusunda içerik ögesi düzenlenmektedir. Programda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi noktasında içerik, amaçlara götüren araç olma görevini üstlenmektedir (Sözer, 1998, s. 64).

Öğrenme ilkeleri, öğretim süreçleri ve benzeri konular üzerinde birçok araştırma yapılmasına karşılık içeriğin her zaman programa uyarlanacak sabit bir öge gibi görüldüğünü belirten Varış (1996, s. 114), "İçerik, olguların ve olayların ezberlenmek üzere, ansiklopedik bir şekilde bir araya getirilmesi değil, fakat, yaşama alanlarının anlam taşıyan bölümlerinin aktif bir çabayla düzenlenmesi" olduğunu vurgulamaktadır.

Programa alınacak konuların seçimi ve düzenlenmesi uzmanlık gerektiren bir iştir. Bilginin hızla artarak toplumsal yaşamı etkilemesi programa alınacak konuların seçiminde büyük güçlükler yol açmıştır. Konuların seçiminde birtakım ölçüt ve ilkelerden yararlanılması durumunda bu güçlükler azalmış olacaktır (Büyükkaragöz, 1997, s. 45). İçeriğin seçiminde gözönünde bulundurulacak ölçütler Kısakürek (1987, ss. 15-16) tarafından şöyle sıralanmıştır:

- İçeriğin evrensel anlamlılığı ve bilimsel geçerliliği var mıdır?
- İçerik, kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı mıdır?
- İçerik, öğrencilerin gelişim düzeyine uygun, ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik midir?
- İçerik, anlayışta genişlik ve derinliğine gelişme sağlıyor mu?

İçeriğin düzenlenmesinde de gözönünde bulundurulması gereken birtakım ilkeler söz konusudur. Bu ilkeler, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakın çevreden uzağa biçiminde sıralanmaktadır (Demirel, 1998, s. 123).

Öğretim programlarında belirlenen amaçların düzenlenen içerikle öğrencilere kazandırılması, başka bir deyişle, onların yaşantı geçirerek davranışlarında değişikliklerin oluşturulması, *öğretme-öğrenme süreçlerinin* iyi bir biçimde düzenlenmesi ile olanaklıdır. İçeriğin topluma ve kültüre göre değişiklik göstermesine karşılık öğrenme olayı evrensel bir olgudur. Eğitim süreci, birbiriyle iç içe olan öğretme ve öğrenme süreçleri ile gerçekleşmektedir (Fidan, 1997, s. 10).

Eğitim durumu, öğrenciye istendik davranışların kazandırıldığı süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç öğrenci açısından *öğrenme durumu*, öğretmen açısından ise *öğretme durumu* biçiminde adlandırılmaktadır. Öğretme durumları, öğrencilere belli davranışsal amaçları kazandırmak için öğretmenin ve öğrencilerin ne tür etkinlikler yapmaları gerektiğini, hangi araç-gerecin hangi yöntem ve tekniklerle kullanılacağını belirten cümlelerdir (Sözer, 1998, ss. 67-68).

Öğretmenlerin yaptığı her çalışma, onların, bilerek ya da bilmeyerek benimsedikleri öğretim yöntem ve ilkeleri ile biçimlenmektedir. Öğretme sürecinin iyi planlanmaması, etkileşim biçimlerinin amaçlara ve öğrenci ilgi ve gereksinmelerine göre seçilememesi, programların kağıt üzerinde kalmaktan öteye gitmemesine yol açabilmektedir (Fidan, 1997, s. 24). Programların daha işlevsel duruma gelebilmeleri için öğretme durumlarının belirlenmesinde birtakım ölçütleri gözönünde bulundurmak gerekmektedir. Öğretme durumlarının belirlenmesinde dikkat edilmesi gereken özellikler ise şöyle sıralanmaktadır (Çilenti, 1985, ss. 39-40; Sözer, 1998, s.68):

- Öğretme durumları, belirlenmiş olan amaçlarla tutarlı olmalıdır.
- Öğretme durumları öğrencilerin bilgi, beceri, ilgi ve tutum düzeylerine uygun olmalı, eğitim gereksinmelerini giderebilmelidir.

- Öğretme durumları, harcanan zamana ve paraya değmeli, olabildiğince çok sayıda davranışın gerçekleştirilmesine olanak sağlamalı, istenmedik davranışların gerçekleştirilmesine fırsat vermemelidir.
- Öğretme durumları, önceki ve sonraki öğretme durumları ile uygunluk göstermeli, paralel öğretme durumları ile işbirliği içerisinde olmalıdır.

Öğretme - öğrenme sürecinde içerikte yer alan bilgilerin bireylere öğretim yöntem ve teknikleri ile kazandırılmasında araç-gereç kullanımının önemli rolü bulunmaktadır. Yapılan araştırma sonuçları öğretimin çeşitli araç ve gereçlerle zenginleştirilmesinin öğrenilen bilgi ve davranışların kalıcılığını artırdığını göstermektedir. Sadece bilgilerin öğrencilere aktarılmasıyla sınırlı bir öğretim etkinliği öğrencilerin etkin katılımını sağlayacak başka öğretim yöntem ve teknikleriyle desteklenmiyor ve görsel-işitsel araçlarla zenginleştirilmiyorsa öğrenme kalıcı izli olmaz (Özden, 1999, s. 184).

Değerlendirme, öğretim programlarının son ögesini oluşturmaktadır. Değerlendirme ögesi, bireyin davranışında oluşması beklenen istendik davranış değişmelerinin, belirlenen ölçütler çerçevesinde oluşup oluşmadığını ortaya çıkarma sürecidir (Bilen, 1993, s. 8). Genel anlamda değerlendirme, eldeki bilgileri anlamlandırma, onları belli amaçlara uygunluk, belli koşulları karşılama, belli anlamlarda olup olmama vb. bakımlardan yorumlama işlemidir (Özçelik, 1992, s. 231). Genellikle *ölçme* ve *değerlendirme* kavramları birbiriyle karıştırılmaktadır. *Ölçme*, "herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayılarla ya da başka sembollerle ifade etmektir" (Turgut, 1993, s. 3). *Değerlendirme* ise, ölçme sonuçlarını bir ölçüte vurarak, ölçülen nitelikle ilgili bir değer yargısına varma ve karar verme sürecidir (Özçelik, 1981, s. 160; Turgut, 1993, s. 3).

Değerlendirme sürecinde kullanılacak ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmalıdır. Değerlendirme sonunda doğru karara varılabilmesi, ölçme sonuçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılmasına bağlıdır. Bu konuda, ya geçerlik ve güvenilirliği yüksek ölçme araçları kullanılmalı ya da kullanılacak ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlikleri yükseltilmeye çalışılmalıdır (Özçelik, 1981, s. 161). *Geçerlik*,

"bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özellikle karıştırmadan, doğru olarak ölçebilme derecesidir." *Güvenirlilik* ise, tutarlılık ile ilgili bir kavram olup "bir testin ölçmesi gereken şeyi her uygulandığında aynı biçimde ölçmede gösterdiği tutarlılık derecesidir" (Oğuzkan, 1981, s. 77).

1.2. Sosyal Bilimler ve Sosyoloji

İnsanoğlunun çevre ile etkileşime girdiği günden bu yana sosyal sorunları anlama, yorumlama ve çözme isteği, sosyal bilimlerin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İnsanoğlunun yerleşik yaşama geçişi, tarihsel süreçte insan ilişkilerinin karmaşık bir duruma gelmesi sosyal bilimlerin önemini artırmıştır (Doğan, 1985). Sosyal bilimler toplum içinde yaşayan insanları incelemekte, insan gruplarının ve toplumlarının irdelenmesiyle ilgilenmektedir (Duverger, 1990, s. 8).

Sosyal bilimler, genel olarak "insanların, öteki insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğu" (Uysal, 1974, s. 30; Alkan, 1984) olarak tanımlanmaktadır. Sürekli bir değişim içerisinde olan insanların ve toplumların yaşamında sosyal bilimlerin önemli bir yeri vardır. Bireylerin gereksinimleri ile toplumun beklentileri arasında dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli sorumlulukların düştüğünü belirten Paykoç (1991, s. 2), "sosyal bilimlere değişimin bilimi olarak" tanımlamak ve sosyal bilimlerin değişime açık olması, değişimi özgürce incelemeyi içermesi gerektiğini belirtmektedir. Varış'a (1973, s. 45) göre ise,

Diğer bilimlerde olduğu gibi sosyal ilimlerde de temel amaç bilginin geliştirilmesidir. Bu kategoriye giren bilimler, genellikle, sosyal yaşayış, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, insan davranışlarını etkileyen değişimlerin sebep ve sonuçlarının tesbiti, araştırılması, anlaşılması, yorumlanması ve projeksiyon yapılması ile uğraşmaktadırlar.

Toplumsal yaşamda bireysel özgürlük ve iyi bir yaşam için eğitime verilen önemin artması, ayrıca sosyal adalet ve demokrasi gibi kavramların yaşamda daha işlevsel duruma getirilmesi isteği, düşünen, aynı zamanda düşüncesini tutum ve davranışlarına

yansıtan katılımcı bireylere gereksinmeyi artırmaktadır (Alkan, 1998, s. 97). Bu ve benzeri gereksinmeler, yaşadığımız çağda sosyal bilimlerin var olan önemini daha da artırmıştır. Ayrıca, toplumsal kalkınmada insan etkeni ve insanlararası ilişkiler düzeninin son yıllarda önem kazanmaya başlamasıyla başta sosyoloji, ekonomi ve psikoloji olmak üzere sosyal bilimler disiplinleri okul programlarında daha ciddi bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır (Özoğlu, 1974, s. 8). Günümüz çağdaş sosyal bilim programları güncel sorunlara göre düzenlenmekte, kapsam ve yöntemi toplumsal çevrede oluşan değişme ve gelişmelere göre oluşturulmaktadır. Bu da kişilerin uyumlu yaşayabilmeleri, kendilerini gerçekleştirebilmeleri ve toplumsal yaşama katkıda bulunabilmeleri için gerekli bir durumdur (Paykoç, 1991, s.7).

Sosyal bilimler kavramı kimi eski ve yeni kaynaklarda *davranış bilimleri*, *insan bilimleri* veya *beşeri ilimler* olarak adlandırılmaktadır. Varış'a (1973, s. 45) göre, "hangi disiplinler topluluğu olarak algılanırsa algılansın ve hangi adla adlandırılırsa adlandırılınsın, bu bilimler toplumda insan davranışlarının sistematik olarak incelenmesi ile ilgilenen disiplinleri içermektedir."

Eğitim çevrelerinde *sosyal bilimler* ile *sosyal bilgiler* kavramlarının çoğu kez eşanlamlı olarak kullanıldıkları gözlenmektedir. Ancak eğitim sürecinde bu iki kavram farklı biçimlerde ele alınmaktadır.

Sosyal bilimler, akademik biçimde ve ileri düzeyde, bilimsel bir anlayışla, insan ilişkilerini incelemekte ve bu konularda bilgiyi artırmayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. *Sosyal bilgiler* ise, okul programlarında sosyal bilimlerin yöntemlerini, içeriğini ve bulgularını oldukça basit bir biçimde ele almakta, bireyin toplumsal yaşamda gereksinmelerini gidermek için yaptığı davranışları ve gereksinmeleri gidermek için oluşturulan kuruluşlar gibi konuları kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgilere *vatandaşlık bilgileri* olarak da bakmak olanaklıdır (Özoğlu, 1987, s. 7). Sosyal bilimler öğretimi, "eğitimin, çağdaş uygarlığın zorunlu kıldığı sosyal olgunluğu ve uyumu sağlayan ve geliştiren bir alanı olarak ele alınmaktadır" (Alkan, 1984). Sosyal bilimlerin öğretim için seçilmiş değişmeyen bölümleri sosyal bilgiler olarak

belirtilmektedir (Grass ve Badger, 1960). Sosyal bilimlerin insanoğlunun sosyal ilişkilerini konu edinen bilgi kategorisi olduğunu vurgulayan Varış (1996, s. 131), sosyal bilimlerin bilgi yapısı, sosyal bilgilerin ise program yapısı ile ilgili kavramlar olduğunu açıklamakta ve sosyal bilimlerin sınıflamasına sosyoloji, antropoloji, tarih, siyasal bilgiler, ekonomi ve benzeri bilim alanlarının girdiğini belirtmektedir. Paykoç'un (1991, s.2) yaptığı sınıflamaya göre ise, tarih, coğrafya, antropoloji, sosyoloji, ekonomi, yönetim bilimleri, psikoloji, siyasal bilimler, kent planlaması ve hukuk sosyal bilimler kapsamına girmektedir.

Yapılan sınıflamalarda görüldüğü gibi sosyoloji, çoğunlukla, sosyal bilimler kapsamında yer almaktadır. Sosyolojide gözlem, alan araştırması gibi bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak toplumsal yapının ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarıyla incelenmesi ve bu konularda bilginin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Toplumun oluşumunu, işleyişini, değişimini ve değişimin toplumsal kurumlar üzerindeki etkilerini inceleyen ve bu konularda bilginin geliştirilip, genelleştirilmesini amaçlayan sosyoloji, sosyal bilimler kapsamında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bilim tarihi açısından sosyal bilimler dizisinde son olarak doğan sosyoloji, özellikle toplumsal yapıları incelediği için toplumun tümünü inceleme görevini üstlenmiştir. Sosyolojinin toplumun tümünü incelemesi demek, sosyal bilimler kapsamına giren öteki alanların konuları ile kısmısal gerçekler arasında tümleştirici genel ilişkileri incelemesi demektir (Ergun, 1973, s. 149). Bu bağlamda günümüz bilim dünyasında sosyoloji ile sosyal bilimlerin aynı anlama geldiğini söylemek olanaklıdır. Nitekim Duverger (1990, s. 15) de günümüzde *sosyoloji* ile *sosyal bilimler* terimlerinin hemen hemen aynı anlamda kullanıldığını belirtmektedir.

Toplumsal felsefe ve felsefi öğretiler bağlamında başlangıcı düşünce tarihinin çok eskilerine kadar götürülebilen sosyolojinin bugünkü anlamda bilimsel bir karakter kazanarak bağımsız bir bilim dalı olması 19. yüzyılda olanaklı olmuştur. Sezer'in (1988, s.7) belirttiği gibi, sosyoloji bir bilim dalı olarak 19. yüzyıldan bu yana Avrupa'da görülmeye başlanmış ve Batı düşünce yaşamı içinde bugünkü yerini almaya başlamıştır.

Sosyoloji, Türkiye'nin bilim ve düşünce yaşamına ise 21. yüzyılın başlarında Ziya Gökalp'in çabalarıyla girmiştir.

Bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini kullanarak toplumsal yaşayışı konu edinen sosyoloji, "Toplum yaşamının oluşumunu, koşullarını, işleyişini, değişimini ve gelişimini objektif bir şekilde, sosyal bütünlük içerisinde inceleyen bilim dalı" (Kızılcıkelik ve Erjem, 1992, s. 386) olarak tanımlanmaktadır. Sosyolojinin, toplumsal yapıyı, toplumsal evrimin yasalarını ve yasaları oluşturan güçleri inceleyen bilim dalı olduğunu belirten Ergun (1973, s. 122) şunları söylemektedir:

Görülüyor ki, toplumsal yapının durgun olmaması toplumun oluş nedeni olarak değişmeyi göstermektedir. Ve Sosyoloji için toplumun oluş nedeni olan değişme temel konu olmaktadır. Toplumda gözlenen değişmeler ya da toplumsal değişmeler ilişkilerin değişmesidir; yani dengesi eğreti olan, sürekliliği görelî olan ilişkilerin değişmesi, toplumsal yapının değişmesidir. Toplumsal değişmeler bireylerarası, gruplararası, sınıflararası, toplumlararası dengenin değişirliklerini yansıtır.

Ergun bununla, "değişimin" toplumsal yaşamı konu edinen sosyoloji açısından önemine değinmekte ve "değişimin" sosyolojinin doğasında başat bir rol oynadığını belirlemektedir.

Sosyolojinin, sosyal etkileşimin örüntüleşmiş düzenliliklerini inceleyerek bilgi gövdesi olarak insan ilişkileri gerçeği üzerinde odaklaştığını belirten Fichter (1996, s.3) ise, "söz konusu insan birlikteliğine katkıda bulunan veya ondan çıkarılan herşeyin sosyolojik olduğunu" vurgulamaktadır. Her bilim dalı gibi sosyoloji de varlığın bir parçasını ele alarak incelemektedir. Sosyolojinin toplumsal çevrenin öğelerini aydınlatmayı, toplumsal çevrenin oluşum, işleyiş ve gelişimindeki düzenlilikleri açıklamayı amaçladığını belirten Ozankaya (1994, ss. 14-15), sosyolojinin başlıca amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

- Toplumlara zaman ve yer bakımından nesnel ve somut koşulları içinde anlamak

- Toplumların tarih içinde geçirmekte oldukları değişimin etkilerini ve doğrultusunu açıklamak
- Ayrı ayrı toplumlar için yapılan bu açıklamaların ortaya çıkardığı benzerlikleri belirleyip genellemelere varmaya çalışmak
- Böylece de insanlara toplumların değişme süreci üzerinde etkili olma olanağı sağlamak

Sıralanan amaçların sosyolojinin toplum düzeyindeki amaçları olduğunu belirten Ozankaya (1994, s. 15), toplumsal örgütlenme ve çözülmeye ışık tutan aile, eğitim, ekonomi, hukuk, sağlık, doğum ve ölüm, siyasal örgütlenme ve toplumsal tabakalaşma gibi alt düzeydeki konuların da sosyolojide toplumsal bütünü açıklamada önemli rol oynadığını vurgulamaktadır.

1.3. Sosyoloji Öğretiminin Gerekliliği

Günümüzde sosyoloji ile sosyal bilimler kavramları, daha önce belirtildiği gibi, kimi bilim adamları tarafından hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır (Duverger, 1990, s. 19). Sosyal bilimlerin önemli bir parçası olan ve sosyal bilimler içerisinde önemli bir role sahip olan sosyolojinin öğretimi ile sosyal bilimler öğretimi birçok noktada paralel özellikler göstermektedir. Bu bağlamda sosyoloji öğretimi ile sosyal bilimler öğretimini aynı anlamda ele almak olanaklıdır.

Her şeyden önce sosyal bir varlık olan insanın sosyal çevresi ile ilişkiye girerken kimi davranışlarla donanık olması gerekmektedir. Lise düzeyindeki gençler için ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamla ilgili birtakım davranışların kazanılması eğitim programlarında sosyal bilimler öğretimi ile karşılanmaktadır. Sosyal bilimler öğretimi, lise düzeyindeki öğrencilere çağdaş uygarlığın ve toplumsal kalkınmanın gerekli kıldığı toplumsal olgunluğu ve uyumu sağlayan, kültürü ve kişiliği geliştiren bir alan olarak görülmektedir. Sosyalleşme sürecinde, liseli gençlerin kendilerini anlamalarına ve tanımalarına, toplumsal birer varlık durumuna gelerek kendilerini gerçekleştirmelerine yönelik davranışları kazandırmak sosyal bilimler öğretiminden beklenmektedir (Özoğlu, 1987, s. 6).

Eğitim bilimlerindeki gelişmeler, öğrenmede bireysel farklılıklar çerçevesinde öğrenci gereksinmelerine verilmeye başlanan önem, sosyal bilimler öğretime yeni ve bilimsel bir nitelik kazandırmıştır. Sosyal bilimler öğretimi, bireyin toplumun sürekli bir değişim süreci içinde olduğunu kavramasını, bu değişimin neden ve sonuçlarını anlamasını, bu sonuçlar bağlamında gelecekteki durumu ile ilgili bilgi sahibi olmasını ve aynı zamanda toplumsal bir varlık olarak bireyin kendi başına bağımsız yargıya varma yeteneğinin oluşturulmasını ve geliştirilmesini amaçlayan bir öğretim alanıdır (Alkan, 1984). Sosyal bilimler için belirtilen bu özelliklerin hemen hemen tümünün sosyal bilimlerin önemli bir parçası olan sosyoloji öğretimi için de geçerli olduğunu söylemek olanaklıdır.

Sosyal bilimlerin bireyin gençlik yaşamı boyunca kültür sahibi olmasını sağlayan bilgileri vererek bireye ilgili alışkanlıkları kazandırmak durumunda olduğunu belirten Özoğlu'na (1974, s. 9) göre, sosyal bilimler öğretiminden bireylerin olumlu bir yaşam görüşü geliştirmeleri, toplumca beklenen ve gereksinme duyulan gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları beklenmektedir. Sosyal bilimler öğretiminde genel olarak şu alanlardaki yeterliklerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Paykoç, 1991, s. 7):

- Kişilik gelişimi
- İnsan ilişkileri
- Ekonomik verimlilik
- Yurttaşlık sorumluluğu
- Değişim ve yaşamla başa çıkma
- Evreni, dünyayı ve yurdu tanımak için bilgi birikiminden yararlanma

Sosyal bilimlerin öğretimiyle ilgili amaçların, bu bilim alanlarındaki bilgi birikimi, sosyal ve bireysel ilgi ve toplumsal gereksinmelerin dikkate alınarak belirlendiğini belirten Alkan (1998, s. 92), sosyal bilimler öğretimi ile ilgili belirlenen ana amaçların dört ana kategoride toplanabileceğini belirtmektedir:

- Bireyin düşünme yeteneklerinin geliştirilmesi
- Bireylerarası iletişim becerilerinin geliştirilmesi
- Yurttaşlık hak ve sorumlulukları ile ilgili temel bilgi, beceri ve tutumların kazandırılması, ve

- Bireylere, yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli ekonomik nosyonun kazandırılması

Belirtilen bu amaçlar, genellikle, bireysel, toplumsal ve ekonomik olmak üzere üç boyutlu bir bütünlük oluşturmaktadır. Amaçları belirgin olmayan ya da amaçları iyi anlaşılmayan bir dersin öğretiminin etkili olmasının olanaklı olamayacağını vurgulayan Yıldırım (1997) ise, NCSS'ye dayanarak sosyal bilimler öğretiminin amaçlarının *bilgiler, düşünme becerileri, demokratik değerler ve sosyal beceriler* olmak üzere dört kategoride incelenebileceğini belirtmektedir. Yıldırım (1997), sosyal bilimlerin amaçları ile ilgili olarak şunları ileri sürmektedir:

Öncelikle sosyal bilimler alanına giren bulgular, kavramlar, genellemeler, ilkeler, teoriler gibi bilgilerin öğrenilmesi, bu alanlarda düşünebilme ve problem çözebilme açısından önemlidir. Bilgi birikimi olmaksızın bu alanlarda düşünme becerileri geliştirmek, değerler kazanmak ve sosyal becerileri geliştirmek güçtür... Sosyal bilimler öğretiminin diğer önemli bir amacı demokratik değerler sistemini oluşturmada bireye yardımcı olmaktır. Yani farklı görüşlere açık olma ötekilerinin haklarına saygı gösterme, eşitlik ve toplumsal kurallara uyum gibi değerlerin kazanılması, demokratik toplumlarda yaşayan bireyler için gereklidir ve sosyal bilimler öğretimine bu yönde önemli görevler düşmektedir...

Sosyal bilimlerin bütünü için geçerli olan bu açıklamalar çerçevesinde ele alınırsa, sosyoloji öğretimi bireyin toplumsal bir varlık durumuna gelerek toplumsallaşma sürecinin tam olarak oluşmasında, lise sonrası iş yaşamında toplumsal yaşamı bilen, yurttaşlık haklarını bilerek görev ve sorumluluklarını etkin bir biçimde yerine getiren, çağdaş yaşamın demokratik tutum ve davranışlarını kazanmış bireylerin yetiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, iyi birer yurttaş olmaları amaçlanan bireylerin toplumsal değişimin dinamiklerini kavrayarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını bilen, bu sorunların giderilmesinde bireylerin özgün çözüm önerileri geliştirmelerine olanak sağlayan gerekli bilgi ve düşünme becerilerinin bireylere kazandırılması da sosyoloji öğretiminden beklenmektedir.

Sosyolojinin görevi, yeni sosyolojik kuram ve yöntemlerle toplumsal olayların daha

yakından ve mükemmel bir biçimde tanınabilmesine yardımcı olmaktadır (Sezer, 1988, s. 17). Bir sosyal bilim dalı olan sosyolojinin bu görevine paralel olarak sosyoloji öğretimi ile, bireyin toplumsal olaylar arasındaki karmaşık ilişkileri objektif bir biçimde kavrayarak topluma daha iyi uyum sağlayabilmesi için gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır.

21. yüzyılda hâlâ gerek bireyler arasında gerekse çeşitli gruplar arasında temelde iletişimsizlikten kaynaklanan birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu iletişimsizlik durumunun bireylerin ve grupların birbirlerini yanlış ve abartılı algılamalarına yol açtığı, bu algılamaların da zamanla önyargılara dönüştüğü gözlenmektedir. Çoğu iletişimsizlikten kaynaklanan önyargı ve benzeri sorunlar sadece bireysel yada gruplararası geçimsizliklere yol açmakla kalmamakta, birtakım toplumsal sarsıntı ve çözümlerin de kaynağını oluşturmaktadır (Ozankaya, 1994, s. 17). Bütün bu sorunlar karşısında bireyleri topluma uyarlamamanın bilimsel yolu, toplumsal yaşama yön veren olayların nasıl oluştuğunu, geliştiğini anlayarak, ne tür tutum ve davranışların sergilenmesi gerektiğini objektif ölçütlerle bireylere öğretmektir. Önyargılardan, dogmalardan uzak, toplumsal yaşama egemen değer yargılarını davranış durumuna getirmiş, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kendilerinden neler beklendiğini bilen bireyler yetiştirmek, büyük ölçüde sosyoloji öğretimi ile olanaklıdır.

Bütün insanların hemen hemen tüm yaşamları boyunca toplumda yaşamak gibi kaçınılmaz bir zorunluluğu bulunmaktadır. İnsanlarla bir arada yaşama zorunluluğu öteki insanlarla ilişki kurmayı ve birtakım sosyal rolleri yerine getirmeyi gerektirdiğinden, sosyolojik bilgi ve beceriler bütün insanlar için yararlı olmaktadır. Hatta aile, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri gibi ilişkiler sosyolojik bilgi ve beceriler çerçevesinde kurulduğunda bu ilişkiler daha zekice ve başarılı sonuçlar vermektedir (Fichter, 1996, s. 15).

Öğrencilerin toplumu, toplumsal kurumları ve toplumsal değişmeyi anlayarak toplumsal kalkınmaya bilinçlice katkı sağlamaları bakımından da sosyoloji öğretimi ortaöğretim kurumlarında önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

1.4. Türkiye’de Sosyoloji Öğretiminin Geçmişi

Sosyoloji öğretimi ilk kez 1924 yılında II.Heyet-i İlmiye’de alınan bir kararla *İçtimaiyat* adı altında Lise Programında yer almaya başlamıştır (Özalp ve Ataunal, 1983, s. 113). Sosyoloji öğretiminin gerek üniversitelerde gerekse liselerde programlara girmesinde Ziya Gökalp’in önemli etkileri gözlenmiştir (Ergun, 1973, s. 11; Sezer, 1988, s. 7).

Sosyoloji dersinin cumhuriyet döneminin ilk programı olan 1924 yılı Lise Programına *İçtimaiyat* adıyla alınma gerekçesi şöyle açıklanmıştır (Maarif Vekaleti, 1924; Tan, 1987, ss. 168-169):

Programı düzenleyen kurul ortaöğretim ikinci devre öğrencisinin toplumsal sorunlar üzerinde düşünmesini, onların birey üzerindeki etkilerinin bilinmesini ve evrim (tekamül) hakkında fikir edinilmesini gerekli görmüştür. Daha önce dersler ayrı ayrı okutularak hukuksal sorunların birbirleriyle ilişkisi gösterilmezken şimdi bunların birer toplumsal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri özellikle gelişme evreleri, öğrenciye öğretilecek ve toplumun gelişimiyle birlikte bunların da değişimi hakkında yeterli bilgi verilecektir.

1924 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programında içerik, "İktisat Sosyolojisi", "Aile Sosyolojisi" ve "Siyaset Sosyolojisi" konularından oluşmuştur. Sosyoloji dersi, 1924 Lise Programında fen ve edebiyat kollarında ikişer saat olarak yer almıştır (Maarif Vekaleti, 1924; Cicioğlu, 1985).

1927 yılında Sosyoloji dersinin Felsefe dersi ile birleştirilerek lise 2. sınıfta iki, lise 3. sınıfta ise fen ve edebiyat kollarında üçer saat olarak yer aldığı görülmektedir. 1931 yılında Lise Programında Felsefe ve Sosyoloji dersleri değişmemiş, 1927 yılında belirtilen biçimde 1934 yılına kadar devam etmiştir (Cicioğlu, 1985).

1934 yılında Lise Programında önemli sayılabilecek değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklikler sonucunda Lise Programında Sosyoloji dersinin adının ve amaçlarının değiştiği görülmektedir. Artık *İçtimaiyat* yerine *Sosyoloji* kullanılmakta ve dersin amaçları şöyle belirtilmektedir (Kültür Bakanlığı, 1935; Tan, 1987, s. 169):

- Gençleri sosyal vakıalar üzerinde düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmak.
- Gençleri Türk devriminin amaç bildiği ideallerin fikri temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk sosyetesinin gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek.

1934 yılı Lise Programında 2. sınıfta yer alan Felsefe dersinin yerine Psikoloji dersine yer verilmiş, *Felsefe* ve *Sosyoloji* dersleri lise 3. sınıfta fen kolunda iki saat, edebiyat kolunda ise altı saat olarak düzenlenmiştir. Bu derslere Mantık dersinin de eklenmesi ile 1935 yılında her ders için ayrı kılavuzlar hazırlanmış, bu kılavuzlarda derslerin amaçları ayrıntılı bir biçimde ilk kez ortaya konmuştur (Cicioğlu, 1985). Mantık dersinin de eklenmesiyle 1937 Lise Programında Felsefe, Sosyoloji ve Mantık derslerine *Filozofi* ve *Sosyoloji* adları altında fen kolunda üç saat, edebiyat kolunda ise yedi saat olarak yer verilmiştir (Yücel, 1994, s. 173).

1935 yılındaki Sosyoloji Dersi Öğretim Programı tamamen farklı bir anlayışla hazırlanmış, ulusal egemenlik, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkeleri ayrıntılı bir biçimde programda yer almıştır. 1935 Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla öğrenciler, 1924'teki programda olduğu gibi yalnızca toplumsal olgular üzerinde düşünmeye değil, toplumsal olgular üzerinde tutum takınmaya da yönlendirilmişlerdir (Tan, 1987, s. 170).

1942 yılındaki Sosyoloji Dersi Öğretim Programında, program yalın ve anlaşılır bir Türkçeye yazılmış ve düzeni değişmiştir. Bu programda "Siyaset ve Devlet" konuları başa, "Ekonomik Toplumbilim" konuları programın sonuna alınmış, ayrıca her konunun sonuna Atatürk devrimlerinin ilgili bir ilkesi yerleştirilmiştir. Lise Programında Sosyoloji dersi, Felsefe dersi ile birlikte *Felsefe* ve *Toplumbilim* adları altında lise 3. sınıflarda dört saat olarak yer almıştır (Maarif Vekilliği, 1942, s. 58).

1952 yılında Sosyoloji Dersi Öğretim Programı önemli ölçüde yenilenmiştir. Bu programda sosyolojinin başlı başına bir bilim dalı olma özelliği ve sosyolojinin bölümleri açık bir biçimde programda yer almıştır. Bu programda içerik, "Cemiyet

Olayları", "Sitelere Kadar Cemiyetler" ve "İlerlemiş Cemiyetler" olmak üzere üç bölümden oluşmuştur (Tan, 1987, s. 173). 1952 yılında liselerin dört yıla çıkarılmasına paralel olarak Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji dersleri *Felsefe* adı altında toplanmıştır. Bu dört yıllık düzenlemeye göre, Lise 2'de iki saat Psikoloji, Lise 3. sınıf fen kolunda iki saat Sosyoloji, bir saat Mantık yer almıştır. Edebiyat kolunda ise iki saat Sosyoloji, iki saat Felsefe ve bir saat Mantık olmak üzere beş saat olarak belirlenmiştir (Cicioğlu, 1985).

1956 yılında lise öğrenim süresinin dört yıldan üç yıla indirilmesi ile Sosyoloji Dersi Öğretim Programı yeniden değiştirilmiş, *Felsefe* dersi, *Felsefe, Mantık ve Sosyoloji* adı altında üçlü grup olarak programda yer almıştır (Cicioğlu, 1985, ss. 206-207).

Liselerin üç yıla indirilmesinden bir yıl sonra 1957 yılında yeni Sosyoloji Dersi Öğretim Programı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu program en uzun süreyle uygulamada kalan program olma özelliğini taşımaktadır (Cicioğlu, 1985). 1957 yılında *Felsefe, Mantık ve Sosyoloji* dersleri lise son sınıf fen kolunda üç saat, edebiyat kolunda ise altı saat olarak yer almıştır. Bu derslerin edebiyat kollarındaki dağılımı ise ikişer saattir.

2.8.1976 tarih ve 319 sayılı kararla kabul edilen 1976 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ile beraber öteki Felsefe Grubu derslerinin de (Felsefe, Mantık) programları yeniden düzenlenmiştir. Sosyoloji Dersi Öğretim Programında amaçlar şöyle sıralanmıştır (MEB, 1976, s. 335):

Öğrencilere:

- Sosyal olayları tanıtmak ve böylece onları sosyal olaylar üzerinde düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilişkileri araştırmaya alıştırmak.
- Sosyal yapının unsurlarının ve sosyal ilişkilerinin mahiyetini kavramaları için gerekli imkan sağlamak.
- Sosyal çevreyi istikrar ve değişme yönlerinden anlamalarında yardımcı olmak.
- Türk milletinin sosyal ve kültürel mirasını kavramalarında imkan ve zemin hazırlamak.
- Sosyoloji alanını tanımalarında yardımcı olmak.

1976 yılında yürürlüğe giren Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, "Sosyolojinin Alanı", "Sosyal Yapı", "Sosyal Değişme" ve "Uygulamalı Sosyolojiden Örnekler" olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Bu programın "Açıklamalar" bölümünde öğrencilerin toplumsal yapının oluşum, işleyiş ve gelişimini karşılaştırmalı olarak anlayabilmeleri ve tek taraflı açıklamaların yetersizliğini kavrayabilmeleri için derslerde sık sık örneklere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. 1976 yılında Felsefe Grubu derslerinin lise dersleri içindeki dağılımı ise şöyledir: Lise son sınıf fen kolunda bir saat Mantık, iki saat Sosyoloji olmak üzere üç saat; edebiyat kolunda ise iki saat Mantık, iki saat Felsefeye Başlangıç, iki saat de Sosyoloji olmak üzere toplam altı saattir (MEB, 1976, s. 333-335). 1978-1980 yılları arasında iki yıl süreyle uygulamadan kalkan 1976 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programı 1986 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Bu programda 1935 yılından itibaren uygulanan bütün programlardan farklı olarak Atatürk İlke ve İnkılaplarına hiçbir gönderme yapılmamıştır (Tan, 1987, s. 174).

16.01.1986 gün ve 1 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla yürürlüğe giren Sosyoloji Dersi Öğretim Programı bir önceki programa göre yenilenmiştir. 1986 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programında amaçlar şöyle sıralanmıştır (MEB, 1986, s.71):

Öğrencilere:

- Cemiyetin bütünlüğü hakkında çok sebebli yaklaşımla objektif bir görüş sağlamak.
- Sosyal hayatı istikrar ve değişken yönlerinden anlamalarında yardımcı olmak.
- Sosyal ilişkilerde (ortak değerler etrafında toplanılarak) uyumun sağlanmasının önemini belirtmek.
- İçinde yaşadıkları cemiyeti daha yakından tanımalarında yardımcı olmak.
- Türk milletinin sosyal ve kültürel yapılarını daha iyi tanıyabilmeleri için gerekli zemini hazırlamak.
- Kültür unsurları arasındaki ilişkiyi görmelerini sağlayarak şahsiyet bütünlüğünü kazandırmak.
- Sosyoloji alanını tanımalarında yardımcı olmaktır.

1986 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programında, "Sosyolojinin Alanı ve Yöntemleri", "Sosyal Yapı" ve "Sosyal Değişme" olmak üzere üç bölüm yer almıştır. Yöntem ve

araştırma teknikleri konularına ilk kez bu programda yer verilmiştir. Programın "Açıklamalar" bölümünde öğretme-öğrenme süreci ile ilgili olarak "özelliklerine göre sosyal gruplar" konusu, birinci ve ikinci dereceden, geçici ve devamlı, resmi olan ve olmayan küçük ve büyük, teşkilatlı ve teşkilatsız gibi yaklaşımlar gözönünde bulundurularak işlenilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, "Türkçenin yaşayan, canlı, tabii ve zengin olma özelliği", "barışçılığın medeniyete etkisi", "Türk inkılabının uygulama dönemi sonuçları" gibi konuların ev ödevi olarak işleneceği vurgulanmıştır (MEB, 1986, s. 70). Tan'a (1987, ss. 174-175) göre, bu programın en belirgin özelliği Atatürk İlke ve İnkılaplarına daha önceki Sosyoloji Dersi Öğretim Programlarından farklı yaklaşmış olmasıdır. Bu programda Atatürkçü düşüncenin özellikleri ders konuları olarak düzenlenmiştir.

1987 yılında matematik ve fen kollarında Felsefe Grubu dersleri (Felsefe, Sosyoloji, Mantık) zorunlu ders olmaktan çıkarılmış, öğrencilerin bu derslerden birini seçmeli ders olarak almaları kararlaştırılmıştır (MEB, 1987, ss. 341 -346).

1992 yılındaki Sosyoloji Dersi Öğretim Programında 1986 yılının programına göre önemli bir değişiklik yer almamıştır. İçerikte ise, bir önceki programda yer alan üç ünitenin değişmediği, kimi konuların programdan çıkarıldığı görülmektedir (MEB, 1992, s. 99).

2000 yılında uygulanmakta olan Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, Talim ve Terbiye Kurulunun 01.11.1995 gün ve 353 sayılı kararıyla kabul edilmiş, 04.1.1995 gün ve 2444 sayılı **Tebliğler Dergisi**'nde yayımlanmıştır (MEB, 1995, s. 893).

1998 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaöğretim kurumları ile ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, ortaöğretim kurumları, Hazırlık, 9, 10, 11, ve 12. sınıflar biçiminde düzenlenmiştir. Sosyoloji dersi, liselerdeki "Fen Bilimleri", "Sosyal Bilimler", "Türkçe - Matematik", "Yabancı Dil", "Sanat" ve "Spor" alanlarından yalnızca "Sosyal Bilimler" alanında zorunlu alan dersleri kapsamında yer almaktadır.

Öteki alanlarda ise alan seçmeli dersler kapsamında yer almaktadır (MEB, 1998, ss. 1127-1158).

1.5. Sosyoloji Dersi Öğretim Programı

Yürürlükteki Sosyoloji Dersi Öğretim Programı Talim ve Terbiye Kurulunun 01.11.1995 gün ve 353 sayılı kararıyla kabul edilmiş, 04.12.1995 gün ve 2444 sayılı **Tebliğler Dergisi**'nde yayımlanmıştır. Kararda programın 1997-1998 öğretim yılından itibaren denenip geliştirilmek üzere uygulanacağı belirtilmektedir (MEB, 1995, s. 893).

Son olarak hazırlanıp liselerde uygulamaya konulan Sosyoloji Dersi Öğretim Programını daha yakından tanımak amacıyla programın aşağıda amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerinin irdelenmesi yoluna gidilmiştir.

1.5.1. Amaçlar

Sosyoloji, toplumun işleyişini, değişimini ve gelişimini sosyal bütünlük içinde inceleyen bilim dalıdır (Kızılcılık ve Erjem, 1992, s. 386). Sosyoloji öğretiminin amacı, toplumun işleyiş, değişim ve gelişim özellikleri çerçevesinde toplumsal olaylar arasındaki karmaşık ilişkiler bütününe objektif bir biçimde bireylere kavratarak bireylerin topluma daha iyi uyum sağlayabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Tan'a (1987, s. 186) göre, Sosyoloji dersinin amacı, öğrencilerin toplumsal olaylara toplumbilimsel bir bakış açısıyla yaklaşabilmelerini sağlamak ve toplumbilimsel bakış açısının öteki bakış açılarından farklı olduğunu somutlaştırabilmek olduğunu belirtmektedir.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programının "Açıklamalar" bölümünde, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ifadesini bulan ortaöğretim amaç ve ilkeleriyle "Sosyoloji" dersinin amaçları arasında paralellik sağlandığı ve konularla ilgili olarak Atatürk İlke ve İnkılaplarına ilişkin kavramların öğrencilere kazandırılmasının amaçlandığı belirtilmektedir.

Programda dersin genel amaçları ile birlikte özel amaçları verilmiştir. Ayrıca her özel amaçtan sonra davranışsal amaçlar da yazılmıştır.

Lise Programında yer aldığı biçimiyle Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaçları şöyledir (MEB, 1995, s. 894):

- Sosyolojinin konusu bilgisi.
- Toplumun yapısını, işleyişini, değişimini ve bunların bağlı olduğu toplumsal yasaları kavrayabilme.
- Bireyin sorunlarının toplumla, toplumun sorunlarının da bireylerle ilişkilerini (etkileşimlerini) kavrayabilme.
- Toplumsal sorunları kavrayabilme; toplumun, ekonomik ve kültürel kalkınmasına bilinçli bir şekilde katkıda bulunabilme.
- Kültürün çeşitli boyutları (ne olduğu, sosyalleşme ile ilgisi, maddi - manevi ayırımı, milli kültürün anlamı, kültürlerarası etkileşim, kültür değişmesi vb.)'nı kavrayabilme.
- Sosyal değişimin, toplumu bütün boyutlarıyla etkilediğini, bireylerde çeşitli uyum sorunları yaratabildiğini bunlara rağmen zorunlu ve gerekli olduğunu kavrayabilme.
- Toplumun, geçmişle ilişkisi içinde tanıyabilme, içinde yaşanılan durumu bilinçli bir biçimde yorumlayabilme.
- Türk toplumunun, yapısını tanıyabilme, bugünü daha bilinçli bir şekilde yorumlayabilme.
- Cumhuriyet'i diğer yönetim biçimlerinden ayıran üç temel ilke (çağdaşlık, laiklik ve millilik)'nin önemini kavrayabilme.
- Milletler ailesi içinde, Türk toplumunun saygın ve onurlu bir yeri olduğu bilincini güçlendirme.
- Toplumun, "farklılıkları kuşatan bir birlik" halinde ve demokrasi temelinde gelişip güçlenmesine katkıda bulunabilme.

1.5.2. İçerik

Toplumsal yaşamın dinamik oluşu, sosyal bilimler kapsamına giren konularda bilginin yenileşerek artış göstermesi, sosyal bilimler öğretiminin içeriğinde ve düzenlenmesinde gerekli değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Sözer, 1998, s. 64). Sosyoloji öğretiminde içerik, hızla gelişen toplumsal değişmelere paralel biçimde sosyoloji

alanının temel kavram ve olguları esas alınarak bugünün önemli toplumsal olay ve sorunlarını da kapsayacak biçimde düzenlenmelidir. İçerik bireylerin ilgi, eğilim ve gereksinmelerine uygun olmalıdır. Birey, kazandırılmak istenen bilgileri günlük yaşamla bağdaştırabildiği, elde ettiği bilgilerle yaşamı daha anlaşılır bulduğu ölçüde öğrenme daha başarılı olmaktadır (Polat, 1996, s. 27). Sosyoloji öğretiminde içerik; bireylerin toplumun işleyiş, oluşum, gelişim ve değişimini kavrayarak ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda toplumun kalkınmasına katkı sağlayabilecekleri biçimde seçilmeli ve düzenlenmelidir. Ayrıca içerik, güncel toplumsal sorunlar da gözönünde bulundurularak oluşturulmalıdır.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programının "Açıklamalar" bölümünde, içerik ile ilgili olarak, programın sosyolojinin hem dünyada hem de Türkiye'deki gelişmeleri gözönünde bulundurularak hazırlandığı, programda belirtilen amaç ve davranışların gerçekleştirilmesini sağlayacak nitelikte konu başlıkları ve alt başlıkların yer aldığı belirtilmektedir (MEB, 1995, s. 893).

Sosyoloji Dersi Öğretim Programında yer verilen konular ünitelere göre şöyle sıralanmıştır (MEB, 1995, ss. 893-910):

I. Ünite: Sosyolojiye Giriş

- A. Sosyolojinin Alanı
- B. Sosyolojinin Diğer Bilimlerle İlişkisi
- C. Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri

II. Ünite: Toplumsal Yapı

- A. Toplumsal Yapı ve Toplumsal İlişkiler
- B. Toplumsal Gruplar
- C. Toplumsal Tabakalaşma ve Toplumsal Hareketlilik

III. Ünite : Kültür ve Toplumsal Kurumlar

- A. Kültür

- B. Toplumsal Kurumlar
- C. Aile ve Akrabalık
- D. Din
- E. Ekonomi
- F. Siyaset

IV. Ünite: Toplumsal Değişme

- A. Toplumsal Değişme
- B. Toplumsal Gelişmenin Unsurları
- C. Toplumsal Çözülme ve Nedenleri
- D. Türkiye’de Toplumsal Değişme

Yukarıda belirtilen konuların Sosyoloji Dersi Öğretim Programı içerisindeki oranları ise şöyledir: I. Ünite Sosyolojiye Giriş % 15, II. Ünite Toplumsal Yapı % 35, III. Ünite Kültür ve Toplumsal Kurumlar % 35, IV. Ünite Toplumsal Değişme % 15.

1.5.3. Öğretme-Öğrenme Süreçleri

Sosyal bilimler öğretiminde birçok öğretim yöntemi kullanılmakla beraber genelde uygulanan öğretim yöntemlerinin öğretmen merkezli düzenlatım yöntemi ve ders kitabına bağımlı sözlü anlatımla sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa, sosyal bilimlerin öğretiminde öğrenciyi merkeze alan, öğrencinin sosyalleşerek topluma uyumunu sağlayan, bağımsız karar vermesine olanak veren öğretim yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir (Varış, 1973, s. 23; Alkan, 1998, ss. 93-94). Belirtilen bu görüşlere paralel olarak, Sosyoloji derslerinde de bireylerin ilgi ve gereksinmelerinin gözönünde bulundurulması ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayacak öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin benimsenmesi en uygun yaklaşımdır.

Sosyal bilimler öğretiminde yaygın olarak kullanılan yöntem ve teknikler, düzenlatım, soru-yanıt, sorun çözme, küme çalışması, küme tartışması, bireysel çalışma, örnek olay, oyunlaştırma, gezi, gözlem ve gösteridir (Sözer, 1998, s. 76). Sosyal bilimler öğretiminde kullanılan bu öğretim yöntem ve tekniklerinin yanısıra öğretim

uygulamalarında sosyal bilimlere özgü olarak geliştirilmiş kimi ilkelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Sosyoloji öğretiminde de gözönünde bulundurulmasında yarar olan bu ilkeler Alkan (1998, s. 95) tarafından şöyle sıralanmıştır:

- Öğrenme bireyle çevresi arasında karşılıklı etkileşim sonucu oluşur.
- Yeni yaşantılar önceki yaşantılar tarafından etkilenir ve onlar üzerine inşa edilir.
- Öğrenmede bireysel farklılıklar dikkate alınmalıdır.
- Birey, içinde bulunduğu kültürel çevre tarafından etkilenir.
- Birey, etkinliklerini algılama durumuna göre yönlendirme kapasitesine sahiptir.
- Bireyler öğrenilecek konuya ilgi duyarlar ve güdülenirlerse öğrenme kolaylaşır.
- Öğrenmede uygulama ve bireysel katılım önemlidir.
- Öğrenmede tekdüzelik dikkat ve ilgiyi azaltır.
- Öğrenmede transfer kendiliğinden gerçekleşmez; öğrenimi söz konusu olan olgu ve olayın dayandığı ilkelerin öğrenilmesini gerektirir.
- Bir bütünün etkili biçimde öğrenilmesi onun anlamlı parçalar olarak ele alınmasını gerektirir.

Sosyoloji, öğrencilerin kendilerine özgü tutum ve düşünce geliştirebilmeleri için küme çalışması ve küme tartışması gibi toplu etkinlik gerektiren yöntemlere sıkça yer verilmesi uygun olan bir derstir. Belirtilen yöntemlerin işlevsel biçimde gerçekleşebilmesi için sınıflardaki öğrenci sayısının belirli ölçülerde olması gereklidir. Öğrenci sayısı 20-25'ten fazla olmamalıdır (Sözer, 1998, s. 96). Öğrenci sayısının fazla olması durumunda küme çalışması ve küme tartışması gibi öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinden çok düzanlatım gibi öğretmen merkezli öğretim yöntemleri ve ortamları zorunluluk durumuna gelmektedir.

Sosyal bilimler öğretiminin amaçları gözden geçirildiğinde geleneksel öğretim ortamının yetersiz olduğu ve öğretim boyutlarının genişlemesi gerektiği görülmektedir. Bu amaçla sosyal bilimler öğretiminde öğretim ortamı derslikle sınırlı kalmamalı, tersine okul, aile, yakın ve uzak toplumsal çevre işlevsel bir biçimde bütünleştirilmelidir (Alkan , 1998, s. 94).

Sosyoloji öğretiminde uzak toplumsal çevrenin ekonomik, sosyal ve kültürel bütünlük içerisinde kavranabilmesi için öğretim ortamında slayt, film, televizyon, video, plak vb. gibi görsel ve işitsel araçların yeterince kullanılması gerekmektedir. Sosyoloji öğretiminde genellikle yazı tahtası ve ders kitabı gibi klasik araç ve gereçler kullanılmaktadır. Oysa gelişen bilim ve teknolojinin çok çeşitli eğitim ortamlarını hizmete sunduğu bir dünyada sadece belirtilen geleneksel araç-gereçlerle yetinmek doğru değildir. Sosyoloji öğretiminde geleneksel araç-gereçlerin yanında çağın gerektirdiği görsel-işitsel araç ve gereçler de yeterince kullanılmalıdır. Alkan'ın (1998, s. 94) da belirttiği gibi, öğretimde günün koşullarına uygun modern araç-gereçlerin yerinde ve etkili bir biçimde kullanılması öğretimi zenginleştirmekte ve öğrenmeyi kolay duruma getirmektedir.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programında her üniteyle ilgili amaçlar ve amaçlara ulaştıracak konuların başlıkları belirtildikten sonra "İşleniş" bölümlerine yer verilmektedir. İşleniş" bölümleri, Sosyoloji öğretimi ile ilgili öğretmen ve öğrencilerin neler yapması gerektiğini, hangi öğretim yöntem ve tekniklerin kullanılacağını belirten öğretim durumlarını kapsamaktadır. Sosyoloji Dersi Öğretim Programının "İşleniş" bölümlerinde yer verilen öğretim durumları ile ilgili olarak kimi bilgiler şöyle sıralanmıştır (MEB, 1995, ss. 897-914):

I. Ünite

- Düzanlatım yöntemiyle, Sosyolojinin olgusal -sosyal olguları inceleyen- bir bilim dalı olduğu, başka deyişle, olgulara dayandığı, olanı olduğu gibi incelediği, değer yargıları vermediği, yani normatif bir etkinlik olmadığı, pozitif bir özellik taşıdığı vurgulanmalıdır.
- Sosyolojinin, konusuna giren olayları bilimsel yöntemle araştırdığı belirtilmelidir. Karşılaştırma yöntemiyle, ayrıca, topluma ve toplum olaylarına bakış açısı ortaya konulmalı, ele alış biçimi bakımından diğer bilimler arasındaki fark açıklanmalıdır.
- Toplum olabilme koşulları anlatılırken, belirli bir toprak parçası (yurt)'na sahip olma, birlikte yaşama isteği taşıma, değişmeye rağmen süreklilik, ortak kültür vb. noktalara değinilmelidir.

- Sosyolojide tmdengelinin hipotezlerin kurulmasında ve kuramların gelişmesindeki rolü  açıklanmalıdır. Kuramların da sosyal olayların açıklanışındaki işlevi vurgulanmalıdır. Tümevarım açıklanırken, bilimsel yöntemin aşamaları (gözlem, hipotez, deneyleme ve yasa)'na değinilmelidir. Sosyolojide deneylemenin çoğu kez yapılamadığı, buna karşılık araştırmada veri toplama teknikleri ile hipotezlerin doğrulandığı veya yanlışlandığı belirtilmelidir. Ayrıca gözlemin sosyolojideki önemine değinilerek, bu bilime özgü gözlem yolları (katılımlı, katılımsız gözlem) rnekle açıklanmalıdır.

II. Ünitede

- Düzanlatım yöntemiyle, toplumun çeşitli yönleri dikkate alınarak sosyal yapının temel unsurları açıklanmalıdır. Fiziki yapı, demografik yapı, ilişki yapısı, kültürel yapı örneklerle verilmeli, birbirleriyle ilişki içinde meydana getirdikleri bütünlüğün sosyal yapı olduğu vurgulanmalıdır.
- Toplumsal ilişkilerin toplumsal yapı ile bağı kurulmalı, bu ilişkilerin toplumsal yapının temel dayanaklarından biri olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, toplumsal ilişkiler açıklandıktan sonra, bunları belirleyen, düzenleyen, denetleyen (statü, rol, değerler, normlar, toplumsal kontrol vb.) etkenler verilmelidir.
- Tartışma yöntemiyle, Türkiye'de köy toplumsal grubu anlatılırken sosyal hareketlilik (mobilite) nedenleri vurgulanmalı, bu olgu hem köy hem kent, hem de uluslararası boyutuyla ele alınmalıdır. Bu çerçevede "g", "kentleşme", "evre kirliliği", "gecekondulaşma" vb. sorunlar üzerinde durulmalıdır.
- Tabakalaşma konusu açıklanırken farklı tabakalaşma sınıflamalar (kölelik, kast sistemi, mülkiyet sistemi, sınıf sistemi vb.)'ı olduğu belirtilmelidir.

III. Ünitede

- Düzanlatım yöntemiyle kültürün çok anlamlı ve geniş kapsamlı bir kavram olduğu, sosyolojik anlamda tanımlama güçlüğünün bu durumdan kaynaklandığı belirtilmelidir. Bu çerçevede, maddi ve maddi olmayan, objektif-subjektif boyut, kültür-uygarlık gibi ayrımların yapay bir nitelik taşıdığı, aslında bir kültür öğesinde bu özelliklerin birlikte görülebileceği vurgulanmalıdır. Bu tür ayrımların, kültür kavramının içeriğini kavramak için yapıldığı unutulmamalıdır.

- Aile ve akrabalık konusunda, ailenin neden bir temel kurum olduğu, sosyolojik açıdan niye önem taşıdığı vurgulanmalıdır. Aile ve akrabalık anlayışında, tarih boyunca görülen farklılıklara değinilmeli, aile yapıları arasındaki ilişkiler kurularak verilmelidir. Akrabalık bağının neye göre oluştuğu belirtilmelidir. Sonunda, modern ailenin yapısal özellikleri vurgulanarak, bugünkü akrabalık anlayışının geçmiştekilerden farkı açıklanmalıdır.
- Ekonominin ön kabullerinden biri olan “insanlar, sınırlı kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçlar arasında denge sağlarken rasyonel davranırlar.” ifadesindeki rasyonelliğin anlamı açıklanmalıdır. Toplumlara, kültürlere hatta kişilere göre rasyonalitenin farklı anlamlar taşıyabileceği belirtilmelidir.
- Baskıcı yönetim biçimlerinin neden kabul edilemeyeceği örneklerle verilmeli, demokrasinin üstünlüğü nedenleriyle açıklanmalıdır.

IV. Ünite

- Toplumsal değişme açıklanırken, bunun bir zorunluluk olduğu, değişimin olmadığı hiçbir sosyal kurumun bulunmadığı vurgulanmalıdır. Ayrıca, değişik kurumlardaki sosyal değişme hızının farklı olduğu, bu nedenle de yavaş değişen kurumların hızlı değişenlere göre değişme yokmuş izlenimi bıraktığı belirtilmelidir.
- Değişmeyi açıklayan yaklaşımlar sınıflandırılmalıdır. (Bu yaklaşımların temel özelliklerinden söz etmek, değişimin anlaşılması açısından gereklidir.)
- Değişme, gelişme, evrim vb. kavramlar-kavram kargaşasına yol açmayacak biçimde-sınırları belirlenerek tanımlanmalıdır. Ayrıca, değişimin her zaman bir ilerleme olup olmadığı irdelenmelidir. Konu öğrencilerle tartışılarak pekiştirilmelidir.
- Türkiye’de toplumsal gelişme açıklanırken, Tanzimat’tan bugüne ne gibi değişiklikler yapıldığı ana hatlarıyla verilmeli; özellikle Atatürk inkılaplarıyla gerçekleşen köklü değişikliklerin Türkiye’ye “kendine özgü bir yapı” kazandırdığı vurgulanmalıdır.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programında, öğretme - öğrenme sürecinde kullanılması gereken araç ve gereçler belirtilmemiştir.

1.5.4. Değerlendirme

Öğretim programlarının son aşamasını oluşturan değerlendirme ögesi, bireyin davranışında istendik değişmelerin oluşup oluşmadığının belirlenmesi sürecidir.

Sosyal bilimler öğretiminde değerlendirme, alanın özelliklerini gerçekçi bir biçimde yansıtan kural ve ilkelere göre yapılmalıdır. Değerlendirme, amaçların tümünü kapsayacak biçimde, değişik tekniklerin işe koşulması ve araçların geliştirilmesiyle gerçekleştirilmelidir (Alkan, 1998, s. 96). Sosyoloji öğretiminde yapılan değerlendirme tekniklerinin genellikle klasik yazılı ve sözlü yoklamalardan ibaret olduğu gözlenmektedir. Daha gerçekçi ve işlevsel bir değerlendirme süreci için alan öğretmenleri konu alanı özelliklerine uygun öteki değerlendirme tekniklerini de kullanmalıdırlar. Ayrıca, yazılı ve sözlü yoklamalarda bireyin toplumsal düşünce ve yargılarının oluşumuna, kendine özgü bakış açısı geliştirmesine katkı sağlayacak değerlendirme sorularına yer verilmelidir.

Sosyoloji öğretiminde değerlendirme sürecinde ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yeterince yapılmasına gerek vardır. Geçerlik kavramı lise Sosyoloji bilgilerini ölçmek için yapılacak bir yazılı yoklama açısından ele alınırsa, bu ölçme aracı lise sosyoloji bilgilerinin tümünü ölçüyor ve elde edilen puanlarda yazı güzelliği, anlatım biçimi ve düzgünlüğü gibi etkenler değerlendirmede rol oynamıyorsa, bu aracın geçerli olduğu söylenebilir (Tekin, 1993, s. 42).

Sosyoloji programında her üniteye amaçlar, konular (içerik) ve işleniş bölümlerinden sonra değerlendirme sorularına yer verilmiştir. Her ünitenin sonunda yer alan kimi değerlendirme soruları ünitelere göre şöyle sıralanmıştır (MEB, 1995, ss. 898-914):

I. Üniteye

- Toplum halinde yaşamak bir zorunluluk mudur? Niçin?
- Sosyolojinin konusu nedir? Açıklayınız.
- Sosyolojinin toplum olaylarına bakış açısını yorumlayınız.
- İnsanla ilgili her olay niçin sosyolojinin konusu değildir? Açıklayınız.

II. Ünite

- Toplum yapısının değişebilme ve süreklilik özelliklerini açıklayınız.
- Etkileşme olmadan toplumsal ilişki olabilir mi? Açıklayınız.
- Köy ve kent gruplarını ilişkiler açısından karşılaştırınız.
- Tabaka ve toplumsal sınıf kavramlarını ayırıcı özellikleri yönünden karşılaştırınız.

III. Ünite

- Kültür nedir? Açıklayınız.
- Ailenin temel işlevleri nelerdir? Açıklayınız.
- Ekonomide rasyonelliğin tanımını yapınız?
- Demokrasinin temel ilkeleri nelerdir ?

IV. Ünite

- Toplumsal değişim nedir? Açıklayınız.
- Toplumsal değişim her zaman bir ilerleme sayılabilir mi? Neden?
- Toplumsal değişmeye etki eden faktörleri sıralayınız?
- Toplumsal değişim hızı bütün kurumlar için aynı mıdır? Örnekle açıklayınız.

Programın “Açıklamalar” bölümünde, verilen bu soruların sınırlayıcı olarak değil, örnek niteliğinde sorular olarak düzenlendiği belirtilmiştir.

1.6. Sorun

Sosyal bir varlık olan insanın, etkileşimde bulunduğu sosyal çevre ile sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal yaşama uyum sağlayabilmesi için kimi davranışları kazanması gerekmektedir (Alkan, 1998, s. 92). Bireyin sosyal çevre ile sağlıklı ilişkiler kurarak toplumsal yaşama uyum sağlayabilmesi, yurttaşlık haklarını bilerek görev ve sorumluluklarını etkili bir biçimde yerine getirmesi ve çağdaş yaşamın gerekli kıldığı demokratik tutum ve davranışları kazanmış olması ile olanaklıdır. Ortaöğretim kurumlarında sözü edilen davranışların bir bölümü Sosyoloji dersindeki öğrenmelerle karşılanmaktadır. Sosyoloji dersi ile bireylerin toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını bilen ve bu sorunların giderilmesinde kendilerine özgü çözüm önerileri

geliştirmelerine olanak sağlayan gerekli bilgi ve düşünme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Öğrencilerin sosyal bilim disiplinlerine bilinçli bir biçimde yeterli ilgiyi göstermemeleri sosyal bilimler öğretiminde görülen önemli sorunların başında yer almaktadır. Öğrencilerin sosyal bilimler öğretimini amaçlarını gerçekçi bir biçimde anlayamamaları ve okul sonrası yaşamları için pek fazla yarar beklememeleri, sosyal bilimlerin önemini yeterince kavrayamamalarına, bu da sosyal bilimleri fen ve matematik bilimlerine göre daha az gerekli bir alan olarak görmelerine yol açmaktadır (Paykoç, 1991, s. 4). Böylesi bir anlayış doğal olarak Sosyoloji öğretimini de etkilemekte ve Sosyoloji öğretiminde önemli sorunlara yol açmaktadır. Temelde öğretim amaçlarının öğrencilere açık bir biçimde açıklanmamasından kaynaklanan bu sorunların giderilmesinde dal öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir.

Alkan'a (1984) göre, sosyal bilimler öğretimi ile ilgili başlıca sorunlar şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

- Diğer bilim dalları ile dengeli biçimde ele alınmaktan kaynaklanan sorunlar
- Alanda, araştırmaların sınırlı olmasından kaynaklanan sorunlar
- Ülkenin bu bilim dalındaki gelişme gereksinimlerinin yeterince karşılanamaması
- Bilgi alanının hızlı gelişmesi sonucu içerikte ve içerik alanı düzeninde beliren yenileşmelerin yeterince ve zamanında yapılamaması.

Eğitim dünyasından ve toplumun farklı kesimlerinden kişiler, zaman zaman liseli gençlerin toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkı sağlamaları bir yana toplumu, toplumsal kurumları ve toplumu oluşturan bireyler olarak yurttaşlık hak, görev ve sorumluluklarını bile yeterince bilmediklerini ve kendilerinden beklenen düşünme becerilerini sergileyemediklerini dile getirmektedirler. Toplumsal yaşamın dinamiklerini kavrayarak, önyargı ve dogmalardan uzak, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına gerçekçi bir biçimde katkı

sağlamak için gerekli bilgi ve düşünme becerilerinin önemli bir bölümünün bireylere Sosyoloji öğretimiyle kazandırılması beklenmektedir. Oysa Sosyoloji Dersi Öğretim Programının varolan durumuyla beklenen işlevleri gerçekçi bir biçimde yerine getip getirmediği bilinmemektedir. Programı uygulayan kimi dal öğretmenleri, programın amaçlarının öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşılamada yetersiz olduğunu, içeriğin öğrencilerin ilgisini yeterince çekmediğini ve eğitim araç-gereçlerinin yetersizliği vb. etkenleri dile getirmektedirler. Dile getirilen bu yargılar uygulamada bulunan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Öte yandan, toplumun ve toplumsal bilgilerin hızlı bir değişim içinde olması, eğitim programlarının günün koşullarına uygunluk göstermesini gerektirmekte, bu da program geliştirme ve değerlendirme çalışmalarını sürekli kılmaktadır. Uygulamada bulunan programların etkililiğinin belirlenerek daha etkili duruma getirilmesi için programların sürekli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Liselerde Sosyoloji Dersi Öğretim Programının beklenen işlevi daha iyi yerine getirebilmesi için de, amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu araştırma da belirtilen iki ana gerekliliğe dayalı olarak tasarlanmıştır.

1.7. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının bu dersin öğretimini yapan öğretmenlerle bu dersi alan öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir.

Belirtilen temel amaca dönük olarak araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1- Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının

- (a) amaçlar,
- (b) içerik,
- (c) öğretme-öğrenme süreçleri ve
- (d) değerlendirme,

öğelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

- 2- Öğrencilerin Sosyoloji dersi ve öğretimi ile ilgili görüşleri nelerdir?
- 3- Öğretmenler Sosyoloji öğretimi ile ilgili hangi konularda hizmetiçi eğitime gereksinme duymaktadırlar?
- 4- Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının daha etkili duruma getirilmesine dönük önerileri nelerdir?

1.8. Araştırmanın Önemi

Liselerde öğrencilere özellikle toplumsal niteliklerin kazandırılmasının amaçlandığı Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, 1924 yılından bu yana çeşitli değişikliklere uğratarak uygulanmaktadır. Ancak bu değişikliklerin bilimsel araştırma verilerine dayanılarak yapıldığını söylemek oldukça güçtür. Uygulamada bulunan programın da kendisinden beklenen işlevi yerine getirip getirmediği kuşkuludur.

Sosyoloji Dersi Öğretim Programının birtakım eksik yanlarının olduğu zaman zaman dile getirilmektedir. Program geliştirme araştırmaya dayalı bir süreçtir. Dile getirilen bu yargılar bir araştırma sonucuna dayanmıyorsa bu yargıların geçerliliği kabul edilemez. Eğitim ile ilgili bir sorun için karara varmadan veya çözüm önermeden önce bilimsel araştırma yöntemi kullanılarak gerekli verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması gerekmektedir (Selvi, 1995, ss. 9-10). Bu araştırmada, bugün uygulanmakta olan Sosyoloji Dersi Öğretim Programı bilimsel araştırma yöntemi kullanılarak öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma ile elde edilen verilerin liselerdeki Sosyoloji Dersi Öğretim Programının etkililiği konusunda belirli bir kanıya ulaşılmasına ve programın bilimsel nitelikli olarak geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

1.9. Sayılılar

Bu araştırmanın dayandığı temel sayılılar şunlardır:

- 1- Sosyoloji dersi, ortaöğretim çağındaki öğrencilerin topluma uyumları ve toplumsal sorunları tanıyıp onlara çözüm bulmaları için gerekli davranışları kazanmalarına önemli katkısı olan bir derstir.
- 2- Araştırma örneğine seçilen öğretmen ve öğrenciler, nitelikleri ve görüşleri bakımından Türkiye'deki öteki liselerde bulunan öğretmen ve öğrencilere göre anlamlı bir farklılık göstermezler.
- 3- Araştırmada anket sorularını öğretmen ve öğrenciler içten ve yansız biçimde yanıtlamışlardır.

1.10. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

- 1- Bu araştırma, 1999-2000 öğretim yılında Eskişehir'in il ve ilçelerinde Sosyoloji öğretimini yapan lise Felsefe Grubu öğretmenleri ile Sosyoloji dersini alan öğrencilerden elde edilen verilerle sınırlıdır.
- 2- Araştırma bulguları, öğretmen ve öğrenci görüşlerini belirlemek üzere geliştirilen anket soruları ile sınırlıdır.

1.11. Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan kimi kavramların anlamları şöyledir:

Öğrenme : Bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu oluşan yaşantı ürünü kalıcı izli davranış değişmesi (Fidan, 1997, s. 11).

Öğretme : Herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama etkinliği (Ertürk, 1998, s. 83). Bireyin, belli davranış değişiklikleri ile sonuçlanacak yaşantılar geçirmesini sağlama eylemi (Özçelik, 1992, s. 1).

Öğretim programı: Bir eğitim programında belli bir dersin amaçlarını, konularını, öğretiminde kullanılacak yöntem, teknik, araç ve gereçleri, öğretimine ayrılan süreyi ve değerlendirme süreçlerini gösteren kılavuz.

Program değerlendirme: Gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkililiği hakkında veri toplama, elde edilen verileri programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme süreci (Erden, 1995, s. 10).

Tutum: Bireyin insanlar, olaylar ve cansız varlıklar karşısında takındığı davranış biçimi (Oğuzkan, 1981, s. 153).

Toplumsal değişme: Bir toplumun sosyal sistemi içerisindeki kurumların, sosyal rol kalıplarının ve insanlar arasındaki ilişkiler ağının değişmesi (Kızılcılık ve Erjem, 1992, s. 372).

Sosyalleşme (Toplumsallaşma): Topluma hazırlanma ve katılma süreci... Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek toplumla bütünleşmesi anlamına gelen sosyal süreç (Kızılcılık ve Erjem, 1992, s. 383).

İkinci Bölüm

İLGİLİ ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

Araştırmanın bu bölümünde Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ve Sosyoloji öğretimi ile ilgili araştırma ve yayınlar kısaca irdelenmiş ve bunların sonuçlarına yer verilmiştir.

Cicioğlu (1985), "Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi" başlıklı makalesinde Felsefe Grubu derslerinin (Felsefe, Psikoloji, Mantık) Cumhuriyetin ilk yıllarından 1985 yılına kadar olan tarihsel gelişimini incelemiştir.

Cicioğlu'nun belirttiğine göre, Cumhuriyet döneminin ilk Lise Programında *Felsefe* ve *İçtimaiyat* dersleri yer almaktadır. Bunlardan İçtimaiyat (Sosyoloji) dersi lise 3. sınıflarda fen ve edebiyat kollarında ikişer saat olarak yer almıştır. 1927 Lise Programında Felsefe ve İçtimaiyat derslerinin birleştirilerek *Felsefe ve İçtimaiyat* adı altında fen kolunda üç, edebiyat kolunda ise altı saat olarak okutulduğu görülmektedir. 1935 yılında Felsefe Grubu derslerinin amaçları ilk kez ayrı ayrı yayınlanmış ve Sosyoloji dersinin amaçları, (1) gençleri sosyal olaylar üzerine düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya çalışmak, (2) gençleri Türk devriminin amaç bildiği ideallerin düşünsel temellerini kavrayacak duruma getirmek ve böylece Türk toplumunun gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek biçiminde ifade edilmiştir. 1952 yılında liselerin dört yıla çıkarılmasıyla programda ayrı olarak yer alan Felsefe Grubu dersleri *Felsefe* adı altında toplanmıştır. 1956 yılında liselerin öğretim sürelerinin tekrar üç yıla indirilmesi ile *Felsefe* adı altında toplanan dersler yeniden Psikoloji, Sosyoloji, Mantık ve Felsefe dersleri biçiminde programda ayrı olarak yer almıştır.

Makalede, Cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne kadar olan tarihsel gelişimine bakıldığında Felsefe Grubu derslerinin haftalık ders saati sayısı ve ders çeşidi yönünden en çok değişikliğe uğrayan derslerden biri olduğu belirtilmiş, Felsefe Grubu dersleri denilen Sosyoloji, Felsefe, Psikoloji ve Mantık derslerinin ayrı disiplinler olarak yeniden hazırlanarak amaçlarının toplumun gereksinmelerine göre belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Tan (1987), "Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi" adlı bildirisinde 1924 ile 1987 yılları arasında liselerdeki Sosyoloji öğretiminin gelişimini, Sosyoloji dersinin lise programlarındaki yerini ve Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaçlarını, içeriğini ve kullanılan ders kitaplarını incelemiştir.

Tan'ın bildirisinde, Sosyolojinin *İçtimaiyat* adıyla 1924 Lise Programına alınma gereçesi belirtilmiş ve 1924 ve 1935 yıllarında çıkarılan Sosyoloji Dersi Öğretim Programları karşılaştırılmıştır. Tan'a göre, 1935 yılı programıyla gençler artık 1924 programında olduğu gibi yalnızca toplumsal olgular üzerinde düşünmeye değil, bunlar konusunda tutum takınmaya da yöneltilmişlerdir. 1935 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programı tümüyle farklı bir anlayışa dayandırılmış, ulusal egemenlik, cumhuriyetçilik ve laiklik ilkelerine ayrıntılı bir biçimde programda yer verilmiştir. Tan, 1942 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programının dilinin sadeleştirildiğini, programa yeni bir düzen verildiğini ve her konunun sonuna Atatürk devrimlerinin ilgili bir ilkesinin yerleştirildiğini belirtmiştir. 1952 yılında Sosyoloji Dersi Öğretim Programının yenilendiğini belirten Tan'a göre, 1976 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programında 1935 yılından itibaren uygulanan bütün programlardan farklı olarak Atatürk İlke ve İnkılaplarına hiçbir gönderme yapılmamıştır. Ona göre, 1986 yılı Sosyoloji Dersi Öğretim Programının en belirgin özelliği, bu programda Atatürkçü düşüncenin özelliklerinin ders konuları olarak düzenlenmesidir.

Tan'ın belirttiğine göre, 1924'ten 1986'ya kadar gerek fen gerekse edebiyat kollarında Sosyoloji dersine ayrılan süre iki saat olarak kalmış, belirtilen yıllarda Sosyoloji dersine ayrılan süre oranı % 6.7'den % 5.5'e düşürülmüştür. Bildiride sonuç

olarak, Sosyoloji dersinin amacının öğrencilere toplumsal olaylara bilimsel gözle bakabilmeyi ve toplumbilimsel bakış açısı kazandırabilmeyi sağlamak olması gerektiği vurgulanmıştır.

Beydoğan'ın (1988), "Lise Sosyoloji Müfredat Programlarının Geliştirilmesi" adlı yüksek lisans tezi çalışmasında 1924'ten 1988 yılına kadar uygulanan lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programları amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğeleri bakımından değerlendirilerek programlarda yer alan eksikliklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Tarama modelinde desenlenen bu çalışmada, Sosyolojinin bir bilim dalı olarak gelişimine değinilmiş daha sonra Sosyoloji dersinin liselerdeki gelişimi sırasıyla 1924, 1935, 1957, 1976 ve 1986 yılları öğretim programları amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğeleri ile ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Beydoğan'a göre, bilgi içeriğinin hızla artması, toplumsal değişimin etkisiyle bilgilerin bir bölümünün doğruluk değerini kaybetmesine yol açmıştır. Ona göre bu durumun içerik seçiminde görev alanların kimi ölçütler doğrultusunda seçim yapmalarını gerekli kılmıştır. Çalışmada belirtilen yıllar itibarıyla Sosyoloji öğretiminde içerik belirleme çalışmaları açıklanmıştır. Çalışma sonucunda program geliştirme sürecine ışık tutacak birtakım öneriler geliştirilmiştir.

Beydoğan (1991), "Lise Müfredat Programlarında Sosyoloji Öğretimi" adlı makalesinde ortaöğretimin amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunan derslerden birinin de Sosyoloji olduğunu belirterek sosyolojinin bir bilim dalı olarak Türkiye'deki gelişimini ve lise programlarındaki yerini incelemiştir.

Beydoğan'ın belirttiğine göre, Sosyoloji dersine ayrılan iki saatlik bir süre ile bireylere sosyal olaylar ile ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak olanaklı değildir. Bu sınırlı sürede öğrencilerin sosyal olaylara objektif bir gözle bakabilmelerini sağlayacak bilimsel yaklaşımın verilmesi ve sosyolojinin öteki bilim dallarından farklı olduğunun

kavratılması için Beydoğan tarafından bir dizi öneri geliştirilmiştir. Bu öneriler şöyle özetlenebilir:

- Sosyoloji konu alanına uygun öğretim yapılabilmesi için, Felsefe Grubunda yer alan öteki derslerden bağımsız bir ders olarak verilmelidir.
- Programlarda biçim değişikliği içeren düzenlemelere gitmek yerine, özde değişmeyi ve gelişmeyi sağlayacak değerlendirme verilerine göre düzenlemeler yapılmalıdır.
- Sosyoloji öğretim programlarında yer alan amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını belirleyecek kritik davranışlar yazılmalıdır.
- İçerik, Türk kültür ve toplum yapısının özellikleri odak alınarak seçilmeli, olaylara çok yönlü ve bütüncül açıdan yaklaşılmalıdır.
- Sosyoloji dersi liselerde fen-edebiyat kolu ayrımı yapılmaksızın bütün öğrencilere verilmeli ve seçimlik ders olmaktan çıkarılarak eski konumuna kavuşturulmalıdır.
- Programın başarısında payı olan öğretmenler eğitim fakültelerinden yetiştirilmelidir.

Yıldırım (1997), "Lise Düzeyindeki Sosyal Bilimler Ders Programlarının Öğretim Sürecine Katkısı" adlı çalışmasında, liselerdeki Sosyoloji Dersi Öğretim Programının da içinde yer aldığı sosyal bilimler alanındaki ders programlarının çeşitli yönlerden öğretim sürecine katkısını öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlemeyi amaçlamıştır.

Bu araştırma yedi coğrafi bölgede yer alan 33 ildeki 60 genel lise ve 21 Anadolu lisesi olmak üzere toplam 81 lisede gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya bu liselerdeki 102'si Felsefe Grubu öğretmeni olmak üzere toplam 346 öğretmen katılmıştır.

Araştırmada Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ile ilgili olarak şu bulgular elde edilmiştir:

“Sosyoloji Dersi Öğretim Programının planlama ve öğretim etkinlikleri konusunda öğretmenlere katkısı” ile ilgili olarak, programın işlenecek konuları belirleme, konuların işleniş sırasına karar verme ve yıllık, ünite ve günlük plan hazırlama konularında öğretmenlere orta düzeyin üzerinde yardımcı olduğu belirlenmiştir. Derste yararlanılacak yardımcı kaynak ve araç-gereçlerin seçimi ile değerlendirme yöntemlerini kullanma konularında ise, programların öğretmenlere orta düzeyin altında yardımcı olduğu belirlenmiştir. Yıldırım’a göre, gerek Sosyoloji gerekse öteki sosyal bilimler programları, aralarında kimi farklılıklar olmakla birlikte, genelde planlama etkinlikleri konusunda öğretmenlere yeterli düzeyde yardımcı olmaktadır. Ancak öteki sınıf içi öğretim etkinlikleri konusunda öğretmenlerin programlardan yeterli katkıyı alamadıkları ortaya çıkmıştır. “Sosyoloji Dersi Öğretim Programının, planlama ve öğretim etkinlikleri konusunda öğretmenlere sağladığı esneklik” ile ilgili olarak işlenecek konuları belirleme, konuların işleniş sırasına karar verme, yıllık, ünite ve / veya günlük plan hazırlama konularında öğretmenlere sağlanan esneklik orta düzeyin altında bulunmuştur. Öğretim yöntemleri, yardımcı araç-gereçler ve değerlendirme yöntemleri konularında öğretmene sağlanan esneklik ise orta düzeyde bulunmuştur.

“Sosyoloji Dersi Öğretim Programında çeşitli amaçlara verilen önem” ile ilgili olarak dersle ilgili bilgileri öğrenme konusundaki amaçlara orta düzeyin üzerinde önem verildiği belirlenmiştir. Düşünme becerilerini geliştirme, alana karşı olumlu tutum geliştirme ve sosyal becerileri geliştirme konularında orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Çalışma ve araştırma becerilerini geliştirmede ise orta düzeyin altında olduğu belirlenmiştir. Yıldırım’a göre, sosyal bilimler derslerinin doğası gereği aynı düzeyde dikkate alınması gereken amaçlardan yalnızca bilgi ile ilgili amaçlar ön plana çıkmakta ve genelde düşünme ve araştırma becerileri, olumlu tutum ve sosyal beceriler ile ilgili amaçlar ise gözardı edilmektedir.

“Sosyoloji Dersi Öğretim Programında çeşitli amaçların derslerde gerçekleşme düzeyi” ile ilgili olarak ise dersle ilgili bilgileri öğrenme konusundaki amaçların orta düzeyin üzerinde gerçekleştiği belirlenmiştir. Düşünme becerilerini geliştirme ve alana karşı olumlu tutum geliştirme konularındaki amaçların orta düzeyde gerçekleştiği

belirlenmiştir. Çalışma ve araştırma becerileri ile sosyal becerileri geliştirme konularındaki amaçların ise orta düzeyin altında gerçekleştiği belirlenmiştir. Yıldırım'a göre, programlarda verilen öneme bağlı olarak derslerde bilgiyle ilgili amaçlar yeterli düzeyde gerçekleşirken düşünme ve araştırma becerileri, tutum ve sosyal beceriler alanındaki amaçlara yeterli düzeyde ulaşamadığı görülmektedir.

Araştırmada, son olarak öğretmenlerden programların genel bir değerlendirmesini yapmaları istenmiştir. Bu kapsamda Felsefe Grubu öğretmenlerinin büyük bir bölümü (% 72.1) Sosyoloji Dersi Öğretim Programını "sınırlı ölçüde yararlı" bulmuşlardır. Ayrıca öğretmenlerin bir bölümü (% 35.3), programın yeterince kapsamlı olmadığını ve sınırlı olan konuların dönem bitmeden önce tamamlandığını, bu nedenle programa yeni konular eklenmesi ya da varolan konuların daha derinlemesine programda yer alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Balcı ve Yıldırım (1998), "Liselerde Sosyoloji Dersinin Öğretimi Üzerine Bir Çalışma" adlı araştırmada, öğrencilerin Sosyoloji dersinde kullanılan öğretim yöntemleri ve sınıf içi öğretmen davranışları ile ilgili algı ve beklentilerini belirlemeyi ve dersin öğrenciler üzerinde bıraktığı etkiyi ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Araştırmaya yedi coğrafi bölgede yer alan 10 ildeki 14 liseden 132 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın verileri hem kapalı uçlu hem de açık uçlu sorulardan oluşan bir anket aracılığıyla elde edilmiştir. Ankette öğrencilerden Sosyoloji dersinin öğretimini çeşitli yönleri ile değerlendirmeleri istenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin en çok düzenlatım ve soru-yanıt yöntemlerini kullandıkları ortaya çıkmıştır. En az kullanılan yöntemler ise grup çalışması, örnek olay incelemesi, sınıfta kitaptan sessiz okuma ve araç-gereç (TV, tepegöz gibi) kullanımındır. Öğretmenlerin tartışma, öğrenci sunuşu, örnek olay incelemesi gibi yöntemleri de kullandıkları, ancak öğrencilerin beklentilerinin bu yöntemlerin daha sık kullanılmasına yönelik olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin beklentileri kendilerinin daha etkin olmalarına katkıda bulunacak yöntemlerin daha sık kullanılmasına yönündedir. Önerilerin

saptantığı açık uçlu soruların değerlendirilmesinde, ders işleme yöntemi konusunda öğrenciler, derste daha çok araç-gereç kullanılması gerektiğini, dersin kaynak araştırmaya ve okumaya dayalı olmasının iyi olacağını, dersin daha çok soru-yanıt yöntemi ile işlenmesi gerektiğini, sınıfa farklı sosyal ve kültürel gruplardan konuk getirilmesinin yararlı olacağını, konuların tekrar edilmesi gerektiğini, tartışma ortamının sık yaratılması gerektiğini ve günlük yaşamdan daha çok örnek verilmesinin yararlı olacağını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin algıları ile beklentileri karşılaştırıldığında, öğrencilerin sınıf içindeki öğretmen davranışları konusundaki beklentilerinin varolan durumdan bir ölçüde farklı olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle öğrenci istek ve kaygılarını dikkate alma, derste öğrenciyi rahatlatıcı etkinliklerde bulunma, ders konusuyla ilgili değişik bakış açlarına yer verme, dersin amaçlarını açıklama, özet yapma ve konular arasında bağlantı kurma gibi konularda öğrencilerin beklentilerinin yeterince karşılanmadığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin öğretmen davranışlarıyla ilgili önerileri dikkate alındığında, öğrenciler öğretmenin ders sonunda özet yazdirmasını istediklerini, öğretmenin dersi öğrencilerin düzeyine uygun olarak anlatması gerektiğini, öğretmenin günlük yaşamdan sıkça örnek vermesinin yararlı olacağını, öğrenciye daha çok söz hakkı verilmesi gerektiğini ve Sosyoloji dersinin dal öğretmenleri tarafından verilmesinin doğru olacağını belirtmişlerdir.

Sosyoloji dersinin öğrenciler üzerinde bıraktığı etkilerle ilgili olarak, öğrencilerin Sosyoloji dersine yönelik olumlu tutumlar içinde oldukları, bu dersi önemli buldukları ve bu dersin amaçlarının farkında oldukları anlaşılmıştır. Ancak dersin konularını öğrenme, bilgilerin kalıcılığı, ödevlerin ve konuların çekiciliği, dersin tartışma ve soru sorma becerilerine katkısı ve okuma-yazmaya ilgiyi artırması konularında kimi sıkıntılar olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada açık uçlu sorulara verilen yanıt ve öneriler ise şu noktalarda yoğunlaşmıştır:

Öğrenciler, Sosyoloji dersinin toplumu tanımaya yardımcı olduğunu, bu dersi toplumun yapısını ve ilişkilerini anlamak amacıyla aldıklarını, dersin öğrencileri yaşama hazırladığını, yaşanan topluma uyum göstermede katkıda bulunduğunu ve toplumsal yaşamda öteki insanlarla nasıl ilişki kurulacağını öğrettiğini, bu dersin mezun olduktan sonra da işe yarayacağını, bu dersin insan ilişkileri ile ilgili bilgi verdiğini ve kendilerine farklı bakış açıları kazandırdığını belirtmişlerdir.

Üçüncü Bölüm

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesinde yararlanılan teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Liselerde yürürlükte olan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırma tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Tarama modelleri, geçmişte yaşanan veya şu anda varolan bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırma konusu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 1998, s. 77). Nitekim bu araştırmada da, Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, liselerde Sosyoloji dersinin öğretimini yapan Felsefe Grubu öğretmenlerinin programın amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerine ilişkin görüşleri ile Sosyoloji dersini alan lise öğrencilerinin dersin öğretimine ilişkin görüşleri temel alınarak betimlenip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 1999-2000 öğretim yılında Eskişehir ili sınırları içindeki liselerde Sosyoloji dersinin öğretimini yapan Felsefe Grubu öğretmenleri ile Sosyoloji dersini almakta olan lise öğrencilerinden oluşmaktadır.

Araştırma evreninin öğretmen boyutunun büyük olmamasından ötürü, Eskişehir'in il ve ilçelerinde görev yapan tüm Felsefe Grubu öğretmenleri araştırmanın örnekleme alınmıştır. Ancak, araştırma evreninin öğrenci boyutunun büyük olması ve verilerin

toplanma güçlüğü'nün bulunması gibi nedenlerle evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, Felsefe Grubu öğretmenlerinin görev yaptığı ve Sosyoloji dersinin okutulduğu liselerin her birinden bir sınıf öğrenci örnekleme alınmıştır.

Bu çerçevede Eskişehir'in il ve ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde görevli bulunan 51 Felsefe Grubu öğretmeni evrenin ve örneklemin öğretmen boyutunu oluşturmuştur. Örneklemin öğrenci boyutunu belirlemek için her lisede Sosyoloji dersini alan sınıflar küçük kağıtlara yazılmış ve kura çekilmiştir. Bununla birlikte, ilçelerde bulunan kimi okullarda Sosyoloji dersini yalnızca bir tek sınıfın aldığı gözlenmiş, bu sınıflar herhangi bir seçme olmaksızın doğrudan örnekleme alınmıştır. Bu belirlemeler sonucunda Sosyoloji dersini almakta olan 592 öğrenci örneklemin öğrenci boyutunu oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme ile ilgili sayısal bilgiler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1
Araştırmanın Örnekleme

Küme	Örnekleme Giren	Araştırmaya Katılan	Değerlendirme Dışı Bırakılan	Değerlendirmeye Alınan	
	S	S	S	S	%
Öğretmenler	51	45	-	45	88.2
Öğrenciler	592	558	58	500	84.5

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, araştırmanın örneklemine giren öğretmen sayısı 51'dir. Örnekleme yer almalarına karşılık görev süreleri boyunca Sosyoloji dersinin öğretimini yapmamış iki, askerde bulunan dört öğretmen araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmaya katılan 45 öğretmenin doldurduğu anketlerin tümü değerlendirmeye elverişli bulunmuştur. Böylece, örnekleme'deki öğretmenlerin araştırmaya katılımı % 88.2 oranında gerçekleşmiştir. Öte yandan, örneklemin öğrenci boyutunda yer alan öğrenci sayısı 592'dir. Araştırma için bu öğrencilerin 558'ine ulaşılmıştır. Ancak, anketlerin uygulanmasından sonra yapılan incelemede öğrencilerin 58'inin anketleri tam ve gerektiği biçimde yanıtlamadıkları saptanmıştır. Bu nedenle,

araştırmada 500 öğrencinin anketi değerlendirmeye alınmıştır. Buna göre, örneklemedeki öğrencilerin araştırmaya katılımı da % 84.5 oranında gerçekleşmiştir.

Örneklemede yer alan öğretmen ve öğrencilerin kişisel özellikleri Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2
Örneklemedeki Öğretmen ve Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Küme	Özellik	S	%
Öğretmenler (N=45)	Cinsiyet		
	Erkek	23	51.1
	Kadın	22	48.9
	Hizmet Süresi		
	1 - 5 yıl	25	55.6
	6 - 10 yıl	7	15.6
	11 -15 yıl	6	13.3
	16 -20 yıl	5	11.1
	21 yıl ve üstü	2	4.4
	Bitirilen Yükseköğretim Kurumu		
	Eğitim Fakóltesi	7	15.6
	Fen- Edebiyat Fakóltesi	35	77.7
	Başka	3	6.7
	Bitirilen Yükseköğretim Programı		
Psikoloji	3	6.7	
Sosyoloji	21	46.7	
Felsefe	13	28.8	
Felsefe Grubu	8	17.8	
Öğrenciler (N= 500)	Cinsiyet		
	Erkek	230	46.0
	Kız	270	54.0
	Öğrenim Alanı / Bölüm		
	Sosyal Bilimler	353	70.6
	Türkçe-Matematik	125	25.0
Fen Bilimleri	22	4.4	

Çizelge 2’de görüldüğü gibi, araştırmanın örneklemini oluşturan Felsefe Grubu öğretmenlerinin %51.1’i erkek, % 48,9’u da kadın öğretmenlerdir. Öğretmenlerin meslekteki hizmet sürelerine göre en büyük bölümünü % 55.6 ile 1-5 yıl arasında olanlar oluşturmuştur. 6-10 yıl arası olanlar % 15.6, 11-15 yıl arası olanlar % 13.3, 16-20 yıl arası olanlar % 11.1 oranlarındaki daha küçük grupları oluşturmuştur. Meslekteki hizmet süresi 25 yıl ve üstü olan öğretmenler ise % 4.4 oran ile araştırma örnekleminin en küçük grubunu oluşturmuştur. Bitirilen yükseköğretim kurumuna göre, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun % 77.7 oran ile Fen-Edebiyat Fakültesi mezunu oldukları görülmüştür. Bunu Eğitim Fakültesi mezunu öğretmenler % 15.6 ile izlemiştir. Örnekleme de yer alan öğretmenlerin % 6.7’sini Ankara Üniversitesi D.T.C.F. mezunu öğretmenler oluşturmuştur. Bitirilen yükseköğretim programı dağılımına bakıldığında, % 46.7’lik oran ile Sosyoloji programını bitiren öğretmenler en büyük grubu oluşturmaktadır. Felsefe programını bitiren öğretmenlerin % 28.8’ini, Felsefe Grubu programını bitirenler de % 17.8’ini oluşturmuştur. Psikoloji programını bitiren öğretmenler ise % 6.7’lik oranla en küçük grubu oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin % 46’sı erkek, % 54’ü kız öğrencilerdir. Öğrencilerin en büyük bölümü % 70.6 oran ile Sosyal Bilimler alanında öğrenim görmektedirler. Bunu % 25 oran ile Türkçe-Matematik alanında öğrenim görenler izlemiştir. Örnekleme de yer alan Fen Bilimleri alanındaki öğrenciler ise % 4.4 oran ile en küçük grubu oluşturmuştur.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilebilmesi için gerekli olan verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından iki ayrı anket hazırlanmıştır. Bunlardan birisi Felsefe Grubu öğretmenlerine yönelik, ötekisi de Sosyoloji dersini izleyen öğrencilere yöneliktir.

Anketlerin hazırlanmasında, öncelikle program değerlendirmeye ilgili alanyazın taramasında bulunan kaynaklar gözden geçirilmiştir. Bunun yanı sıra, sosyal bilimler, sosyal bilgiler ve sosyoloji programlarının değerlendirilmesi ile ilgili araştırmaların

bilgi toplama araçları incelenmiştir. Bunlardan yararlanılarak hem öğretmenlerin hem öğrencilerin anketine girebilecek maddeler taslak olarak ayrı ayrı yazılmıştır. Öğrenci anketinin hazırlanmasında Balcı ve Yıldırım'ın (1999) çalışmalarında kullandıkları bilgi toplama aracından büyük ölçüde yararlanılmıştır.

İlk taslak anketler danışman öğretim üyesinin görüş ve önerileri çerçevesinde düzeltilerek hazır duruma getirilmiştir. Hazırlanan anketler, geçerlik çalışması için program geliştirme alanında çalışan dört uzman öğretim üyesine ve alanında deneyimli on Felsefe Grubu öğretmenine sunulmuştur. Program geliştirme uzmanı öğretim üyeleri ve Felsefe Grubu öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının Değerlendirmesini amaçlayan öğretmen ve öğrenci anketlerinin yeterli geçerliğe sahip oldukları saptanmıştır. Öğrenci anketi güvenilirlik çalışması amacıyla araştırma örneklemini dışında yer alan bir öğrenci grubuna uygulanmıştır. Öğretmen anketinin güvenilirlik çalışması için ise, anket uygulanan kimi öğretmenler soruşturmaya tabi tutulmuştur. Bu işlemlerle anketlerin güvenilirliklerinin denetlenmesine çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmalardan sonra anket formları yeniden gözden geçirilmiş ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra son biçimini alarak uygulama için hazır duruma getirilmiştir.

Öğretmen anketi (EK-1) dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Felsefe Grubu öğretmenlerini tanımaya yönelik beş soru sorulmuştur. İkinci bölümde, öğretmenlerin Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğelerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan 19 madde yer almıştır. Üçüncü bölümde öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleriyle ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik üç maddeye, dördüncü bölümde ise öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ile ilgili önerileri için açık uçlu bir soruya yer verilmiştir.

Öğrenci anketi (EK-2) ise, öğrencilerin kişisel bilgileriyle ilgili 3 sorudan ve 14 önermeden oluşmuştur. Anketteki 14 önerme, öğrencilerin Sosyoloji dersi ve öğretimi ile ilgili görüşlerinin belirlenmesinin amaçlandığı önermelerdir.

Araştırma için geliştirilmiş ve uygulanmaya hazır duruma getirilmiş anketler yeterli sayıda çoğaltıldıktan sonra, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğünden anketin öğretmen ve öğrencilere uygulanabilmesi için gerekli izin alınmıştır (EK-3).

Araştırmacı tarafından alınan izin yazısı ile örneklemedeki Felsefe Grubu öğretmen ve öğrencilerinin bulunduğu dört lise dışındaki bütün liselere gidilmiş, ilgili öğretmenlerle görüşülmüş ve kendilerine anketlerle ilgili bilgi verilmiştir. Dört lisenin Felsefe Grubu öğretmenlerine ise telefonla bilgi verilmiş, kendilerinin ve öğrencilerinin dolduracakları anketler adreslerine postayla gönderilmiştir. Öğretmenlerin ve eş olasılıkla belirlenen öğrenci gruplarının doldurdukları anketler, yine araştırmacı tarafından okullara gidilerek toplanmıştır.

Anketlerin uygulanması ve toplanması, 1999-2000 öğretim yılında 14 Şubat - 31 Mart 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Öğretmen ve öğrencilere uygulanan anketler, verilerin işlenmesine geçmeden önce, yönergelere uygun biçimde doldurulup doldurulmadığının belirlenmesi için tek tek incelenmiştir. İnceleme sonucunda 58 öğrenci anketi değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Daha sonra öğretmen anketlerine 1'den 45'e, öğrenci anketlerine ise 1'den 500'e kadar numara verilmiştir. Ayrıca, ankette yer alan soru maddelerinin her bir seçeneğine de numara verilerek bilgiler veri düzenleme formuna kodlanmıştır. Böylece kodlanan bilgiler bilgisayara işlenmeye hazır duruma getirilmiştir. Öğretmen anketinin dördüncü bölümünde yer alan Sosyoloji Programı ile ilgili öneriler ise, oluşturulan açık uçlu bir soruyla belirlenmiştir. Öğretmenler tarafından dile getirilen öneriler ayrı ayrı belirlenerek elde edilen veriler ortaya çıkan ana temalara göre çözümlenmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde istatistiksel teknik olarak sayı ve yüzdeler kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin istatistiksel çözümlenmelerinde "SPSS" (Statistical Package for the Social Scienses) bilgisayar programından yararlanılmıştır.

Dördüncü Bölüm

BULGULAR VE YORUMLARI

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı doğrultusunda liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programı ile ilgili olarak Felsefe Grubu öğretmenlerinden ve Sosyoloji dersini alan öğrencilerden toplanan bilgilerin istatistiksel çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Bulgular ve yorumlarının ele alınışında araştırmanın amacıyla ilgili soruların sırası izlenmiştir. Buna göre, bulgular ve yorumları dört ana başlık altında toplanmıştır:

- Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Görüşleri
- Öğrencilerin Sosyoloji Dersi ve Öğretimiyle İlgili Görüşleri
- Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitim Gereksinimleri
- Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Önerileri

4.1. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla ilgili görüşleri, programın amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme öğeleriyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlar gruplandırılarak ele alınmıştır.

4.1.1. Amaçlar

Araştırmaya katılan öğretmenlere Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaçları ile ilgili beş soru sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3
Öğretmenlerin Sosyoloji Programının Amaçları ile İlgili Görüşleri

Amaçlarla İlgili Özellikler	Tümüyle		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sosyoloji programının amaçları toplumun beklenti ve gereksinmelerine uygun mu?	2	4.4	18	40.0	23	51.2	2	4.4	45	100.0
Sosyoloji programının amaçları öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşılamada yeterli mi?	5	11.1	20	44.5	17	37.7	3	6.7	45	100.0
Sosyoloji programının amaçları birbiri ile tutarlı mı?	9	20.0	23	51.2	11	24.4	2	4.4	45	100.0
Sosyoloji programında amaçlar davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirilmiş mi?	2	4.4	15	33.3	20	44.5	8	17.8	45	100.0
Sosyoloji programının amaçları gerçekleştirilecek nitelikte mi?	1	2.2	16	35.5	23	51.2	5	11.1	45	100.0

Çizelge 3'te görüldüğü gibi, "Sosyoloji programının amaçları toplumun beklenti ve gereksinmelerine uygun mu?" sorusuyla ilgili olarak, öğretmenlerin yalnız % 4.4'ü amaçların toplumun beklenti ve gereksinmelerine "tümüyle uygun" olduğunu, % 40'ı ise "oldukça çok uygun" olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 51.2'sinin programın amaçlarını toplumun beklenti ve gereksinmelerine "biraz uygun" bulduğu görülmüştür. Amaçların toplumun beklenti ve gereksinmelerine "hiç" uygun olmadığını belirten öğretmenlerin oranı ise % 4.4'tür. Buna göre, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun (% 55.6) Sosyoloji programındaki amaçların toplumun beklenti ve gereksinmelerine yeterince uygun olmadığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

"Sosyoloji programının amaçları, öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşılamada yeterli mi?" sorusuna öğretmenlerin % 11.1'i "tümüyle yeterli", % 44.5'i de "oldukça çok yeterli" biçiminde yanıt vermişlerdir. Öte yandan, öğretmenlerin % 37.7'si amaçların öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşılamada "biraz yeterli"

olduğunu, % 6.7'si ise “hiç” yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun (% 55.5) Sosyoloji programı amaçlarının öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşıladığı görüşünü taşıdıkları belirtilebilir.

“Sosyoloji programının amaçları birbiriyle tutarlı mı?” sorusuna öğretmenlerin % 20'si “tümüyle tutarlı” biçiminde yanıt vermiştir. Bunun yanısıra, öğretmenlerin % 51.2'si de program amaçlarının birbiriyle “oldukça çok tutarlı” olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık, program amaçlarının birbiriyle “biraz tutarlı” olduğunu belirten öğretmenlerin oranı % 24.4, “hiç” tutarlı olmadığı görüşünde olan öğretmenlerin oranı ise % 4.4'tür. Buna göre, öğretmenlerin büyük bir bölümünün (% 71.2) Sosyoloji programının amaçlarını birbiriyle tutarlı buldukları söylenebilir.

“Sosyoloji programında amaçlar davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirilmiş mi?” sorusuna öğretmenlerin yalnız % 4.4'ü “tümüyle”, %33.3'ü de “oldukça çok” program amaçlarının davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirildiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık, program amaçlarının davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirilip getirilmediğini “biraz” biçiminde niteleyen öğretmenlerin oranı % 44.5, “hiç” olarak niteleyen öğretmenlerin oranı ise % 17.8'dir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 62.3) Sosyoloji programında yer alan amaçların davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirilmediği görüşünü taşıdıkları belirtilebilir. Oysa Sosyoloji Dersi Öğretim Programında özel amaçlarla birlikte davranışsal amaçlar da yer almaktadır. Buradan öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programında yer alan davranışsal amaçlardan yeterince yararlanmadıkları ve bu davranışsal amaçları pek de önemsemedikleri sonucu çıkarılabilir.

“Sosyoloji programının amaçları gerçekleşebilecek nitelikte mi?” sorusunu öğretmenlerin % 2.2'si “tümüyle”, % 35.5'i “oldukça çok” biçiminde yanıtlamışlardır. Program amaçlarının gerçekleşebilme niteliğinin “biraz” olduğunu belirten öğretmenlerin oranı % 51.2'dir. Öğretmenlerin % 11.1'i de program amaçlarının “hiç” gerçekleşebilecek nitelikte olmadığını belirtmiştir. Buna göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 62.3) Sosyoloji programının amaçlarını gerçekleşebilir nitelikte

bulmadığı söylenebilir. Elde edilen bu bulgu, Yıldırım'ın (1997) çalışmasındaki Sosyoloji programında çeşitli amaçların orta düzeyde gerçekleştiği bulgusuyla paralellik göstermektedir.

Elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında, öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının amaçlarıyla ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Öğretmenlerin yarısından biraz çoğu, Sosyoloji programının amaçlarının öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşılamada yeterli olduğu ve özellikle birbiriyle tutarlılık gösterdiği görüşündedir. Bununla birlikte, öğretmenlerin yine yarısından biraz çoğu, programın amaçlarının toplumun beklenti ve gereksinmelerine yeterince uygun olmadığını, gerçekleştirilebilir nitelik taşımadığını düşünmektedir. Ayrıca, aynı orandaki öğretmen grubu programın davranışsal amaçlarından yararlanmamaktadır.

4.1.2. İçerik

Öğretmenlere Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içeriği ile ilgili altı soru sorulmuş, alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4'te görüldüğü gibi, "Sosyoloji programının içeriği/konuları tüm amaçları kapsar nitelik taşıyor mu?" sorusunu öğretmenlerin % 8.9'u "tümüyle", % 55.6'sı ise "oldukça çok" biçiminde yanıtlamışlardır. Buna karşılık, öğretmenlerin % 33.3'ü içeriğin tüm amaçları "biraz kapsadığını", % 2.2'si de "hiç" kapsamadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin yarısından oldukça çoğunun (% 63.5) Sosyoloji programındaki içeriğin tüm amaçları kapsar nitelik taşıdığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

"Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerini ve sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini sağlamaya elverişli mi?" sorusuyla ilgili olarak öğretmenlerin % 8.9'u içeriğin "tümüyle elverişli" olduğunu, % 22.2'si de "oldukça çok elverişli" olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan, içeriğin, öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerini ve sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini sağlamaya

elverişli olup olmadığını “biraz” biçiminde niteleyen öğretmenlerin oranı % 51.2, “hiç” olarak niteleyen öğretmenlerin oranı ise % 17.7’dir. Buna göre, öğretmenlerin yarısından oldukça çoğunun (% 68.9) Sosyoloji programındaki içeriğin öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerini ve sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini sağlamaya elverişli olmadığı görüşünü taşıdıkları belirtilebilir.

Çizelge 4
Öğretmenlerin Sosyoloji Programının İçeriği ile İlgili Görüşleri

İçerik ile İlgili Özellikler	Tümüyle		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sosyoloji programının içeriği/ konuları tüm amaçları kapsar nitelik taşıyor mu?	4	8.9	25	55.6	15	33.3	1	2.2	45	100.0
Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerini ve sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini sağlamaya elverişli mi?	4	8.9	10	22.2	23	51.2	8	17.7	45	100.0
Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri kapsıyor mu?	4	8.9	18	40.0	21	46.7	2	4.4	45	100.0
Sosyoloji programındaki içerik/ konular, toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtıyor mu?	3	6.7	4	8.9	24	53.3	14	31.1	45	100.0
Sosyoloji programının içeriğinde yer alan bilgilerin sunulmuş sırası öğretme- öğrenme ilkelerine uygun mu?	9	20.0	22	48.9	11	24.4	3	6.7	45	100.0
Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamak için yeterli mi?	5	11.1	11	24.4	23	51.2	6	13.3	45	100.0

“Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri kapsıyor mu?” sorusuna öğretmenlerin % 8.9’u “tümüyle kapsıyor”, % 40’ı da “oldukça çok kapsıyor” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 46.7’si içeriğin öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri “biraz” kapsadığını, % 4.4’ü ise “hiç” kapsamadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin yarısının (% 51.1) Sosyoloji programındaki içeriğin öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri kapsamadığı görüşünde oldukları söylenebilir.

“Sosyoloji programındaki içerik/konular, toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtıyor mu?” sorusuna öğretmenlerin % 6.7’si içeriğin toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri “tümüyle” yansıttığını, % 8.9’u da “oldukça çok” yansıttığını belirtmişlerdir. Bunun yanısıra, öğretmenlerin % 53.3’ünün program içeriğinin toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtmadığını “biraz” biçiminde nitelerken, öğretmenlerin % 31.1’inin ise bunu “hiç” olarak nitelediği görülmüştür. Buna göre, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 84.4) Sosyoloji programındaki içeriğin toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtmadığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

“Sosyoloji programının içeriğinde yer alan bilgilerin sunuluş sırası öğretme - öğrenme ilkelerine uygun mu?” sorusuyla ilgili olarak, öğretmenlerin % 20’si sunuluş sırasının “tümüyle uygun” olduğunu, % 48.9’u da “oldukça çok uygun” olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 24.4’ü program içeriğindeki bilgilerin sunuluş sırasının öğretme - öğrenme ilkelerine uygunluğunu “biraz” biçiminde nitelemiştir. İçerikteki bilgilerin sunuluş sırasının öğretme - öğrenme ilkelerine “hiç” uygun olmadığını belirten öğretmenlerin oranı ise % 6.7’dir. Buna göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 68.9) Sosyoloji programı içeriğinde yer alan bilgilerin sunuluş sırasının öğretme - öğrenme ilkelerine uygun buldukları söylenebilir.

“Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamak için yeterli mi?” sorusuna öğretmenlerin % 11.1’i “tümüyle yeterli”, % 24.4’ü de “oldukça

çok yeterli” biçiminde yanıt vermişlerdir. Öte yandan, öğretmenlerin % 51.2’si içeriğin öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamada “biraz yeterli” olduğunu, % 13.3’ü ise “hiç” yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 64.5) Sosyoloji programındaki içeriğin öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamak için yeterli olmadığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

Elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında, öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içeriğiyle ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğu, Sosyoloji programının içeriğinin tüm amaçları kapsadığını ve içerikte yer alan bilgilerin sunuluş sırasının öğretme - öğrenme ilkelerine uygun olduğu görüşündedir. Bununla birlikte, öğretmenlerin yarısı, içeriğin öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri yeterince kapsamadığını düşünmektedir. Öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğu, program içeriğini öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermeleri için elverişli bulmamakta ve öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumsal kalkınmaya bilinçlice katkıda bulunabilmeleri için yeterli olmadığı görüşünü taşımaktadır. Öte yandan, öğretmenlerin çok büyük bir bölümü de, Sosyoloji programındaki içeriğin toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtmadığı görüşündedir. Buradan, Sosyoloji programının içeriğinin seçimine dönük sorunların olduğu sonucu çıkartılabilir.

4.1.3. Öğretme - Öğrenme Süreçleri

Araştırmada öğretmenlere Sosyoloji Dersi Öğretim Programının öğretme - öğrenme süreçleri ile ilgili yedi soru yöneltilmiştir.

Öğretmenlere ilk olarak “Sosyoloji derslerinde aşağıdaki öğretim yöntemlerini hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 5’te gösterilmiştir.

Çizelge 5
Öğretmenlerin Sosyoloji Dersinde Öğretim Yöntemlerini Kullanma Sıklıkları

Öğretim Yöntemleri	Çok sık		Oldukça sık		Kimi zaman		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Düzanlatım yöntemi	10	22.2	21	46.7	12	26.7	2	4.4	45	100.0
Soru - yanıt yöntemi	11	24.4	27	60.0	7	15.6	-	-	45	100.0
Sorun çözme yöntemi	4	8.9	7	15.6	21	46.7	13	28.8	45	100.0
Tartışma yöntemi	10	22.2	20	44.5	13	28.9	2	4.4	45	100.0
Küme çalışması yöntemi	-	-	1	2.2	16	35.6	28	62.2	45	100.0
Oyunlaştırma (Dramatizasyon)	-	-	-	-	20	44.5	25	55.5	45	100.0
Örnekolay incelemesi	3	6.7	13	28.8	21	46.7	8	17.8	45	100.0
Bireysel çalışmalar	1	2.2	9	20.0	26	57.8	9	20.0	45	100.0

Çizelge 5'te görüldüğü gibi, Sosyoloji derslerinde düzanlatım yöntemini öğretmenlerin % 22.2'si "çok sık", % 46.7'si de "oldukça sık" olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, düzanlatım yöntemini kullanma sıklığıyla ilgili olarak öğretmenlerin % 26.7'si "kimi zaman", % 4.4'ü ise "hiç" yanıtını vermişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 68.9) düzanlatım yöntemini sık kullandığı söylenebilir.

Soru - yanıt yöntemini kullanma sıklığı konusunda, öğretmenlerin % 24.4'ü "çok sık", % 60'ı ise "oldukça sık" biçiminde yanıt vermişlerdir. Soru - yanıt yöntemini "kimi zaman" kullanan öğretmenlerin oranı ise % 15.6'dır. Öte yandan, soru - yanıt yöntemini "hiç" kullanmayan öğretmen bulunmamaktadır. Buna göre, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 84.4) Sosyoloji derslerinde soru - yanıt yöntemini sık kullandıkları belirtilebilir.

Sorun çözme yöntemini kullanma sıklığı konusunda, öğretmenlerin % 8.9'u bu yöntemi "çok sık", % 15.6'sı da "oldukça sık" kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu

yöntemi öğretmenlerin % 46.7'si “kimi zaman” kullandığını, % 28.8'i ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin ancak küçük bir bölümünün (% 24.5) Sosyoloji derslerinde sorun çözme yöntemini sık kullandığı söylenebilir.

Tartışma yöntemini kullanma sıklığı konusunda, öğretmenlerin % 22.2'si “çok sık”, % 44.5'i ise “oldukça sık” biçiminde yanıt vermişlerdir. Öte yandan, öğretmenlerin % 28.9'u tartışma yöntemini “kimi zaman” kullandığını belirtmiştir. Tartışma yöntemini “hiç” kullanmadığını belirten öğretmenler yalnızca % 4.4'lük bir oranı oluşturmuştur. Buna göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 66.7) derslerde tartışma yöntemini sık kullandıkları söylenebilir.

Küme çalışması yöntemini kullanma sıklığı ile ilgili olarak “oldukça sık” biçiminde yanıt veren öğretmenlerin oranı yalnızca % 2.2'dir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 35.6'sı küme çalışması yöntemini “kimi zaman” kullandığını, % 62.2'si de “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin ancak küçük bir bölümünün (% 35.6) Sosyoloji derslerinde küme çalışması yöntemini zaman zaman kullandığı belirtilebilir.

Oyunlaştırma (dramatizasyon) yönteminin kullanılma sıklığı konusunda öğretmenlerin % 44.5'i bu yöntemi “kimi zaman” kullandığını, % 55.5'i de “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yalnızca yarıya yakınının (% 44.5) Sosyoloji derslerinde oyunlaştırma yöntemini kimi zaman kullandığı söylenebilir.

Sosyoloji derslerinde örnek olay incelemesini öğretmenlerin % 6.7'si “çok sık”, % 28.8'i de “oldukça sık” kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu yöntemi öğretmenlerin % 46.7'si “kimi zaman” kullandığını, % 17.8'i ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 35.5) derslerde örnek olay incelemesini sık kullandığı, yaklaşık yarısının (% 46.7) da zaman zaman kullandığı belirtilebilir.

Bireysel çalışmaların Sosyoloji derslerinde kullanılma sıklığı ile ilgili olarak öğretmenlerin yalnızca % 2.2'si “çok sık” biçiminde yanıt vermiştir. Bunun yanısıra, öğretmenlerin % 20'si derslerde bireysel çalışmalara “oldukça sık” yer verdiğini belirtmiştir. Öte yandan, bireysel çalışmalara derslerinde “kimi zaman” yer veren öğretmenlerin oranı % 57.8, “hiç” yer vermeyen öğretmenlerin oranı ise % 20'dir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin çok küçük bir bölümünün (% 22.2) Sosyoloji derslerinde bireysel çalışmalara sık yer verdiğini, yarıdan biraz çoğunun da kimi zaman yer verdiğini söylenebilir.

Öğretme-öğrenme süreçleri kapsamında öğretmenlere ikinci olarak “Sosyoloji derslerinde öğrencilere bilgileri en çok hangi düzeyde kazandırmak için öğretme-öğrenme etkinlikleri düzenliyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6
Öğretmenlerin Düzenledikleri Öğretme - Öğrenme Etkinliklerinin Düzeyleri

Etkinlik Düzeyi	S	%
Hatırlama	2	4.4
Kavrama	19	42.2
Uygulama	7	15.6
Analiz	8	17.8
Sentez	6	13.3
Değerlendirme	3	6.7
Toplam	45	100.0

Çizelge 6'da görüldüğü gibi, Sosyoloji derslerinde düzenlenen öğretme-öğrenme etkinliklerinin düzeyi ile ilgili olarak, öğretmenlerin yalnızca % 4.4'ü en çok “hatırlama” düzeyinde etkinlikler düzenlediğini belirtmiştir. Öğretmenlerin % 42.2'si ise derslerde en çok “kavrama” düzeyinde etkinliklere yer verdiğini belirtmiştir. En çok “uygulama” düzeyinde öğretme - öğrenme etkinliği düzenlediğini belirten öğretmenler % 15.6'lık bir oranı oluşturmuşlardır. Öğretmenlerin % 17.8'i “analiz”, % 13.3'ü “sentez”, % 6.7'si de “değerlendirme” düzeyinde öğretme - öğrenme etkinliği

düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu verilere göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin yarısından biraz çoğunun (% 57.8) Sosyoloji derslerinde en çok “kavrama” ve “uygulama” düzeylerinde öğretme-öğrenme etkinliği düzenlediği belirtilebilir. Bu da Sosyoloji Dersi Öğretim Programında yer alan amaçların kazandırılması bakımından olumlu bir durum sayılabilir. Bununla birlikte, Sosyoloji dersi öğretiminde öğretmenlerin kullandığı öğretim yöntemlerine bakıldığında bu yöntemlerin düzenlenen öğretim - öğrenme etkinlikleri düzeyleri ile çelişkili olduğu izlenimi edinilmektedir.

Öğretim - öğrenme süreçleri kapsamında üçüncü olarak öğretmenlere “Sosyoloji öğretiminde genellikle aşağıdaki yollardan hangisini izliyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Alınan yanıtlara ilişkin sayısal veriler Çizelge 7’de gösterilmiştir.

Çizelge 7
Öğretmenlerin Sosyoloji Öğretiminde İzledikleri Yollar

İzlenen Yollar	S	%
Belirli bir ders kitabını seçme ve yalnız o kitabı kullanma	1	2.2
Belirli bir ders kitabı kullanmanın yanısıra öğrencilere not tutturma	12	26.7
Belirli bir ders kitabının yanısıra ÖSS’ye hazırlık kaynakları kullanma	26	57.8
Herhangi bir kitaba bağlı olmadan konuları işleme	2	4.4
Başka	4	8.9
Toplam	45	100.0

Çizelge 7’de görüldüğü gibi, Sosyoloji öğretiminde izlenen yollarla ilgili olarak öğretmenlerin yalnızca % 2.2’si belirli bir ders kitabını seçerek yalnız o kitabı kullandığını belirtmiştir. Öğretmenlerin % 26.7’si belirli bir ders kitabının yanısıra öğrencilere not tuttuğunu, öğretmenlerin % 57.8’i de belirli bir ders kitabının yanısıra ÖSS’ye hazırlık kaynakları kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, herhangi bir kitaba bağlı olmadan konuları işlediğini belirten öğretmenlerin oranı % 4.4’tür. Sosyoloji öğretiminde izlenen yolla ilgili olarak “başka” biçiminde yanıt veren öğretmenler ise % 8.9’luk bir oran oluşturmuştur. “Başka” biçiminde yanıt veren öğretmenler, Sosyoloji öğretiminde sosyal bilimler sözlüğü, güncel kaynaklar ve

konularla ilgili gazete makalelerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 84.5) Sosyoloji öğretiminde belirli bir ders kitabının yanısıra ÖSS'ye hazırlık kaynakları kullandığı ve öğrencilere not tuttuğu söylenebilir.

Öğretme - öğrenme süreçleri kapsamında dördüncü olarak öğretmenlere “İzlediğiniz Sosyoloji ders kitabını (biçimsel yapı, bilgilerin yeterliliği, anlatım özellikleri vb. açılardan) ne ölçüde yeterli buluyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerden alınan yanıtlara ilişkin sayısal veriler Çizelge 8’de gösterilmiştir.

Çizelge 8
Öğretmenlerin Sosyoloji Ders Kitapları İle İlgili Görüşleri

Özellik	Pek çok		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
İzlenen ders kitabının yeterliliği	2	4.4	21	46.7	22	48.9	-	-	45	100.0

Çizelge 8’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin yalnızca % 4.4’ü izledikleri ders kitabının “pek çok yeterli” olduğunu, % 46.7’si de “oldukça çok yeterli” olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 48.9’u ise izledikleri ders kitabının “biraz yeterli” olduğunu belirtmiştir. Buna göre, öğretmenlerin yarısının (% 51.1) Sosyoloji ders kitabının önemli sayılabilecek ölçüde yeterli olduğu görüşünü taşıdıkları söylenebilir.

Öğretme - öğrenme süreçleri kapsamında beşinci olarak öğretmenlere “İzlediğiniz kitabın adı ve yazarı?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin sayısal veriler Çizelge 9’da gösterilmiştir.

Çizelge 9’da görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 71.1’i Selman Erdem’in yazdığı ders kitabını kullandığını belirtmiştir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 11.1’i Emine Yamanlar’ın kitabını, % 6.7’si M. Öztürk ile M.K. Coşkun’un kitabını, % 2.2’ si

Çizelge 9
Öğretmenlerin İzlediği Ders Kitapları

Ders Kitapları	S	%
Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı (Selman Erdem)	32	71.1
Lise Sosyoloji Ders Kitabı (Emine Yamanlar)	5	11.1
Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı (M. Öztürk - M.K. Coşkun)	3	6.7
Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı (A. Erol - U. Eke)	1	2.2
Lise Sosyoloji Ders Kitabı (Özer Ozankaya)	4	8.9
Toplam	45	100.0

A. Erol ile U. Eke'nin kitabını, % 8.9'u ise Özer Ozankaya'nın kitabını kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna göre, Sosyoloji derslerinde çoğunlukla Selman Erdem'in **Liseler İçin Sosyoloji** adlı ders kitabının kullanıldığı söylenebilir.

Öğretme - öğrenme süreçleri kapsamında altıncı olarak öğretmenlere "Sosyoloji dersinin öğretiminde aşağıda belirtilen araç-gereç türlerini ne ölçüde kullanıyorsunuz?" sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 10
Öğretmenlerin Sosyoloji Dersinde Araç-Gereç Kullanma Sıklıkları

Araç- Gereçler	Çok sık		Oldukça sık		Kimi zaman		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Görsel ve işitsel araçlar (Slayt, film, televizyon, video, plak vb.)	1	2.2	-	-	7	15.6	37	82.2	45	100.0
Basılı gereçler (Ders kitabı, yardımcı kitaplar, ansiklopedi, dergi, gazete küpürleri vb.)	17	37.7	21	46.7	7	15.6	-	-	45	100.0
Bilgisayar	-	-	2	4.4	7	15.6	36	80.0	45	100.0
Yazı tahtası	22	48.9	15	33.3	7	15.6	1	2.2	45	100.0
Kaynak kişi ve kurumlar	2	4.4	3	6.7	17	37.8	23	51.1	45	100.0

Çizelge 10'da görüldüğü gibi, öğretmenlerin yalnız % 2.2'si öğretimde görsel ve işitsel araçları “çok sık” kullandığını belirtmiştir. Buna karşılık, görsel ve işitsel araçları öğretmenlerin % 15.6'sı “kimi zaman” kullandığını, % 82.2'si ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, Sosyoloji derslerinde görsel ve işitsel araçları öğretmenlerin % 15.6'sını oluşturan çok küçük bir bölümünün zaman zaman kullandığı söylenebilir.

Basılı gereçleri ne ölçüde kullandıkları konusunda öğretmenlerin % 37.7'si bunları “çok sık”, % 46.7'si de “oldukça sık” kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 15.6'sı basılı gereçleri “kimi zaman” kullandığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 84.4) Sosyoloji dersi öğretiminde basılı gereçleri sık sık kullandığı söylenebilir.

Sosyoloji öğretiminde bilgisayarı “oldukça sık” kullandığını belirten öğretmenler yalnız % 2.2'lik bir oranı oluştururken, öğretmenlerin % 15.6'sı “kimi zaman” kullandığını, % 80'i ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, Sosyoloji öğretiminde bilgisayarı öğretmenlerin çok küçük bir bölümünün (% 15.6) zaman zaman kullandığı söylenebilir. Bir başka deyişle, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 80) Sosyoloji öğretiminde bilgisayar kullanmadığı söylenebilir.

Sosyoloji dersinin öğretiminde yazı tahtasını ne ölçüde kullandıklarıyla ilgili olarak öğretmenlerin % 48.9'u “çok sık” biçiminde, % 33.3'ü de “oldukça sık” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna karşılık, yazı tahtasının ne ölçüde kullanıldığıyla ilgili olarak öğretmenlerin % 15.6'sı “kimi zaman” biçiminde, öğretmenlerin yalnız % 2.2'si ise “hiç” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 82.2) yazı tahtasını oldukça sık kullandığı söylenebilir.

Sosyoloji dersinin öğretiminde kaynak kişi ve kurumlardan ne ölçüde yararlandığı konusunda öğretmenlerin yalnız % 4.4'ü bunlardan “çok sık”, % 6.7'si de “oldukça sık” yararlandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu soruya öğretmenlerin % 37.8'i “kimi zaman” biçiminde, % 51.1'i ise “hiç” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna göre,

öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 37.8) Sosyoloji dersi öğretiminde kaynak kişi ve kurumlardan zaman zaman yararlandığı belirtilebilir.

Öğretme - öğrenme süreçleri kapsamında yedinci olarak öğretmenlere “Sosyoloji dersinin öğretimi için ayrılan haftalık ders saati, içeriğin/konuların öğrencilere kazandırılmasında yeterli mi?” sorusu sorulmuştur. Alınan yanıtlara ilişkin sayısal veriler Çizelge 11’de gösterilmiştir.

Çizelge 11
Öğretmenlerin Sosyoloji Dersine Ayrılan Süreyle İlgili Görüşleri

Özellik	Pek çok		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Ayrılan sürenin yeterliliği	8	17.8	8	17.8	22	48.8	7	15.6	45	100.0

Çizelge 11’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 17.8’i Sosyoloji dersine ayrılan sürenin yeterliliği konusunda “pek çok yeterli” biçiminde, aynı orandaki (% 17.8) öğretmen grubu da “oldukça çok yeterli” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 48.8’i “biraz yeterli” biçiminde, % 15.6’sı da “hiç yeterli değil” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 64.4) Sosyoloji dersinin öğretimi için ayrılan haftalık ders saatinin içeriğin öğrencilere kazandırılmasında yeterli olmadığı görüşünü taşıdıkları söylenebilir.

Öğretme - öğrenme süreçleri kapsamında sekizinci olarak öğretmenlere “Şu anda Sosyoloji dersinin öğretimini yaptığımız sınıflarda ortalama öğrenci sayısı kaçtır?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlara ilişkin sayısal veriler Çizelge 12’de gösterilmiştir.

Çizelge 12’de görüldüğü gibi, sınıflardaki ortalama öğrenci sayısı ile ilgili olarak öğretmenlerin % 17.7’si “20 ve daha az” biçiminde, % 55.6’sı da “21-35” biçiminde yanıt vermişlerdir. Öğretmenlerin % 26.7’si ise ortalama öğrenci sayısını “36-50” olarak belirtmiştir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun

(% 55.6) Sosyoloji dersinin öğretimini ortalama 21-35 kişilik sınıflarda yaptığı belirtilebilir.

Çizelge 12
Sosyoloji Öğretimi Yapılan Sınıflardaki Ortalama Öğrenci Sayısı

Küme	S	%
20 ve daha az	8	17.7
21 - 35	25	55.6
36 - 50	12	26.7
51 ve üstü	-	-
Toplam	45	100.0

Elde edilen bulgulara bağlı olarak, öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının öğretme - öğrenme süreçleriyle ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Öğretmenlerin yarısından oldukça çoğunun düzenlatım ve tartışma yöntemlerini, çok büyük bir bölümünün de soru - yanıt yöntemini sıkça kullandıkları görülmektedir. Buna karşılık, öğretmenlerin yine büyük bir bölümünün Sosyoloji derslerinde etkili bir öğretim için sıkça kullanmaya elverişli olan sorun çözme, örnek olay incelemesi, bireysel çalışmalar, oyunlaştırma (dramatizasyon) ve küme çalışması gibi yöntemlere yeterince yer vermediği anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin yarısından biraz çoğunun Sosyoloji derslerinde bilgileri kazandırmak için en çok kavrama ve uygulama düzeylerinde öğretme - öğrenme etkinliği düzenlediklerini belirtmesine karşılık, kullandıkları öğretim yöntemleri gözönünde bulundurulduğunda bu uygulamanın gerçekçi olduğunu varsaymak oldukça güçtür. Öte yandan, öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu genellikle derslerde belirli bir ders kitabının yanısıra ÖSS'ye hazırlık kaynaklarını izlemekte ve öğrencilere not tutturmaktadır. Buna karşılık, öğretmenlerin ancak yarısı izledikleri ders kitaplarını yeterli bulmaktadırlar. Öğretmenlerin büyük bir bölümünün ders kitabı olarak Selman Erdem'in **Liseler İçin Sosyoloji** adlı ders kitabını tercih ettiği görülmektedir. Öğretmenlerin çok büyük bir

bölümü, Sosyoloji derslerinde araç - gereç olarak basılı gereçleri ve yazı tahtasını sıkça kullanmaktadır. Buna karşılık, öğretmenlerin yine çok büyük bir bölümü görsel - işitsel araçlar, bilgisayar ve kaynak kişi ve kurumlardan Sosyoloji derslerinde yeterince yararlanmamaktadır. Öğretmenlerin yarısından oldukça çoğu, Sosyoloji'ye ayrılan haftalık ders saatinin, içeriğin öğrencilere kazandırılmasında yeterli olmadığı görüşüne sahiptirler. Öğretmenlerin yarısından biraz çoğu, Sosyoloji dersinin öğretimini ortalama 21- 35 kişilik sınıflarda yapmaktadır.

4.1.4. Değerlendirme

Öğretmenlere Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirme ögesi ile ilgili üç soru yöneltilmiştir.

Öğretmenlere ilk olarak “Sosyoloji dersinde öğrencilere ünite sonlarında ilgili üniteye kazandırılmak istenen davranışları yoklayan izleme testleri uyguluyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 13’te gösterilmiştir.

Çizelge 13
Öğretmenlerin İzleme Testlerini Uygulama Durumları

Özellik	Her zaman		Çoğu zaman		Kimi zaman		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
İzleme testlerini uygulama	-	-	9	20.0	32	71.1	4	8.9	45	100.0

Çizelge 13’te görüldüğü gibi, Sosyoloji dersinde ünite sonlarında izleme testlerini “çoğu zaman” uyguladığını belirten öğretmenler % 20’lik bir oranı oluşturmuştur. Bunun yanısıra, izleme testlerini öğretmenlerin % 71.1’i “kimi zaman” uyguladığını, % 8.9’u ise “hiç” uygulamadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin büyük bir bölümünün (% 71.1) Sosyoloji dersinde öğrencilere ünite sonlarında kazandırılmak istenen davranışları yoklayan izleme testlerini zaman zaman uyguladıkları söylenebilir.

Değerlendirme ögesi kapsamında ikinci olarak öğretmenlere “Sosyoloji dersinde öğrenci başarısını değerlendirmek için aşağıda belirtilen teknikleri ne ölçüde kullanıyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 14’te verilmiştir.

Çizelge 14
Öğretmenlerin Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Durumları

Teknikler	Her zaman		Çoğu zaman		Kimi zaman		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yazılı yoklama	21	46.7	17	37.8	6	13.3	1	2.2	45	100.0
Kısa yanıtli test	1	2.2	12	26.7	15	33.3	17	37.8	45	100.0
Çoktan seçmeli test	7	15.6	10	22.2	19	42.2	9	20.0	45	100.0
Eşleştirme maddeli test	-	-	2	4.4	6	13.3	37	82.3	45	100.0
Doğru - yanlış testi	1	2.2	1	2.2	7	15.6	36	80.0	45	100.0
Sözlü yoklama	5	11.1	21	46.7	14	31.1	5	11.1	45	100.0
Araştırma ödevi	3	6.7	12	26.7	26	57.7	4	8.9	45	100.0

Çizelge 14’te görüldüğü gibi, Sosyoloji dersinde kullanılan değerlendirme tekniği ile ilgili olarak öğretmenlerin % 46.7’si “her zaman”, % 37.8’i de “çoğu zaman” yazılı yoklama tekniğini kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 13.3’ü “kimi zaman” biçiminde, yalnızca % 2.2’si de “hiç” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 84.5) Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde yazılı yoklama tekniğini sık sık kullandığı belirtilebilir.

Kısa yanıtli test tekniğinin ne ölçüde kullanıldığı konusunda öğretmenlerin yalnızca % 2.2’si “her zaman” biçiminde, % 26.7’si de “çoğu zaman” biçiminde yanıt vermişlerdir. “Kimi zaman” biçiminde yanıt verenler % 33.3’lük, “hiç” biçiminde yanıt verenler ise % 37.8’lik oranları oluşturmuşlardır. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 26.7) kısa yanıtli test tekniğini sıkça kullandığı söylenebilir.

Çoktan seçmeli test tekniğinin ne ölçüde kullanıldığı ile ilgili olarak öğretmenlerin % 15.6'sı “her zaman” biçiminde, % 22.2'si de “çoğu zaman” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bunun yanısıra, çoktan seçmeli test tekniğini öğretmenlerin % 42.2'si “kimi zaman” kullandığını, % 20'si ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 37.8) Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde çoktan seçmeli test tekniğini sık kullandığı söylenebilir.

Eşleştirme maddeli test tekniğinin ne ölçüde kullanıldığı konusunda “çoğu zaman” biçiminde yanıt veren öğretmenler yalnız % 2.2'lik bir oran oluşturmuştur. Buna karşılık, eşleştirme maddeli test tekniğini öğretmenlerin % 13.3'ü “kimi zaman” kullandığını, % 82.3'ü ise “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin çok büyük bir bölümünün (% 82.3) Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde eşleştirme maddeli test tekniğini kullanmadığı söylenebilir.

Doğru -yanlış testinin ne ölçüde kullanıldığı ile ilgili olarak öğretmenlerin yalnız % 2.2'si “her zaman” doğru - yanlış testini kullandığını belirtmiştir. “Çoğu zaman” doğru - yanlış testini kullanan öğretmenler de % 2.2 ile aynı oranı oluşturmuştur. Buna karşılık, öğretmenlerin % 15.6'sı doğru-yanlış testini “kimi zaman” kullandığını, % 80'i de “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin büyük bir bölümünün (% 80) Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde doğru-yanlış testine yer vermediği belirtilebilir.

Sözlü yoklama tekniğinin ne ölçüde kullanıldığı ile ilgili olarak, öğretmenlerin % 11.1'i “her zaman” biçiminde, % 46.7'si de “çoğu zaman” biçiminde yanıt vermişlerdir. Öte yandan, sözlü yoklama tekniğini öğretmenlerin % 31.1'i “kimi zaman” kullandığını, % 11.1'i de “hiç” kullanmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun (% 57.8) Sosyoloji dersinde sözlü yoklama tekniğini sıkça kullandığı söylenebilir.

Araştırma ödevinin ne ölçüde kullanıldığı ile ilgili olarak, öğretmenlerin % 6.7'si “her zaman” biçiminde, % 26.7'si ise “çoğu zaman” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna

karşılık, öğretmenlerin % 57.7'si öğrencilere “kimi zaman” araştırma ödevi verdiğini, % 8.9'u da “hiç” vermediğini belirtmişlerdir. Bu verilere göre, Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun (% 57.7) araştırma ödevini zaman zaman, küçük bir bölümünün de (% 33.4) sık sık kullandığı söylenebilir.

Değerlendirme ögesi kapsamında üçüncü olarak öğretmenlere “Öğrenci başarısını değerlendirmek için kullandığınız ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapıyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 15'te gösterilmiştir.

Çizelge 15

Öğretmenlerin Ölçme Araçlarının Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmalarını Yapma Durumları

Özellik	Her zaman		Çoğu zaman		Kimi zaman		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapma	5	11.1	18	40.0	17	37.8	5	11.1	45	100.0

Çizelge 15'te görüldüğü gibi, ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını öğretmenlerin % 11.1'i “her zaman”, % 40'ı da “çoğu zaman” yaptıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, öğretmenlerin % 37.8'i “kimi zaman” bu çalışmaları yaptığını, % 11.1'i ise “hiç” yapmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarısının (% 51.1) öğrenci başarısını değerlendirmek için ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını çoğu zaman yaptığı söylenebilir.

Elde edilen bulgulara bağlı olarak, öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirme ögesi ile ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Sosyoloji dersinin değerlendirmesinde, öğretmenlerin büyük bir bölümü, ünite sonlarında izleme testlerini zaman zaman uygulamaktadır. Yine öğretmenlerin büyük bir bölümü yazılı yoklama tekniğini sık kullanırken, yarıdan biraz çoğu da sözlü

yoklama tekniğini başarı değerlendirmesi için sık kullanmaktadırlar. Bunların yanısıra, öğretmenlerin küçük bir bölümü çoktan seçmeli ve kısa yanıtlı test teknikleriyle araştırma ödevini sıkça kullanmaktadır. Bunlara karşılık, öğretmenlerin büyük bir bölümü, başarı değerlendirmesinde eşleştirme maddeli test tekniğini ve doğru - yanlış testini hiç kullanmamaktadır. Öte yandan, öğretmenlerin yarısının kullandıkları ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmasını çoğu zaman yaptıkları anlaşılmaktadır.

4.2. Öğrencilerin Sosyoloji Dersi ve Öğretimi ile İlgili Görüşleri

Öğrencilerin Sosyoloji dersi ve öğretimi ile ilgili görüşleri, onların derse karşı olan ilgi ve tutumları ve dersin öğretme - öğrenme sürecinin gerçekleştirilmesi ile ilgili olmak üzere iki yönüyle belirlenmeye çalışılmıştır.

4.2.1. Öğrencilerin Derse Karşı Olan İlgi ve Tutumları

Öğrencilere Sosyoloji dersine karşı olan ilgi ve tutumları ile ilgili sekiz önerme verilmiş ve bunlara katılma dereceleri sorulmuştur. Öğrencilerin yanıtlarına ilişkin sayısal veriler Çizelge 16'da gösterilmiştir.

Çizelge 16'da görüldüğü gibi, "Sosyoloji dersini önemli bir ders olarak görüyor ve seviyorum." önermesine öğrencilerin %13.4'ü "pek çok" katıldığını, % 36.8'i de "oldukça çok" katıldığını belirtmişlerdir. Bu önermeye öğrencilerin % 46.4'ü "biraz katılıyorum" biçiminde yanıt verirken % 3.4'ü de "hiç katılmıyorum" biçiminde yanıt vermiştir. Buna göre, öğrencilerin yarısının (% 50.2) Sosyoloji dersini önemli bir ders olarak gördükleri ve bu dersi sevdikleri söylenebilir.

"Sosyoloji dersinde öğrendiklerimin lise sonrasında da bana yararlı olacağına inanıyorum." önermesine öğrencilerin % 24.2'si "pek çok katılıyorum" biçiminde, % 40.2'si de "oldukça çok katılıyorum" biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 29.8'i "biraz" katıldığını, % 5.8'i ise "hiç" katılmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin yarıdan oldukça çoğunun (% 64.4) Sosyoloji dersinde öğrendikleri bilgilerin lise sonrasında da yararlı olacağı görüşünü taşıdıkları söylenebilir. Elde edilen bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998)

yapmış oldukları araştırmada elde edilen bulgulara benzer niteliktedir.

Çizelge 16
Öğrencilerin Sosyoloji Dersine Karşı İlgi ve Tutum Dereceleri

Özellik	Pek çok katılıyorum		Oldukça çok katılıyorum		Biraz katılıyorum		Hiç katılmıyorum		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sosyoloji dersini önemli bir ders olarak görüyor ve seviyorum.	67	13.4	184	36.8	232	46.4	17	3.4	500	100.0
Sosyoloji dersinde öğrendiklerimin lise sonrasında da bana yararlı olacağına inanıyorum.	121	24.2	201	40.2	149	29.8	29	5.8	500	100.0
Sosyoloji dersinde sıkılıyorum ve zaman çok zor geçiyor.	32	6.4	48	9.6	218	43.6	202	40.4	500	100.0
Sosyoloji dersinde öğrendiğim bilgilerle toplumsal olaylara bakış açımın genişlediğini düşünüyorum.	136	27.2	193	38.6	143	28.6	28	5.6	500	100.0
Sosyoloji dersini işlediğimizden beri birey-toplum ilişkilerini daha iyi anlıyorum.	105	21.0	193	38.6	153	30.6	49	9.8	500	100.0
Sosyoloji dersi düşünme becerimin gelişmesine ve yeni bakış açıları geliştirmeme olanak sağlıyor.	88	17.6	176	35.2	180	36.0	56	11.2	500	100.0
Sosyoloji dersindeki konuları kolayca anlayabiliyor ve öğrenebiliyorum.	154	30.8	213	42.6	112	22.4	21	4.2	500	100.0
Sosyoloji dersinde şimdiye kadar işlediğimiz konuların birçoğunu hatırlıyorum.	66	13.2	188	37.6	205	41.0	41	8.2	500	100.0

“Sosyoloji derslerinde sıkılıyorum ve zaman çok zor geçiyor.” önermesine öğrencilerin % 6.4’ü “pek çok” katıldığını, % 9.6’sı da “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Bu önermeye, öğrencilerin % 43.6’sı “biraz” katıldığı biçiminde yanıt verirken, % 40.4’ü ise “hiç” katılmadığı biçiminde yanıt vermiştir. Buna göre, öğrencilerin büyük bir

bölümünün (% 74) Sosyoloji dersini sıkıcı bulmadıkları söylenebilir. Bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998) araştırmasında elde edilen bulgularla farklılık göstermektedir.

“Sosyoloji dersinde öğrendiğim bilgilerle toplumsal olaylara bakış açımın genişlediğini düşünüyorum.” önermesine öğrencilerin % 27.2'si “pek çok katılıyorum” biçiminde, % 38.6'sı ise “oldukça çok katılıyorum” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bu önermeye, öğrencilerin % 28.6'sı “biraz katılıyorum” yanıtını vermiştir. “Hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt verenler yalnız % 5.6'lık bir oranı oluşturmuştur. Bu verilere göre, öğrencilerin yarıdan oldukça çoğunun (% 65.8) Sosyoloji dersinde edinilen bilgilerle toplumsal olaylara bakış açılarının genişlediği görüşünde birleştikleri söylenebilir.

“Sosyoloji dersini işlediğimizden beri birey-toplum ilişkilerini daha iyi anlıyorum.” önermesine öğrencilerin % 21'i “pek çok” katıldığını, % 38.6'sı da “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık bu önermeye öğrencilerin % 30.6'sı “biraz” katıldığını, % 9.8'i ise “hiç” katılmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin yarıdan oldukça çoğunun (% 59.6) Sosyoloji dersini işlediklerinden beri birey-toplum ilişkilerini daha iyi anladıkları görüşünde oldukları belirtilebilir. Elde edilen bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998) yapmış oldukları araştırmada elde edilen bulgularla farklılık göstermektedir.

“Sosyoloji dersi düşünme becerimin gelişmesine ve yeni bakış açıları geliştirmeme olanak sağlıyor.” önermesine öğrencilerin % 17.6'sı “pek çok katılıyorum” biçiminde, % 35.2'si de “oldukça çok katılıyorum” biçiminde yanıt vermişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 36'sı “biraz” katıldığını, % 11.2'si ise “hiç” katılmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin yarısından biraz çoğunun (% 52.8) Sosyoloji dersinin düşünme becerilerinin gelişmesine ve yeni bakış açıları geliştirmelerine olanak sağlayan bir ders olduğu görüşünü taşıdıkları söylenebilir. Bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998) yapmış oldukları araştırmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

“Sosyoloji dersindeki konuları kolayca anlayabiliyor ve öğrenebiliyorum.” önermesine öğrencilerin % 30.8’i “pek çok” katıldığını, % 42.6’sı da “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 22.4’ü “biraz” katıldığı görüşünü belirtirken, “hiç katılmıyorum” görüşünü belirtenlerin oranı ise yalnız % 4.2’dir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin büyük bir bölümünün (% 73.4) Sosyoloji dersindeki konuları kolayca anlayabildikleri ve öğrenebildikleri belirtilebilir. Bu bulgu, Balcı ve Yıldırım’ın (1998) yapmış oldukları araştırmada elde edilen bulgularla farklılık göstermektedir.

“Sosyoloji dersinde şimdiye kadar işlediğimiz konuların birçoğunu hatırlıyorum.” önermesine öğrencilerin % 13.2’si “pek çok” katıldığını, % 37.6’sı da “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 41’i “biraz katılıyorum” biçiminde yanıt verirken, % 8.2’si ise “hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt vermiştir. Buna göre, öğrencilerin yarısının (% 50.8) Sosyoloji dersinde şimdiye kadar işlenen konuların birçoğunu hatırladığı söylenebilir.

Elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında, öğrencilerin Sosyoloji dersine karşı ilgi ve tutum dereceleri şöyle özetlenebilir:

Öğrencilerin yarısının Sosyoloji dersini önemli bir ders olarak gördüğü, bu dersi sevdiği ve şimdiye kadar işlenen konuların birçoğunu hatırladığı görülmektedir. Öğrencilerin yarıdan biraz çoğu, Sosyoloji dersinin düşünme becerilerini geliştirerek yeni bakış açıları geliştirmelerine olanak sağladığı görüşüne sahiptir. Öğrencilerin yarıdan oldukça çoğu ise, Sosyoloji dersi ile birlikte birey-toplum ilişkilerini daha iyi anladıklarına, Sosyoloji dersinde öğrenilen bilgilerle toplumsal olaylara bakış açılarının genişlediğine ve bu bilgilerin lise sonrasında da kendilerine yararlı olacağına inanmaktadırlar. Öte yandan, öğrencilerin büyük bir bölümü, Sosyoloji derslerinde sıkılmadıklarını, derste işlenen konuları kolayca anlayabildiklerini ve öğrenebildiklerini belirtmektedirler.

4.2.2. Öğretme - Öğrenme Sürecinin Gerçekleştirilmesi

Öğrencilerden Sosyoloji dersinin öğretme-öğrenme sürecine ilişkin altı önerme ile ilgili

görüşlerini belirtmeleri istenmiş, belirtilen görüşlerin sayısal verileri Çizelge 17’de gösterilmiştir.

Çizelge 17
Öğrencilerin Sosyoloji Dersinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Görüşleri

Öğretme - Öğrenme Etkinlikleri	Pek çok katılıyorum		Oldukça çok katılıyorum		Biraz katılıyorum		Hiç katılmıyorum		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Öğretmenimiz derslerde şakalara yer vererek rahatlamamızı sağlıyor.	188	37.6	100	20.0	109	21.8	103	20.6	500	100.0
Öğretmenimiz her dersin başında o ders boyunca öğreneceğimiz bilgi ve becerilerin neler olduğunu açıklıyor.	117	23.4	151	30.2	129	25.8	103	20.6	500	100.0
Öğretmenimiz konuları düzeyimize uygun duruma getirerek kolay öğrenmemize olanak sağlıyor.	221	44.2	151	30.2	80	16.0	48	9.6	500	100.0
Öğretmenimiz konularla ilgili sorular sorarak ve bizi konuşturarak derse etkin olarak katılmamızı sağlıyor.	197	39.4	150	30.0	100	20.0	53	10.6	500	100.0
Öğretmenimiz kimi konuları örnek olaylar çerçevesinde işleyerek daha iyi öğrenmemizi sağlıyor.	249	49.8	140	28.0	81	16.2	30	6.0	500	100.0
Öğretmenimiz günlük yaşamla ilgili makale, gazete ve dergi kupaürleri getirerek dersi daha çekici duruma getiriyor.	20	4.0	26	5.2	110	22.0	344	68.8	500	100.0

Çizelge 17’de görüldüğü gibi, “Öğretmenimiz derslerde şakalara yer vererek rahatlamamızı sağlıyor.” önermesine öğrencilerin % 37.6’sı “pek çok” katıldığını, % 20’si de “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Bunun yanısıra, bu önermeye öğrencilerin % 21.8’i “biraz katılıyorum” biçiminde yanıt verirken, % 20.6’sı ise “hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt vermiştir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin yarından biraz çoğuna göre (% 57.6) öğretmenlerin derslerde şakalara yer vererek

öğrencilerin rahatlamalarını sağladığı belirtilebilir. Bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998) yapmış oldukları araştırmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

“Öğretmenimiz her dersin başında o ders boyunca öğreneceğimiz bilgi ve becerilerin neler olduğunu açıklıyor.” önermesine öğrencilerin % 23.4'ü “pek çok katılıyorum” biçiminde, % 30.2'si de “oldukça çok katılıyorum” biçiminde yanıt vermişlerdir. Bunun yanısıra, bu önermeye öğrencilerin % 25.8'i “biraz” katıldığını, % 20.6'sı ise “hiç” katılmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, öğrencilerin yarıdan biraz çoğunun (% 53.6) öğretmenlerinin her dersin başında o ders boyunca öğrenecekleri bilgi ve becerileri açıkladığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

“Öğretmenimiz konuları düzeyimize uygun duruma getirerek kolay öğrenmemize olanak sağlıyor.” önermesine öğrencilerin % 44.2'si “pek çok” katıldığını, % 30.2'si de “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Bunun yanısıra, bu önermeye öğrencilerin % 16'sı “biraz katılıyorum” yanıtını verirken, “hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt veren öğrenciler % 9.6'lık bir oranı oluşturmuştur. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin büyük bir bölümüne göre (% 74.6) öğretmenlerin konuları onların düzeylerine uygun duruma getirerek kolay öğrenmelerine olanak sağladığı söylenebilir. Elde edilen bu bulgu, Balcı ve Yıldırım'ın (1998) araştırmalarında elde edilen bulgulara benzer niteliktedir.

“Öğretmenimiz konularla ilgili sorular sorarak ve bizi konuşarak derse etkin olarak katılmamızı sağlıyor.” önermesine öğrencilerin % 39.4'ü “pek çok katılıyorum” biçiminde yanıt verirken, % 30'u da “oldukça çok katılıyorum” biçiminde yanıt vermiştir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 20'si “biraz” katıldığını, % 10.6'sı ise “hiç” katılmadığını belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin büyük bir bölümüne göre (% 69.4) öğretmenlerinin konularla ilgili sorular sorarak ve onları konuşarak derse etkin bir biçimde katılımlarını sağladığı söylenebilir.

“Öğretmenimiz bazı konuları örnek olaylar çerçevesinde işleyerek daha iyi öğrenmemizi sağlıyor.” önermesine öğrencilerin % 49.8'i “pek çok” % 28'i de

“oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 16.2’si “biraz katılıyorum” biçiminde yanıt verirken, “hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt veren öğrenciler ise yalnızca % 6’lık bir oranı oluşturmuştur. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin büyük bir bölümüne göre (% 77.8) öğretmenlerinin kimi konuları örnek olaylar çerçevesinde işleyerek daha iyi öğrenmelerini sağladığı söylenebilir.

“Öğretmenimiz günlük yaşamla ilgili makale, gazete ve dergi kopyaları getirerek dersi daha çekici duruma getiriyor.” önermesine öğrencilerin yalnızca % 4’ü “pek çok” katıldığını, % 5.2’si de “oldukça çok” katıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu önermeye öğrencilerin % 22’si “biraz katılıyorum” biçiminde yanıt verirken, % 68.8’i de “hiç katılmıyorum” biçiminde yanıt vermiştir. Bu verilere dayalı olarak, öğrencilerin çok büyük bir bölümü (% 90.8) öğretmenlerinin günlük yaşamla ilgili makale, gazete ve dergi kopyalarını derse getirmediği ve bununla dersi çekici kılmadığı görüşünde birleştikleri söylenebilir.

Elde edilen bulgulara genel olarak bakıldığında, öğrencilerin Sosyoloji dersinin öğretme-öğrenme sürecine ilişkin görüşleri şöyle özetlenebilir:

Öğrencilerin yarıdan biraz çoğu, öğretmenlerinin derslerde şakalara yer vererek onların rahatlamalarına olanak sağladıkları ve her dersin başında öğrenecekleri bilgi ve becerileri açıkladıkları görüşünde birleşmektedir. Öğrencilerin büyük bir bölümü, öğretmenlerinin dersi örnek olaylar çerçevesinde işleyerek konuları düzeylerine uygun duruma getirdiklerini, konularla ilgili sorular sorarak ve onları konuşturarak derse etkin olarak katılımlarına olanak verdiklerini düşünmektedir. Öte yandan, öğrencilerin büyük bir bölümü, öğretmenlerinin günlük yaşamla ilgili makale, gazete ve dergi kopyalarını derse getirmedikleri ve dersi çekici kılmadıkları görüşünü taşımaktadır.

4.3. Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitim Gereksinimleri

Araştırmaya katılan Felsefe Grubu öğretmenlerine Sosyoloji Dersi Öğretim Programını daha etkili biçimde uygulayabilmelerini sağlamak açısından hizmetiçi eğitim gereksinimleri ile ilgili üç soru sorulmuştur.

Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleri kapsamında ilk olarak “Milli Eğitim Bakanlığının Felsefe Grubu öğretmenleri için düzenlediği hizmetiçi eğitim programlarını öğretmenlerin gereksinimlerini karşılayacak çeşitlilikte buluyor musunuz?” sorusu sorulmuş, alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 18’de gösterilmiştir.

Çizelge 18

Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitim Programlarını Yeterli Çeşitlilikte Bulma Dereceleri

Özellik	Pek çok		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Hizmetiçi eğitim programlarının çeşitliliği	-	-	3	6.7	20	44.5	22	48.8	45	100.0

Çizelge .18’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin yalnız % 6.7’si hizmetiçi eğitim programlarının çeşitliliği ile ilgili olarak “oldukça çok” yeterli biçimde yanıt vermiştir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 45.5’i düzenlenen hizmetiçi eğitim programlarının çeşitliliğini “biraz” yeterli bulurken, öğretmenlerin % 48.8’i ise “hiç” yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yaklaşık yarısının (% 44.5) Milli Eğitim Bakanlığının düzenlediği hizmetiçi eğitim programlarını öğretmenlerin gereksinimlerini oldukça sınırlı düzeyde karşılayacak çeşitlilikte bulduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleri kapsamında ikinci olarak “Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için aşağıda belirtilen konularda ne ölçüde güçlük çekiyorsunuz?” sorusu sorulmuş, alınan yanıtlar Çizelge 19’da gösterilmiştir.

Çizelge 19’da görüldüğü gibi, “Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izleme” konusunda öğretmenlerin yalnız % 4.4’ü “pek çok”, % 44.5’i ise “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanısıra, öğretmenlerin % 37.8’i Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izlemede “biraz” güçlük çektiğini, öğretmenlerin % 13.3’ü ise bu konuda

“hiç” güçlük çekmediğini belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin yarısının (% 48.9) Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izlemede çok güçlük çektikleri söylenebilir.

Çizelge 19
Öğretmenlerin Sosyoloji Programını Uygulamada Karşılaştıkları Güçlükler

Karşılaşılan Güçlükler	Pek çok		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izleme	2	4.4	20	44.5	17	37.8	6	13.3	45	100.0
Öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onların sorunlarına çözüm bulma	4	8.9	2	4.4	25	55.6	14	31.1	45	100.0
Öğrencilerin ilgisini çekme ve onları derse güdüleme	3	6.7	6	13.3	23	51.2	13	28.8	45	100.0
Öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama	-	-	9	20.0	23	51.2	12	28.8	45	100.0
Eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanma	2	4.4	21	46.7	14	31.1	8	17.8	45	100.0
Öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlama	3	6.7	8	17.8	24	53.3	10	22.2	45	100.0
Öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulama	2	4.4	10	22.3	20	44.5	13	28.8	45	100.0

“Öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onların sorunlarına çözüm bulma” konusunda öğretmenlerin % 8.9’u “pek çok”, yalnız % 4.4’ü de “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu konuda çekilen güçlüğü öğretmenlerin % 55.6’sı “biraz” biçiminde nitelerken, öğretmenlerin % 31.1’i “hiç” güçlük çekmediğini belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğunun (% 55.6) öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onların sorunlarına çözüm bulmada zaman zaman güçlük çektiği belirtilebilir.

“Öğrencilerin ilgisini çekme ve onları derse güdüleme” konusunda öğretmenlerin yalnız % 6.7’si “pek çok”, % 13.3’ü de “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir.

Buna karşılık, bu konuda öğretmenlerin % 51.2'si “biraz” güçlük çektiklerini, % 28.8'i de “hiç” güçlük çekmediklerini belirtmişlerdir. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin çok küçük bir bölümünün (% 20) öğrencilerin ilgisini çekme ve onları derse güdülemede güçlük çektiği söylenebilir.

“Öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama” konusunda “oldukça çok” güçlük çektiğini belirten öğretmenlerin oranı % 20'dir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 51.2'si öğretim yöntem ve tekniklerini uygulamada “biraz” güçlük çektiğini, % 28.8'i de bu konuda “hiç” güçlük çekmediğini belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin çok küçük bir bölümünün (% 20) öğretim yöntem ve tekniklerini uygulamada önemli sayılabilecek ölçüde güçlük çektiği söylenebilir.

“Eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanma” konusunda öğretmenlerin yalnız % 4.4'ü “pek çok”, % 46.7'si de “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık, öğretmenlerin % 31.1'i eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanmada “biraz” güçlük çektiklerini, öğretmenlerin % 17.8'i de “hiç” güçlük çekmediklerini belirtmişlerdir. Buna göre, öğretmenlerin yarısının (% 51.1) eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanmada çok güçlük çektiği söylenebilir.

“Öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlama” konusunda öğretmenlerin yalnız % 6.7'si “pek çok”, % 17.8'i de “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu konuda öğretmenlerin % 53.3'ü “biraz” güçlük çektiklerini, % 22.2'si de “hiç” güçlük çekmediklerini belirtmişlerdir. Bu verilere göre, öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 24.5) öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlamada çok güçlük çektiği belirtilebilir.

“Öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulama” konusunda öğretmenlerin yalnız % 4.4'ü “pek çok”, % 22.3'ü de “oldukça çok” güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık, bu konuda öğretmenlerin % 44.5'i “biraz” güçlük çektiklerini, % 28.8'i de “hiç” güçlük çekmediklerini belirtmişlerdir. Buna göre,

öğretmenlerin küçük bir bölümünün (% 26.7) öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulamada çok güçlük çektiği belirtilebilir.

Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleri kapsamında üçüncü olarak “Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için güçlük çektiğiniz konularda hizmetiçi eğitime katılmanın yararlı olacağını düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş, alınan yanıtların sayısal verileri Çizelge 20’de gösterilmiştir.

Çizelge 20
Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitime Katılmaya İlişkin Görüşleri

Özellik	Pek çok		Oldukça çok		Biraz		Hiç		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Hizmetiçi eğitime katılmayı yararlı görme	17	37.7	14	31.1	11	24.4	3	6.7	45	100.0

Çizelge 20’de görüldüğü gibi, hizmetiçi eğitime katılmayı yararlı görüp görmedikleriyle ilgili olarak öğretmenlerin % 37.7’si “pek çok” biçiminde yanıt verirken, % 31.1’i de “oldukça çok” biçiminde yanıt vermiştir. Buna karşılık, hizmetiçi eğitime katılmayı yararlı görüp görmedikleri konusunda “biraz” biçiminde yanıt veren öğretmenler % 24.4, “hiç” biçiminde yanıt veren öğretmenler ise % 6.7’lik oranları oluşturmuştur. Bu verilere dayalı olarak, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğunun (% 68.8) Sosyoloji programını daha etkili uygulamak için güçlük çekilen konularda hizmetiçi eğitime katılmanın çok yararlı olacağını düşündüğü söylenebilir.

Elde edilen bulgulara bakıldığında, öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleri ile ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

Öğretmenlerin yaklaşık yarısı, Milli Eğitim Bakanlığının düzenlediği hizmetiçi eğitim programlarını Felsefe Grubu öğretmenlerinin gereksinimlerini karşılamada oldukça sınırlı düzeyde bulmuştur. Öte yandan, öğretmenlerin yarıdan biraz çoğu öğrencilerle

iletişim kurma ve onların sorunlarına çözüm bulmada zaman zaman güçlük çekmektedir. Öğretmenlerin yarısı, sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izlemede ve eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanmada çok güçlük çekmektedir. Öğretmenlerin küçük bir bölümü ise, öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlamada ve öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulamada çok güçlük çekmektedir. Öğretmenlerin çok küçük bir bölümü ise, öğrencilerin ilgisini çekme ve onları derse güdülemede ve öğretim tekniklerini uygulamada çok güçlük çekmektedir. Bütün bunların yanısıra, öğretmenlerin yarıdan oldukça çoğu, Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için güçlük çekilen konularda hizmetiçi eğitime katılmanın çok yararlı olacağını belirtmiştir.

4.4. Öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programıyla İlgili Önerileri

Araştırmaya katılan öğretmenlere son olarak Sosyoloji Dersi Öğretim Programının daha etkili duruma getirilmesi için programın amaçları, içeriği/konuları, öğretme-öğrenme etkinlikleri, başarı değerlendirmesi, öğretmenlerin hizmetiçinde yetiştirilmesi ve başka konular ile ilgili olarak belirtmekte yarar gördükleri görüş ve önerilerini kısaca açıklamaları istenmiştir. Ancak bu bölümde öğretmenler oldukça az görüş belirtmişlerdir. Dile getirilen görüşlerin birçoğu da araştırma anketinin önceki bölümlerindeki sorular içinde yer alan görüşlerdir. Bu bölümde öğretmenler tarafından belirtilen bu görüş ve öneriler şu noktalarda yoğunlaşmıştır:

- “Son iki yılda Üniversite Seçme Sınavında Sosyoloji sorularının çıkmaması öğrencilerin bu derse ilgilerinin azalmasına yol açmıştır. Üniversite Seçme Sınavında Sosyoloji soruları da yer almalıdır.”
- “Sosyoloji Dersi Öğretim Programı yeniden düzenlenmeli, programda güncel konulara yer verilmelidir.”
- “Sosyoloji ve öteki grup dersleri (Psikoloji, Felsefe, Mantık) için yeterli sayıda ve çeşitlilikte hizmetiçi eğitim programları düzenlenmelidir.”

Beşinci Bölüm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma ile elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlar ışığında Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının geliştirilmesine dönük önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırma ile Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programının liselerde bu dersin öğretimini yapan öğretmenlerle bu dersi alan öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni, 1999-2000 öğretim yılında Eskişehir ili sınırları içindeki liselerde Sosyoloji dersi öğretimini yapan Felsefe Grubu öğretmenleri ile Sosyoloji dersini alan lise öğrencileridir. Örneklemi ise, 45 Felsefe Grubu öğretmeni ile 500 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma verileri, bu araştırma için geliştirilen, birisi öğretmenlere ötekisi öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış iki ayrı anket aracılığıyla toplanmıştır. Anketlerin birisiyle öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programının öğeleriyle ilgili görüşleri, ötekisiyle de öğrencilerin Sosyoloji dersi ve öğretimiyle ilgili görüşleri saptanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde “SPSS” (Statistical Package for the Social Sciences) bilgisayar programından yararlanılmış ve istatistiksel teknik olarak sayı ve yüzdeler kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Amaçlar ile ilgili bulgular incelendiğinde, Sosyoloji programının amaçlarının öğrencilerin alanla ilgili gereksinmelerini karşıladığı, program amaçlarının büyük ölçüde birbiriyle tutarlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık,

Sosyoloji programının amaçlarının toplumun beklenti ve gereksinmelerine uygun olmadığı ve gerçekleştirilebilir nitelik taşımadığı saptanmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin Sosyoloji Dersi Öğretim Programında yer alan davranışsal amaçlardan yararlanmadıkları gözlenmiştir.

- İçerik ile ilgili bulgular incelendiğinde, Sosyoloji programındaki içeriğin tüm amaçları kapsar nitelik taşıdığı ve içerikteki bilgilerin sunuluş sırasının öğretme - öğrenme ilkelerine uygun olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, Sosyoloji programındaki içeriğin öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerine ve çözüm önerileri geliştirerek toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamak için yeterli olmadığı, toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri ise hemen hemen hiç yansıtmadığı ortaya çıkmıştır.
- Öğretme - öğrenme süreçleri ile ilgili bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin düzenlatım, soru-yanıt ve tartışma yöntemlerini sıkça kullandıkları gözlenmiştir. Buna karşılık, sorun çözme, küme çalışması, oyunlaştırma (dramatizasyon) ve örnek olay incelemesi gibi yöntemlere yeterince yer vermedikleri ortaya çıkmıştır. Sosyoloji derslerinde öğretmenlerin en çok kavrama ve uygulama düzeylerinde öğretme - öğrenme etkinliği düzenledikleri ve genellikle derslerde belirli bir ders kitabının yanı sıra ÖSS'ye hazırlık kaynakları izledikleri ve öğrencilere not tutturdukları anlaşılmaktadır. Sosyoloji derslerinde basılı gereçlerin ve yazı tahtasının sıkça kullanıldığı, buna karşılık, görsel - işitsel araçlarla kaynak kişi ve kurumların yeterince kullanılmadığı gözlenmiştir. Sosyoloji derslerinin ortalama 21 - 35 kişilik sınıflarda yapıldığı, Sosyoloji dersine ayrılan haftalık ders saatinin içeriğin öğrencilere kazandırılmasında yeterli olmadığı ortaya çıkmıştır.
- Değerlendirme ile ilgili bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin ünite sonlarında izleme testlerini zaman zaman uyguladıkları anlaşılmaktadır. Öğrenci başarısını değerlendirmede yazılı ve sözlü yoklama tekniklerinin sıkça

kullanıldığı saptanmıştır. Buna karşılık, öğrenci başarısını değerlendirmede çoktan seçmeli ve kısa yanıtli test teknikleriyle araştırma ödevinin yeterince kullanılmadığı, eşleştirme maddeli ile doğru - yanlış test tekniklerinin ise hiç kullanılmadığı ortaya çıkmıştır. Öğrenci başarısını değerlendirmek için ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmasının öğretmenlerce çoğu zaman yapıldığı anlaşılmıştır.

- Öğrencilerin Sosyoloji dersine karşı olan ilgi ve tutumları ile ilgili bulgular incelendiğinde, öğrencilerin bu dersi sevdikleri, Sosyolojiyi önemli bir ders olarak gördükleri ve bu derste öğrendikleri bilgilerin lise sonrasında da yararlı olacağına inandıkları ortaya çıkmıştır. Sosyoloji dersinin düşünme becerilerinin gelişmesine ve yeni bakış açıları geliştirmelerine olanak sağlayan bir ders olduğu, bu derste edinilen bilgilerle toplumsal olaylara bakış açılarının genişlediği ve bu dersi işlediklerinden beri birey - toplum ilişkilerini daha iyi anladıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte, Sosyoloji dersindeki konuları kolayca anlayabildikleri ve öğrenebildikleri, bu derste şimdiye kadar işlenen konuların birçoğunu hatırladıkları görüşüne sahip oldukları ortaya çıkmıştır.
- Öğretme - öğrenme sürecinin gerçekleştirilmesi ile ilgili bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin derslerde şakalara yer vererek öğrencilerin rahatlamalarını sağladıkları, her dersin başında öğrencilerin öğrenecekleri bilgi ve becerilerin neler olduğunu açıkladıkları anlaşılmaktadır. Dersi örnek olaylar çerçevesinde işleyerek konuları öğrencilerin düzeylerine uygun duruma getirdikleri ve öğrencilere konularla ilgili sorular sorarak ve onları konuşturarak derse etkin katılımlarını sağladıkları ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, öğretmenlerin günlük yaşamla ilgili makale, gazete ve dergi kùpürlerini derse getirmedikleri ve dersi yeterince çekici kılmadıkları anlaşılmaktadır.
- Öğretmenlerin hizmetiçi eğitim gereksinimleri ile ilgili bulgular incelendiğinde, Milli Eğitim Bakanlığının Felsefe Grubu öğretmenleri için

düzenlediği hizmetiçi eğitim programlarının öğretmenlerin gereksinmelerini karşılayacak yeterli çeşitlilikte olmadığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izleme ve eğitim araç - gereçlerini etkili kullanmada büyük ölçüde güçlük çektikleri saptanmıştır. Öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onları derse güdüleme, öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama, öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlama ve öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulama konularında da zaman zaman güçlük çektikleri ortaya çıkmıştır. Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için güçlük çekilen konularda hizmetiçi eğitim programlarına katılmanın yararlı olacağı görüşüne sahip oldukları gözlenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara dayalı olarak, Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içerik ögesi dışında genel olarak yeterli ve uygun olduğu, öğrencilerin Sosyoloji dersine karşı olumlu ilgi ve tutumlara sahip oldukları söylenebilir. Öğretmenlerin Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için güçlük çekilen konularda hizmetiçi eğitim programlarına katılmanın yararlı olacağı görüşünde oldukları söylenebilir.

5.2. Öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda Sosyoloji Dersi Öğretim Programının geliştirilmesi amacıyla şu öneriler geliştirilmiştir:

- Sosyoloji Dersi Öğretim Programının daha etkili uygulanabilmesi için öğretmenler programın davranışsal amaçlarını ayrıntılı biçimde incelemeliler ve öğretme için onlardan yararlanmalıdırlar.
- Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içeriği, öğrencilerin toplumsal olaylara ilgi göstermelerine, toplumsal sorunlara çözüm önerileri geliştirerek toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerine elverişli duruma getirilmelidir. Programın içeriğine toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeler yansıtılmalıdır.
- Sosyoloji derslerinde düz anlatım, tartışma ve soru-yanıt yöntemlerinin yanısıra etkili bir Sosyoloji öğretimi için sıkça kullanmaya elverişli olan sorun çözme,

örnekolay incelemesi, bireysel çalışmalar, oyunlaştırma ve küme çalışması gibi öğretim yöntemleri daha çok kullanılmalıdır.

- Okullardaki slayt, film, tepegöz, televizyon, bilgisayar vb. araç-gereçlerin eksikliği giderilmeli, Sosyoloji derslerinde etkili bir öğretme-öğrenme süreci için görsel ve işitsel araç-gereçlerden daha çok yararlanılmalıdır.
- Sosyoloji öğretimi için ayrılan haftalık ders saati artırılmalıdır.
- Öğretme-öğrenme sürecinde kazandırılmak istenen davranışları yoklayan izleme testleri düzenli olarak uygulanmalıdır. Bunun için öğretmenlere izleme testlerinin önemi, hazırlanması ve bunlardan yararlanma biçimiyle ilgili bilgi verilmelidir.
- Öğrenci başarısını değerlendirmede yazılı ve sözlü yoklama tekniklerinin yanısıra araştırma ödevi ve çoktan seçmeli test gibi değerlendirme tekniklerine de yeterince yer verilmelidir.
- Felsefe Grubu öğretmenleri için Sosyoloji alanındaki son gelişmeler, öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama, eğitim araç - gereçlerini etkili kullanma, öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlama ve öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulama konularında hizmetiçi eğitim programları düzenlenmelidir.
- Sosyoloji Dersi Öğretim Programının içeriğini güncelleştirmek ve geliştirmek amacıyla sosyoloji ve alan uzmanlarının görüşlerini saptamaya dönük araştırmalar yapılmalıdır.
- Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesini amaçlayan, öğretmen ve öğrencilerin yanısıra akademisyen, müfettiş ve öğrenci velilerinin görüşlerinin de alınacağı, daha geniş çalışma evreni ile gerçekleştirilecek başka araştırmalar da yapılmalıdır.

EKLER

EK 1
“LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ
DEĞERLENDİRMESİ”

ARAŞTIRMA ANKETİ
(Öğretmenler için)

Sayın Meslektaşım,

Liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırma için sizin görüş ve önerilerinize gereksinme duyulmaktadır. Belirteceğiniz görüş ve öneriler bu programla ilgili gerçekçi ve programı geliştirmede yararlanılabilecek nitelikteki verilerin elde edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Anketin ilk bölümünde kişisel durumunuzla ilgili sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde Sosyoloji Dersi Öğretim Programının işlevi, amaçları, içeriği, öğretme - öğrenme etkinlikleri ve değerlendirme boyutlarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde sizin hizmetiçi eğitim gereksinmenizi saptamayı amaçlayan sorular bulunmaktadır. Son bölümde de programla ilgili önerilerinizi belirlemeye yönelik bir soru yer almaktadır.

Vereceğiniz yanıtların yanlış olmasının sözkonusu olmadığı bu ankette sizlerden istenen, ankette yer alan soruları dikkatle okuyarak size en uygun gelen yanıt işaretlemenizdir. Bu noktada önemli olan sizin kendi görüşünüzdür.

Bu araştırmada elde edilecek bulguların geçerliliği, anketteki soruları yanıtlamadaki içtenliğinize bağlıdır. Vereceğiniz yanıtlar yalnızca bu araştırma için kullanılacaktır. Anket maddelerinden hiçbirini lütfen yanıtsız bırakmayınız.

Değerli görüş ve önerilerinizle araştırmaya sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

ADRES :
 Mahmudiye İmam-Hatip Lisesi
 Felsefe Grubu Öğretmeni
 Mahmudiye/Eskişehir

Taha YALAR

	Tümüyle	Oldukça çok	Biraz	Hiç
8- Sosyoloji programının amaçları birbiri ile tutarlı mı?	☐	☐	☐	☐
9- Sosyoloji programında amaçlar davranışa dönük ve ayrıntılı biçimde dile getirilmiş mi?	☐	☐	☐	☐
10- Sosyoloji programının amaçları gerçekleştirilecek nitelikte mi?	☐	☐	☐	☐
11- Sosyoloji programının içeriği/konuları tüm amaçları kapsar nitelik taşıyor mu?	☐	☐	☐	☐
12- Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin toplumsal sorunlara ilgi göstermelerini ve sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini sağlamaya elverişli mi?	☐	☐	☐	☐
13- Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin ilgisini çeken ve onların kullanmasına elverişli olan bilgileri kapsıyor mu?	☐	☐	☐	☐
14- Sosyoloji programındaki içerik / konular toplumsal olaylarla ilgili son gelişmeleri yansıtıyor mu?	☐	☐	☐	☐
15- Sosyoloji programının içeriğinde yer alan bilgilerin sunuluş sırası öğretme-öğrenme ilkelerine uygun mu?	☐	☐	☐	☐
16- Sosyoloji programının içeriği, öğrencilerin iyi birer yurttaş olarak toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına bilinçlice katkıda bulunabilmelerini sağlamak için yeterli mi?	☐	☐	☐	☐
17- Sosyoloji derslerinde aşağıdaki öğretim yöntemlerini hangi sıklıkta kullanıyorsunuz.	Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
-Düzanlatım yöntemi	☐	☐	☐	☐
-Soru-yanıt yöntemi	☐	☐	☐	☐
-Sorun çözme yöntemi	☐	☐	☐	☐
-Tartışma yöntemi	☐	☐	☐	☐

	Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
-Küme çalışması yöntemi	☐	☐	☐	☐
-Oyunlaştırma (Dramatizasyon)	☐	☐	☐	☐
-Örnekolay incelemesi	☐	☐	☐	☐
-Bireysel çalışmalar	☐	☐	☐	☐

18- Sosyoloji dersinde öğrencilere bilgileri **en çok** hangi düzeyde kazandırmak için öğretme-öğrenme etkinlikleri düzenliyorsunuz?

- Hatırlama Kavrama Uygulama
 Analiz Sentez Değerlendirme

19- Sosyoloji öğretiminde **genellikle** aşağıdaki yollardan hangisini izliyorsunuz?

- Belirli bir ders kitabını seçme ve yalnızca o kitabı kullanma
 Belirli bir kitabı kullanmanın yanısıra öğrencilere not tutturma
 Belirli bir ders kitabının yanısıra ÖSS'ye hazırlık kaynakları kullanma
 Herhangi bir kitaba bağlı olmadan konuları işleme.
 Başka (belirtiniz).....
.....

20- İzlediğiniz Sosyoloji-ders kitabını (biçimsel yapı, bilgilerin yeterliliği, anlatım özellikleri, öğrenme etkinlikleri vb. açılardan) ne ölçüde yeterli buluyorsunuz?

- Pek çok Oldukça çok Biraz Hiç

İzlediğiniz kitabın adı ve yazarı:.....

21- Sosyoloji dersinin öğretiminde aşağıda belirtilen araç-gereç türlerini ne ölçüde kullanıyorsunuz?

- Görsel ve işitsel araçlar

(Slayt, film, televizyon, video, plak vb.)

Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

-Basılı gereçler

(Ders kitabı, yardımcı kitaplar, ansiklopedi, dergi, gazete kopyaları v.b.)

Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

-Bilgisayar

Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

-Yazı tahtası

Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

-Kaynak kişi ve kurumlar

Çok sık	Oldukça sık	Kimi zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

22- Sosyoloji dersinin öğretimi için ayrılan haftalık ders saati, içeriğin / konuların öğrencilere kazandırılmasında yeterli mi?

Pek çok	Oldukça çok	Biraz	Hiç
☐	☐	☐	☐

23- Şu anda Sosyoloji dersinin öğretimini yaptığınız sınıflarda ortalama öğrenci sayısı kaçtır?

20 ve daha az

21 - 35

36 - 50

51 ve üstü

24- Sosyoloji dersinde öğrencilere ünite sonlarında ilgili üniteye kazandırılmak istenen davranışları yoklayan izleme testleri uyguluyor musunuz?

Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

25- Sosyoloji dersinde öğrenci başarısını değerlendirmek için aşağıda belirtilen teknikleri ne ölçüde kullanıyorsunuz?

- Yazılı yoklama

Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

- Kısa yanıt test

Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

- Çoktan seçmeli test

Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

- Eşleştirme maddeli test

Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
☐	☐	☐	☐

	Her zaman	Çoğu zaman	Kimi Zaman	Hiç
- Doğru - yanlış testi	☐	☐	☐	☐
- Sözlü yoklama	☐	☐	☐	☐
- Araştırma ödevi	☐	☐	☐	☐
26- Öğrenci başarısını değerlendirmek için kullandığınız ölçme araçlarının geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapıyor musunuz?	☐	☐	☐	☐

C. HİZMETİÇİ EĞİTİM GEREKSİNMESİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Aşağıda yer alan sorularla ilgili seçeneklerden durumunuza uygun olanını "X" işareti ile belirtiniz. Her madde için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.

	Pek çok	Oldukça çok	Biraz	Hiç
27- Milli Eğitim Bakanlığının Felsefe Grubu Öğretmenleri için düzenlediği hizmetiçi eğitim programlarını öğretmenlerin gereksinimlerini karşılayacak çeşitlilikte buluyor musunuz?	☐	☐	☐	☐
28- Sosyoloji programını daha etkili uygulayabilmek için aşağıda belirtilen konularda ne ölçüde güçlük çekiyorsunuz?				
- Sosyoloji ile ilgili son gelişmeleri izleme	☐	☐	☐	☐
- Öğrencilerle etkili iletişim kurma ve onların sorunlarına çözüm bulma	☐	☐	☐	☐
- Öğrencilerin ilgisini çekme ve onları derse güdüleme	☐	☐	☐	☐
- Öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama	☐	☐	☐	☐
- Eğitim araç ve gereçlerini etkili kullanma	☐	☐	☐	☐
- Öğrencilerin derste etkin olmalarını sağlama	☐	☐	☐	☐
- Öğrenci başarısını değerlendirme tekniklerini uygulama	☐	☐	☐	☐

	Pek çok	Oldukça çok	Biraz	Hiç
29-Sosyoloji programını daha etkili biçimde uygulamak için güçlük çektiğiniz konularda hizmetiçi eğitime katılmanın yararlı olacağını düşünüyor musunuz?	☐	☐	☐	☐

D. SOSYOLOJİ PROGRAMI İLE İLGİLİ ÖNERİLER

30-Liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının daha etkili duruma getirilmesi için **programın amaçları, içeriği / konuları, öğretme - öğrenme etkinlikleri, değerlendirmesi, öğretmenlerin hizmetiçinde yetiştirilmesi ve başka konular** ile ilgili olarak belirtmekte yarar gördüğünüz görüşlerinizi ve önerilerinizi lütfen kısaca açıklayınız.....

.....

.....

.....

.....

.....

EK 2
“LİSE SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ
DEĞERLENDİRMESİ”

ARAŞTIRMA ANKETİ
(Öğrenciler için)

Sevgili Öğrenci,

Liselerde uygulanan Sosyoloji Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırma için sizin görüş ve önerilerinize gereksinme duyulmaktadır. Belirteceğiniz görüş ve öneriler araştırma için gerçekçi verilerin elde edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Sizlerden istenen, ankette yer alan soruları dikkatle okuyup size en uygun gelen yanıtı belirtmenizdir. Belirteceğiniz yanıtların yanlış olması söz konusu değildir.

Bu araştırmada vereceğiniz bilgiler yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacak ve araştırmanın önemli bir bölümünü oluşturacaktır. Bu nedenle, vereceğiniz yanıtların içten olmasına lütfen özen gösteriniz ve yanıtız soru bırakmayınız.

Araştırmaya sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür ederim.

Taha YALAR
Felsefe Grubu Öğretmeni

KİŞİSEL BİLGİLER

- Okulunuzun adı:
- Cinsiyetiniz :
 - Erkek Kız
- Öğrenim gördüğünüz alan/bölüm :

Aşağıda belirtilen görüşlere ne ölçüde katıldığınızı ilgili boşluklara "X" işareti koyarak belirtiniz. **Her önerme için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.**

	Pek çok katılıyorum	Oldukça çok katılıyorum	Biraz katılıyorum	Hiç katılmıyorum
1- Sosyoloji dersini önemli bir ders olarak görüyor ve seviyorum.	☐	☐	☐	☐
2- Sosyoloji dersinde öğrendiklerimin lise sonrasında da bana yardımcı olacağına inanıyorum.	☐	☐	☐	☐
4- Sosyoloji dersinde öğrendiğim bilgilerle toplumsal olaylara bakış açımın genişlediğini düşünüyorum.	☐	☐	☐	☐
5- Sosyoloji dersini işlediğimizden beri birey - toplum ilişkilerini daha iyi anlıyorum.	☐	☐	☐	☐
6- Sosyoloji dersi düşünme becerimin gelişmesine ve yeni bakış açıları geliştirmeme olanak sağlıyor.	☐	☐	☐	☐
7- Sosyoloji dersindeki konuları kolayca anlayabiliyor ve öğrenebiliyorum.	☐	☐	☐	☐
8- Sosyoloji dersinde şimdiye kadar işlediğimiz konuların bir çoğunu hatırlıyorum.	☐	☐	☐	☐
9- Öğretmenimiz derslerde şakalara yer vererek rahatlamamızı sağlıyor.	☐	☐	☐	☐

	Pek çok katılıyorum	Oldukça çok katılıyorum	Biraz katılıyorum	Hiç katılmıyorum
10- Öğretmenimiz her dersin başında o ders boyunca öğreneceğimiz bilgi ve becerilerin neler olduğunu açıklıyor.	☐	☐	☐	☐
11- Öğretmenimiz konuları düzeyimize uygun duruma getirerek kolay öğrenmemize olanak sağlıyor.	☐	☐	☐	☐
12- Öğretmenimiz konularla ilgili sorular sorarak ve bizi konuşturarak derse etkin olarak katılmamızı sağlıyor.	☐	☐	☐	☐
13- Öğretmenimiz kimi konuları örnek olaylar çerçevesinde işleyerek daha iyi öğrenmemizi sağlıyor.	☐	☐	☐	☐
14- Öğretmenimiz günlük yaşamla ilgili makale, gazete kùpürleri getirerek dersi daha çekici duruma getiriyor.	☐	☐	☐	☐

EK 3

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

10 Şubat 2000

SAYI : B.08.4.MEM.4.26.00.02.
KONU: Anket uygulaması.

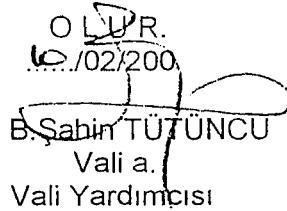
3690

VALİLİK MAKAMINA

İlimiz Anadolu Üniversitesi Rektörlüğünden alınan 03/02/2000 tarih ve 122-391 sayılı yazıda; Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretimi yüksek lisans öğrencisi Taha YALAR'ın yüksek lisans tezi kapsamında ekli listede isimleri yazılı okullarımızdaki felsefe gurubu öğretmenleri ve öğrencilerine "Lise Sosyoloji Programının Değerlendirilmesi" konulu anketin uygulaması için izin istenilmektedir.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Taha YALAR'ın ekli listede isimleri yazılı okullarımızda felsefe gurubu öğretmenleri ile öğrencilerine anket uygulaması Müdürlüğümüzce uygun görülmekte olup, Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Mithat ÖZDEMİR
Milli Eğitim Müdürü

OLUR.
10/02/2000

B. Şahin TÜTÜNCÜ
Vali a.
Vali Yardımcısı

KAYNAKÇA

Alkan, Cevat. "Sosyal Bilimlerin Öğretiminde Yenileşme Eğilimleri," **Eğitim ve Bilim**. 9,49:3-9, Mayıs 1984.

Alkan, Cevat. "Sosyal Bilimler Öğretim Teknolojisi," **Özel Öğretim Yöntemleri : Disiplinlerin Öğretim Teknolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık, 1998.

Balcı, Ayşe ve Ali Yıldırım. "Liselerde Sosyoloji Dersinin Öğretimi Üzerine Bir Araştırma," **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 2,17:80-95, Ocak 1999.

Beydoğan, H.Ömer. "Lise Sosyoloji Müfredat Programlarının Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

_____. "Lise Müfredat Programlarında Sosyoloji Öğretimi," **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1,2 :122-132, 1991.

Bilen, Mürüvvet. **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara: Takav Yayıncılık, 1993.

Büyükkaşgöz, Savaş. **Program Geliştirme : "Kaynak Metinler"**. Konya : 1997.

Cicioğlu, Hasan. "Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi," **Eğitim ve Bilim**. 10,55:16-22, Mayıs 1985.

_____. **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)**. Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1985.

Çilenti, Kamuran. **Fen Eğitimi Teknolojisi**. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1985.

- Demirel, Özcan. **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi, 1998.
- Doğan, İsmail. "Bilim Politikası ve Sosyal Bilimler," **Eğitim ve Bilim**. 10,57: 38-42, Eylül 1985.
- Duverger, Muarice. **Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş**. Çeviren: Ünsal Oskay. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
- Erden, Münire. **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara : Pegem Yayınları, 1995.
- Ergun, Doğan. **100 Soruda Sosyoloji El Kitabı**. İstanbul : Gerçek Yayınevi, 1973.
- Ertürk, Selahattin. **Eğitimde "Program" Geliştirme**. Ankara:Yelkentepe Yayınları, 1988.
- Fichter, Joseph. **Sosyoloji Nedir?** Çeviren : Nilgün Çelebi. Ankara:Atilla Kitabevi, 1996.
- Fidan, Nurettin. **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık, 1997.
- "Grass, Richard E. ve WilliamV. Badger, 'Social Studies', **Encyclopedia of Educational Research**. Editör: Cherster W.Harris. Third Edition. MacMillan Company, 1960". Süleyman Ç. Özoğlu. **Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi: Çeşitli Değişkenlere Göre Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi Sorunları Araştırması**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1974, s.10'daki alıntı.
- Karasar, Niyazi. **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Ankara : 3 A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1995.

_____ . **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara : Nobel Yayınları, 1998.

Kısakürek, M.Ali. "İçeriğin Seçimi, Düzenlenmesi ve Öğretim Yöntemleri," **Özel Öğretim Yöntemleri: Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Editör : Bekir Özer. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1987.

Kızılçelik, Sezgin ve Yaşar Erjem. **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**. Konya: Günay Ofset, 1992.

"Kültür Bakanlığı Lise Programı, 1935." Mine Tan. "**Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları**. Editör : O. Nuri Poyrazoğlu. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1987, s.169'daki alıntı.

"Maarif Vekaleti Lise Programı. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1924." Mine Tan. "Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi," **Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları**. Editör: O.Nuri Poyrazoğlu. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1987, s.169'daki alıntı.

Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi. Sayı :197, 1942.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 1900, 1976.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2206, 1986.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2240, 1987.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2354, 1992.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2444, 1995.

M.E.B. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2492, 1998.

"National Council for Social Studies (NCSS) (1981). The Essentials of the Social Studies Curriculum Guidelines, **Social Education**, October, 376-385." Ali Yıldırım. "Lise Düzeyindeki Sosyal Bilimler Ders Programlarının Öğretim Sürecine Katkısı," **Eğitim ve Bilim**. 21, 104 : 48-64, Nisan 1997, s. 49'daki alıntı.

Oğuzkan, Ferhan. **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Ankara : Türk Dil Kurumu, 1981.

Ozankaya, Özer. **Toplumbilim**. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

Özalp, Reşat ve Aydoğan Ataüinal. "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar," **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Özçelik, Durmuş Ali. **Okullarda Ölçme ve Değerlendirme**. Ankara : ÜSYM, 1981.

_____. **Eğitim Programları ve Öğretim: Genel Öğretim Yöntemi**. Ankara: ÜSYM, 1992.

Özden, Yüksel. **Öğrenme ve Öğretme**. Ankara : Pegem + A Yayıncılık, 1999.

Özoğlu, Süleyman Çetin. **Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi: Çeşitli Değişkenlere Göre Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi Sorunları Araştırması**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1974.

_____. "Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimine Genel Bir Bakış ve Ülkemizdeki Durum," **Orta Öğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları**. Editör: O. Nuri Poyrazoğlu. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1987.

Paykoç, Fersun. **Tarih Öğretimi**. Editör : Bekir Özer. Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1991.

- Polat, Kemal. "Ortaokul Milli Tarih Programının Değerlendirilmesi." "Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Selvi, Kıymet. "Fen Lisesi Fen ve Matematik Öğretimi Programlarının Değerlendirilmesi." Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Sezer, Baykan. **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları.** İstanbul: Sümer Kitabevi, 1988.
- Sönmez, Veysel. **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı.** Ankara: Öğretmen Yayınları, 1985.
- Sözer, Ersan. **Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimleri Öğretimi.** Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1998.
- Tan, Mine. "Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi, "Orta Öğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları." Editör: O. Nuri Poyrazoğlu. Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1987.
- Tekin, Halil. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme.** Ankara: Yargı Yayınevi, 1993.
- Turgut, M.Fuat. **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları.** Ankara: Saydam Matbaacılık, 1993.
- "Uysal, Şefik. **Sosyal Bilimler Öğretimi : Üniversite Lisans Seviyesine İlişkin Sorunlar.** Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1974". Cevat Alkan. "Sosyal Bilimlerin Öğretiminde Yenileşme Eğilimleri," **Eğitim ve Bilim.** 9,49: 3-9, Mayıs 1984, s.5'teki alıntı.